

Læreplan

Kunnskapsløftet

Læreplan for grunnskolen og videregående opplæring

UTDANNINGS- OG
FORSKNINGSDEPARTEMENTET

KUNNSKAPSLØFTET

LÆREPLAN for grunnskolen og videregående opplæring

Innledning

Læreplanen for grunnskolen og videregående opplæring - grunnopplæringen - danner fundamentet og rammen for opplæringen i skole og bedrift. Den består av en generell del, læringsplakaten, fag- og timefordeling og læreplanene for fag i grunnskole og videregående opplæring. Læreplanen er en forskrift med hjemmel i opplæringsloven og forpliktende for grunnopplæringen.

Læreplanens generelle del utdyper formålsparagrafen i opplæringsloven, angir overordnede mål for opplæringen og inneholder det verdimeslige, kulturelle og kunnskapsmessige grunnlaget for grunnskolen og videregående opplæring.

Læringsplakaten inneholder viktige prinsipper for skolens og bedriftens opplæringsvirksomhet, og den må ses i sammenheng med bestemmelsene i lov og forskrift og læreplanens generelle del.

Fag- og timefordeling er angitt for hovedtrinn i grunnskolen og for årstrinn i videregående opplæring.

Læreplaner for fag angir formål, hovedområder, omtale av grunnleggende ferdigheter, kompetansemål og bestemmelser for sluttvurdering i faget. For å understreke sammenheng, helhet og progresjon i grunnopplæringen er læreplaner for fag gjennomgående for grunnskole og videregående opplæring der det er mulig.

Formålet med faget beskriver hensikten med opplæringen i faget for den enkelte elev og for samfunnet. Det redegjøres for hvordan opplæringen i faget kan ivareta overordnede målsettinger for opplæringen, slik disse kommer til uttrykk i opplæringsloven, læreplanens generelle del og læringsplakaten.

Det enkelte fag er delt inn i **hovedområder, som angir de sentrale innholdskomponentene** i faget.

I hver læreplan for fag er det en beskrivelse av hvordan utvikling av **grunnleggende ferdigheter** i faget både skal bidra til utvikling av elevenes og lærlingenes fagkompetanse, og hvordan de grunnleggende ferdighetene er en integrert del av denne fagkompetansen.

Kompetansemålene i læreplanene for fag er formulert innenfor hvert hovedområde og er i hovedsak angitt etter 2., 4., 7. og 10. årstrinn i grunnskolen. Dette betyr at elevene på første og annet årstrinn arbeider i forhold til mål etter 2. årstrinn osv. I videregående opplæring er målene formulert for hvert årstrinn i de fleste fagene.

Kompetansemålene angir hva elevene skal kunne etter endt opplæring på ulike trinn. Elevene vil i ulik grad nå, eller kunne nå, de fastsatte kompetansemålene. Skolen skal gi tilpasset opplæring slik at hver enkelt elev stimuleres til høyest mulig grad av måloppnåelse, jfr. opplæringsloven § 1-2. Dersom en elev åpenbart ikke har utbytte av eller er i stand til å

arbeide med mål i en eller flere læreplaner for fag, gjelder de ordinære unntaksreglene i opplæringsloven.

I kompetansemålene i læreplanene for fag er mål for fem grunnleggende ferdigheter integrert på det enkelte fags premisser. De grunnleggende ferdighetene er: *å kunne uttrykke seg muntlig, å kunne uttrykke seg skriftlig, å kunne lese, å kunne regne og å kunne bruke digitale verktøy*. Elevene skal i arbeidet med fagene tilegne seg de grunnleggende ferdighetene, som er forutsetninger for videre utvikling og læring.

Vurdering i faget beskriver ordninger for sluttvurdering i faget.

Lokalt arbeid med læreplaner for fag: Skoleeier (kommune, fylkeskommune eller annen skoleeier) er ansvarlig for at opplæringen er i samsvar med lov og forskrift, herunder læreplaner. Læreplanene i fagene forutsetter at det konkrete innholdet i opplæringen, hvordan opplæringen skal organiseres og hvilke arbeidsmåter som skal brukes i opplæringen, bestemmes på lokalt nivå. For grunnskolen vil det i tillegg være en oppgave å fordele innhold mellom årstrinn.

Generell del, læringsplakaten og læreplanene for fag er grunnlaget for skolens planlegging av opplæringen. Skoleeier kan fastsette lokale læreplaner i fagene som ramme for den enkelte skoles videre arbeid med planer for opplæringen. Skoler og bedrifter må selv vurdere hvilken organisering og hvilke arbeidsmåter og metoder som er best egnet til å realisere innholdet i læreplanen for den enkelte elev, lærling og lærekandidat.

**GENERELL DEL FORELIGGER FORELØPIG
SOM SEPARAT UTGAVE**

LÆRINGSPLAKATEN

Skolen og lærebedriften skal:

- gi alle elever og lærlinger/lærekandidater like muligheter til å utvikle sine evner og talenter individuelt og i samarbeid med andre
- stimulere elevenes og lærlingenes/lærekandidatenes lærelyst, utholdenhet og nysgjerrighet
- stimulere elevenes og lærlingenes/lærekandidatene til å utvikle egne læringsstrategier og evne til kritisk tenkning
- stimulere elevene og lærlingene/lærekandidatene i deres personlige utvikling og identitet, i det å utvikle etisk, sosial og kulturell kompetanse og evne til demokratiforståelse og demokratisk deltakelse
- legge til rette for elevmedvirkning og for at elevene og lærlingene/lærekandidatene kan foreta bevisste verdivalg og valg av utdanning og fremtidig arbeid
- fremme tilpasset opplæring og varierte arbeidsmåter
- stimulere, bruke og videreutvikle den enkelte lærers kompetanse
- bidra til at lærere og instruktører fremstår som tydelige ledere og som forbilder for barn og unge
- sikre at det fysiske og psyko-sosiale arbeids- og læringsmiljøet fremmer helse, trivsel og læring
- legge til rette for samarbeid med hjemmet og sikre foreldres/foresattes medansvar i skolen
- legge til rette for at lokalsamfunnet blir involvert i opplæringen på en meningsfylt måte

LÆREPLAN I NORSK

Formål med faget

Norskfaget er et sentralt fag for kulturforståelse, kommunikasjon, dannelse og identitetsutvikling. Gjennom aktiv bruk av det norske språket i arbeid med egne tekster og i møte med andres innlemmes barn og unge i kultur og samfunnsliv. Norskfaget åpner en arena der de får anledning til å finne sine egne stemmer, ytre seg, bli hørt og få svar. Slik representerer faget en demokratisk offentlighet som rustet til deltakelse i samfunnsliv og arbeidsliv. Mer enn noen gang krever samfunnet mennesker som mestrer språk og tekst.

Norskfaget etablerer seg i spenningsfeltet mellom det historiske og det samtidige, det nasjonale og det globale. Å se norsk språk og kultur i et historisk og nasjonalt perspektiv kan gi elevene innsikt i og forståelse for det samfunnet de er en del av. Internasjonale perspektiver i norskfaget kan bidra til å utvikle kulturforståelse, toleranse og respekt for mennesker fra andre kulturer. Dagens situasjon er preget av kulturutveksling og kommunikasjon på tvers av tidligere grenser — språklig, kulturelt, sosialt og geografisk. I denne sammenheng byr norsk kulturarv på et forråd av tekster som kan få ny og uventet betydning nettopp når kommunikasjonen får nye former og perspektivene utvides. Kulturarven er slik sett en levende tradisjon som forandres og skapes på nytt, og norskfaget skal oppmuntre elevene til å bli aktive bidragsytere i denne prosessen.

I Norge er både bokmål, nynorsk og samisk offisielle skriftspråk, og det tales mange ulike dialekter og sosiolekter, men også andre språk enn norsk. Norsk språk og kultur utvikles i en situasjon preget av kulturelt mangfold og internasjonalisering, i samspill med nordiske nabospråk og minoritetsspråk i Norge og med impulser fra engelsk. I dette språklige og kulturelle mangfoldet utvikler barn og unge sin språkkompetanse. Med utgangspunkt i denne språksituasjonen skal det legges til rette for at barn og unge får et bevisst forhold til språklig mangfold og lærer å skrive både bokmål og nynorsk.

Norskfaget forholder seg til et bredt spekter av tekster, både muntlige, skriftlige og sammensatte tekster, der skrift, lyd og bilder spiller sammen. Et norskfag for vår tid bygger på et utvidet tekstbegrep som inkluderer alle disse tekstformene. Faget skal hjelpe elevene til å orientere seg i mangfoldet av tekster og gi rom for opplevelse, refleksjon og vurdering. I tillegg skal faget stimulere til utvikling av gode læringsstrategier og evne til kritisk tenkning og motivere til utvikling av lese- og skrivevaner.

Norskfaget skal legge til rette for utvikling av den enkelte elevs språk- og tekstkompetanse ut fra elevens evner og forutsetninger. Gjennom lesing og skriving kan barn tidlig utvikle tanker, utforske nye verdener og stå fram med egne meninger og vurderinger. Etter hvert vil de unge få orientere seg i og tolke skjønnlitteratur og sakprosa fra fortid og samtid og fordype seg i selvvalgte emner. Slik får de mulighet til å utvikle perspektiv på teksthistoriens lange linjer, brudd og konflikter.

Et hovedmål for opplæringen i norsk gjennom det 13-årige løpet er språklig selvtilit og trygghet i egen kultur som grunnlag for utvikling av identitet, respekt for andre kulturer, aktiv samfunnsdeltakelse og livslang læring.

Hovedområder i faget

Faget er strukturert i hovedområder som det er formulert kompetansemål innenfor. Hovedområdene utfyller hverandre og må ses i sammenheng.

Norsk har kompetansemål etter 2., 4., 7. og 10. årstrinn i grunnskolen og etter Vg1, Vg2 og Vg3 i videregående opplæring.

Kompetansemål som omhandler skriftlig sidemål, gjelder ikke for yrkesfaglige utdanningsprogram etter Vg2.

Oversikt over hovedområder:

<i>Årstrinn</i>	<i>Hovedområder</i>			
1.–10. Vg1-Vg3	Muntlige tekster	Skriftlige tekster	Sammensatte tekster	Språk og kultur i endring

Muntlige tekster

Hovedområdet *muntlige tekster* dreier seg om muntlig kommunikasjon, det vil si å lytte og tale og utforskning av muntlig tekst. Sentralt er utvikling av ulike språklige roller og sjangere og forståelse for hvordan man tilpasser språk og form til mottaker og til formål med teksten. Å lytte og tale er en del av hverdagens omgangsformer og er sentralt for sosial og kulturell kompetanse og for estetisk utfoldelse og opplevelse.

Skriftlige tekster

Hovedområdet *skriftlige tekster* dreier seg om skriftlig kommunikasjon, det vil si å lese og skrive norsk. Lesing og skriving er parallelle prosesser i den enkeltes læringsforløp. Eleven utvikler skrivekompetanse gjennom å lese og lesekompetanse gjennom å skrive. Dette skjer gjennom arbeid med ulike sjangere på bokmål og nynorsk med økende krav til forståelse for sammenhenger mellom tekstenes form og funksjon. Det arbeides med å stimulere til lese- og skrive lyst og til å utvikle elevenes lese- og skrivestrategier i en sammenhengende progresjon gjennom hele det 13-årige løpet. Det er også lagt vekt på elevens forståelse av sin egen utvikling som leser og skriver.

Sammensatte tekster

Hovedområdet *sammensatte tekster* viser til et utvidet tekstbegrep der tekst kan være satt sammen av skrift, lyd og bilder i et samlet uttrykk. Det innebærer arbeid med tekster som bildebøker, tegneserier, aviser, reklame, nettsider, sangtekster, film og teater. Hovedområdet omfatter både elevens egen tekstproduksjon og opplevelse, kritisk vurdering og analyse av sammensatte tekster.

Språk og kultur

Hovedområdet *språk og kultur* dreier seg om norsk og nordisk språk- og tekstkultur, men med internasjonale perspektiver. Det er lagt vekt på at elever skal utvikle en selvstendig forståelse av norsk språk og litteratur og innsikt i hvordan språk og tekst har endret seg over tid og fortsatt er i endring. Elevene skal få kunnskap om språket som system og språket i bruk i en rekke eldre og nyere tekstformer. De får mulighet til å utforske og oppleve både gode norske forfattere og forfattere fra verdenslitteraturen. I tillegg forholder de seg til tradisjoner i norsk teksthistorie i et sammenlignende perspektiv mellom nåtid og fortid og i forhold til impulser utenfra.

Timetall i faget

Timetall oppgitt i 60-minutters enheter:

BARNETRINNET

1.–7. årstrinn: 1296 timer

UNGDOMSTRINNET

8.–10. årstrinn: 398 timer

STUDIEFORBEREDENDE UTDANNINGSPROGRAM

Vg1: 113 timer

Vg2: 112 timer

Vg3: 168 timer

YRKESFAGLIGE UTDANNINGSPROGRAM

Vg1: 56 timer

Vg2: 56 timer

PÅBYGGING TIL GENERELL STUDIEKOMPETANSE FOR YRKESFAGLIGE UTDANNINGSPROGRAM

Vg3: 280 timer

Grunnleggende ferdigheter i faget

Grunnleggende ferdigheter er integrert i kompetansemålene der de bidrar til utvikling av og er en del av fagkompetansen. I norsk forstås grunnleggende ferdigheter slik:

Å kunne uttrykke seg muntlig i norsk er å ha evnen til å lytte og tale og kunne vurdere elementene i en sammensatt talesituasjon som er en forutsetning for kommunikasjon med andre både når det gjelder sosialt samvær, arbeidsliv og deltakelse i offentlig liv. Å tale og lytte er grunnleggende menneskelige aktiviteter som i norskfaget blir videreutviklet gjennom systematisk opplæring i ulike muntlige sjangere og aktiviteter.

Å kunne uttrykke seg skriftlig i norsk er også et ansvarsområde i norskfaget, fra den første skriveopplæringen til den videre skriveopplæringen gjennom 13 år. Skriftligheten i samfunnet er økende, ikke minst gjennom utviklingen av digitale kommunikasjonsformer, og kravet til å mestre skriftlig framstilling i ulike sjangere har blitt større. Skrivning er en måte å utvikle og strukturere ideer og tanker på, men det er også en kommunikasjonsform og en metode for å lære.

Å kunne lese i norsk er en grunnleggende ferdighet som norskfaget tar et særskilt ansvar for gjennom den første leseopplæringen og den videre leseopplæringen som foregår gjennom hele det 13-årige løpet. Lesing er både en ferdighet og en kulturell kompetanse. Lesing er avhengig av kulturforståelse, og samtidig utvikler lesing kulturforståelse. Gjennom lesing får elevene del i tekstkulturen, og kan utvikle evnen til å tolke og forstå ulike tekster. Dermed får de erfaringer som gir mulighet for læring og opplevelse og for å forstå seg selv og samfunnet.

Å kunne regne i norsk er en ferdighet som forutsetter et annet språk enn verbalspråket. Men disse språkene har et felles kunnskapsområde når det gjelder begrepsutvikling, logisk resonnering og problemløsning. Det gjelder også forståelse for form, system og komposisjon. Ved lesing av sammensatte tekster og sakprosa blir arbeidet med grafiske framstillinger, tabeller og statistikk viktig for forståelse.

Å kunne bruke digitale verktøy i norsk er nødvendig for å mestre nye tekstformer og uttrykk. Dette åpner for nye læringsarenaer og gir nye muligheter i lese- og skriveopplæringen, i produksjon, komponering og redigering av tekster. I denne sammenheng er det viktig å utvikle evne til kritisk vurdering og bruk av kilder. Bruk av digitale verktøy kan støtte og utvikle elevenes kommunikasjonsferdigheter og presentasjoner.

Kompetansemål i faget

Kompetansemål etter 2. årstrinn

Muntlige tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- leke, improvisere og eksperimentere med rim, rytme, språklyder, ord og meningsbærende elementer
- uttrykke egne følelser og meninger
- fortelle sammenhengende om opplevelser og erfaringer
- samtale om hvordan valg av ord, stemmebruk og intonasjon skaper ulik mening i tekst
- lytte og gi respons til andre i samtaler, under framføringer og ved høytlesing
- samtale om personer og handling i eventyr og fortellinger

Skriftlige tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke enkle strategier for leseforståelse og reflektere over leste tekster
- snakke om sammenhengen mellom språklyd og bokstav og mellom talespråk og skriftspråk
- bruke bokstaver og eksperimentere med ord, i egen håndskrift og på tastatur

- bruke datamaskinen til tekstsaking
- finne skjønnlitteratur og faktabøker på biblioteket til egen lesing

Sammensatte tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- arbeide kreativt med tegning og skriving i forbindelse med lesing
- uttrykke egne tekstopplevelser gjennom ord, tegninger, bilder, musikk og bevegelser
- samtale om hvordan ord og bilde virker sammen i bildebøker og andre bildemedier

Språk og kultur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- snakke om innhold og form i eldre og nyere sanger, regler og dikt
- gi uttrykk for hvordan vi forstår noen kjente ordtak og faste uttrykk og forklare opphavet til vanlige ord og uttrykk

Kompetansemål etter 4. årstrinn

Muntlige tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- samhandle med andre gjennom lek, dramatisering, samtale og diskusjoner og praktisere regler for gruppesamtaler
- fortelle, forklare, gi og ta imot beskjeder
- forklare hvordan man gjennom språk kan krenke andre
- gi uttrykk for egne tanker og opplevelser om barnelitteratur, teater, filmer, dataspill og TV-programmer
- framføre tekster for medelever

Skriftlige tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese barnelitteratur og fagtekster for barn med flyt, sammenheng og forståelse for innholdet og beskrive egne litteraturvalg
- skrive med sammenhengende og funksjonell håndskrift
- skrive fortellinger, dikt, brev og sakpreget tekst
- ordne tekster med overskrift, innledning og avslutning
- beherske et tilstrekkelig ordforråd til å uttrykke kunnskap, erfaring, opplevelser, følelser og egne meninger
- gjenkjenne og bruke de språklige virkemidlene gjentakelse, kontrast og enkle språklige bilder
- vurdere og sammenligne egne og andres tekster
- foreta informasjonssøk, skape, lagre og gjenhente tekster ved hjelp av digitale verktøy
- finne stoff til egne skrive- og arbeidsoppgaver på biblioteket og Internett

Sammensatte tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lage fortellinger ved å kombinere ord, lyd og bilde
- drøfte noen estetiske virkemidler i sammensatte tekster

Språk og kultur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- samtale om et utvalg sanger, regler, dikt, fortellinger og eventyr fra fortid og nåtid på bokmål, nynorsk og i oversettelse fra samisk og andre kulturer
- uttrykke tanker om språk, personer og handlinger i tekster fra dagliglivet og i skjønnlitterære tekster fra ulike tider og kulturer
- beskrive likhet og forskjeller mellom et utvalg talemålsvarianter i Norge
- forstå noe svensk og dansk tale
- beskrive språk og språkbruk, ordklasser og deres funksjon
- variere setningskonstruksjon

Kompetansemål etter 7. årstrinn

Muntlige tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- opptre i ulike språkroller gjennom rollespill og drama, opplesing, intervju og presentasjoner
- lytte til andre, uttrykke og grunngi egne standpunkter og vise respekt for andres
- drøfte hvordan språk kan uttrykke og skape holdninger til enkeltindivider og grupper av mennesker
- drøfte og vurdere skjønnlitterære tekster med utgangspunkt i egne opplevelser og med forståelse for språk og innhold
- gi en begrunnet vurdering av andres muntlige framføringer
- presentere et fagstoff muntlig med mottakerbevissthet med eller uten hjelpemidler

Skriftlige tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese lengre norske og oversatte skjønnlitterære tekster, barnelitteratur og sakprosa-tekster på bokmål og nynorsk og uttrykke forståelse og leseopplevelser
- bruke varierte lesestrategier for å lese ulike typer tekst i ulikt tempo
- referere og oppsummere tekster
- presentere egne leseerfaringer fra skjønnlitteratur og fagbøker skriftlig og muntlig
- gjenkjenne og uttale bokstavene som finnes i samisk alfabet
- skrive sammenhengende med personlig og funksjonell håndskrift
- bruke erfaringer fra egen lesing i skjønnlitterær og sakspreget skrivning
- eksperimentere med ulike språkvarianter i egen skrivning på bokmål og nynorsk, dialekt og gruppespråk

- strukturere tekst etter tidsrekkefølge og tema og skape sammenheng mellom setninger og avsnitt
- mestre ortografi, tegnsetting, variert ordforråd og bruk av ulike setningskonstruksjoner
- vurdere sterke og svake sider ved egne og andres tekster
- bruke oppslagsverk og ordbøker
- bruke digitale skriveverktøy i skriveprosesser og i produksjon av interaktive tekster
- bruke bibliotek og digitale informasjonskanaler på en målrettet måte
- forklare opphavsrettslige regler for bruk av tekster hentet fra Internett

Sammensatte tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lage sammensatte tekster med bilder, utsmykninger og varierte skrifttyper til en større helhet, manuelt og ved hjelp av digitale verktøy
- bruke sang, musikk og bilder i framføringer og presentasjoner
- bruke estetiske virkemidler i egen tekstproduksjon
- vurdere tekster, TV-programmer, reklame, musikk, teater og film og begrunne egne medievaner
- bearbeide digitale tekster og drøfte virkningene

Språk og kultur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- presentere egne tolkinger av personer, handling og tema i et variert utvalg av barne- og ungdomslitteratur på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk
- finne språklige særtrekk i sitt eget miljø og sammenligne med noen andre dialekter
- forklare noen likheter og forskjeller mellom muntlig og skriftlig språk, både nynorsk og bokmål
- forklare hvordan tekster er laget ved hjelp av begreper fra grammatikk og tekstkunnskap
- lese og gjengi innholdet i enkle litterære tekster på svensk og dansk

Kompetansemål etter 10. årstrinn

Muntlige tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- uttrykke egne meninger i diskusjoner og vurdere hva som er saklig argumentasjon
- drøfte hvordan språkbruk kan virke diskriminerende og trakasserende
- delta i utforskende samtaler om litteratur, teater og film
- forstå og gjengi informasjon fra svensk og dansk dagligtale
- lede og referere møter og diskusjoner
- vurdere egne og andres muntlige framføringer
- gjennomføre enkle foredrag, presentasjoner, tolkende opplesing, rollespill og dramatisering, tilpasset ulike mottakere

Skriftlige tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese og skrive tekster i ulike sjangere, både skjønnlitterære og sakspreget på bokmål og nynorsk: artikkel, diskusjonsinnlegg, formelt brev, novelle, fortelling, dikt, dramatekst og kåseri
- begrunne egne valg av litteratur og lesing med utgangspunkt i kunnskap om lesestrategier
- lese og gjengi innholdet i et utvalg tekster på svensk og dansk
- formidle skriftlig egne leseerfaringer og leseopplevelser basert på tolkning og refleksjon
- gjenkjenne de språklige virkemidlene humor, ironi, kontraster og sammenligninger, symboler og språklige bilder og bruke dem i egne tekster
- uttrykke seg presist og med et variert og nyansert ordforråd i ulike typer tekster på bokmål og nynorsk
- vise hvordan tekster i ulike sjangere kan bygges opp på ulike måter
- vurdere egne tekster og egen skriveutvikling ved hjelp av kunnskap om språk og tekst
- bruke tekstbehandlingsverktøy til arkivering og systematisering av eget arbeid
- bruke tekster hentet fra bibliotek, Internett og massemedier på en kritisk måte, drøfte tekstene og referere til benyttede kilder

Sammensatte tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke ulike medier, kilder og estetiske uttrykk i egne norskfaglige og tverrfaglige tekster
- vurdere estetiske virkemidler i sammensatte tekster hentet fra informasjons- og underholdningsmedier, reklame og kunst og reflektere over hvordan vi påvirkes av lyd, språk og bilder
- gjøre rede for grunnleggende prinsipper for personvern og opphavsrett knyttet til publisering og bruk av andres tekster

Språk og kultur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- presentere viktige temaer og uttrykksmåter i sentrale samtidstekster og sammenligne dem med framstillinger i klassiske verk fra norsk litteraturarv: kjærlighet og kjønnsroller, helt og antihelt, virkelighet og fantasi, makt og motmakt, løgn og sannhet, oppbrudd og ansvar
- gjøre rede for hvordan samfunnsforhold, verdier og tenkemåter framstilles i oversatte tekster fra samisk og andre språk
- presentere resultatet av fordypning i tre selvvalgte emner: et forfatterskap, et litterært tema og et språklig tema
- gjøre rede for noen kjennetegn ved hovedgrupper av norske talemål
- forklare bakgrunnen for at det er to likestilte norske skriftspråk og gjøre rede for språkdebatt og språklig variasjon i Norge i dag
- gjøre rede for rettigheter i forbindelse med samisk språk og om utbredelsen av de samiske språkene i Norge, Sverige, Finland og Russland

- forklare hvordan mening og uttrykk videreføres og endres når enkle fortellinger, tegneserier og poplyrikk oversettes til norsk

Kompetansemål etter Vg1 – studieforbereende utdanningsprogram

Kompetansemål etter Vg2 – yrkesfaglige utdanningsprogram

Muntlige tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- mestre ulike muntlige roller i gruppesamtaler, foredrag, dramatiseringer, presentasjoner og framføringer som aktør og tilhører
- bruke relevante og saklige argumenter i diskusjoner og vise åpenhet for andres argumentasjon
- bruke kunnskap om språk og tekst i utforskende og vurderende samtaler om litteratur ut fra egen opplevelse
- bruke fagkunnskap fra ulike fag til å drøfte spørsmål knyttet til skole, samfunn og arbeidsliv

Skriftlige tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- tolke og reflektere over innhold, form og formål i et representativt utvalg samtidstekster, skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk
- gjøre rede for et bredt register av språklige virkemidler og forklare hvilken funksjon de har
- bruke et bredt register av språklige virkemidler i egen skriving, i skjønnlitteratur og sakprosa, på bokmål og nynorsk
- forklare argumentasjonen i sakprosaetekster
- mestre ulike skriveroller som finnes i skolens offentlighet og i samfunns- og arbeidsliv
- skrive tekster i ulike kreative sjangere
- bruke datateknologien til å arkivere og systematisere tekster

Sammensatte tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- kombinere muntlige, skriftlige, visuelle og auditive uttrykksformer i framføringer og presentasjoner
- tolke og vurdere samspillet mellom muntlig og skriftlig språk, bilder, lyd og musikk, bevegelse, grafikk og design og vise sammenhengen mellom innhold, form og formål
- beskrive estetiske uttrykk i teater, film, musikkvideo, aviser og reklame og drøfte ulike funksjoner knyttet til språk og bilde
- bruke digitale verktøy til presentasjon og publisering av egne tekster

Språk og kultur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- vurdere fortellemåter og verdier i et representativt utvalg samtidstekster sammenlignet med tekster fra norrøn og samisk litteratur, myter og folkediktning fra flere land
- forklare flerspråklighet og gi eksempler på hvordan språklig og kulturell samhandling kan bidra til språklige endringer og kulturell bevissthet
- gjøre rede for likheter og forskjeller mellom de nordiske språkene og mellom norrønt og moderne norsk språk
- forklare grammatiske særtrekk ved norsk språk, sammenlignet med andre språk
- gjøre rede for mangfoldet av muntlige, skriftlige og sammensatte sjangere og medier i det norske samfunnet i dag, og hvilken rolle de spiller i offentligheten
- beskrive og vurdere hvordan språk og sjangere brukes av representanter for ulike yrkesgrupper og i ulike sosiale sammenhenger
- hente, vurdere og anvende fagstoff fra digitale kilder i muntlig og skriftlig arbeid

Kompetansemål etter Vg2 studieforberedende utdanningsprogram

Muntlige tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- vurdere og gi tilbakemelding på andres muntlige presentasjoner
- vurdere egen muntlige utvikling
- bruke fagkunnskap fra egne programfag i foredrag og diskusjoner om skole, samfunn og arbeidsliv
- presentere norskfaglige emner og problematisere det framlagte stoffet

Skriftlige tekster

Målet for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese et utvalg sentrale norske tekster fra middelalderen fram til 1870 i original språkdrakt og reflektere over språk og innhold
- analysere tekster i ulike sjangere for å kunne ta stilling til spørsmål tekstene tar opp og verdier de representerer
- beskrive og vurdere egne lese- og skrivestrategier
- skrive essay, litterære tolkninger og andre resonnerende tekster på bokmål og nynorsk, med utgangspunkt i litterære tekster og norsk tekst- og språkhistorie
- gjøre rede for et utvalg nordiske tekster i oversettelse og i original

Sammensatte tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- analysere og vurdere ulike sjangere i tekster hentet fra TV, film og Internett
- bruke ulike medier for å tolke og presentere tekster fra ulike tider
- vurdere bruk av estetiske virkemidler i ulike medier

Språk og kultur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjøre rede for viktige utviklingslinjer og noen sentrale forfatterskap i norsk og europeisk litteratur fra middelalderen til og med romantikken og denne litteraturens forhold til øvrig europeisk kulturhistorie
- forklare hvordan ulike forestillinger om *det norske* ble skapt i sentrale tekster fra 1800 til 1870
- forklare hvordan litteratur og andre kunstuttrykk i og utenfor Norge har påvirket hverandre de siste århundrene
- drøfte fellesskap og mangfold, kulturmøter og kulturkonflikter med utgangspunkt i et bredt utvalg av norske og utenlandske samtidstekster i ulike sjangere
- drøfte sider ved norsk språkpolitikk og kulturutvikling i et globaliseringsperspektiv
- vurdere språklige nyanser ved oversettelser fra andre språk som eleven mestrer

Kompetansemål etter Vg3 – studieforbereende utdanningsprogram

Muntlige tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- sette sammen og framføre et avgrenset skjønnlitterært program
- analysere og vurdere sammenhengen mellom innhold, virkemidler og hensikt i muntlige sjangere

Skriftlige tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese og tolke eksperimenterende og modernistiske tekster og bruke disse som utgangspunkt for egen tekstproduksjon
- begrunne egne lesevalg og formulere problemstillinger til tekstene
- beherske formverk og tekstbinding på bokmål og nynorsk
- skrive fagtekster etter vanlige normer for fagskriving på bokmål og nynorsk
- skrive klart disponerte tekster med tydelig fokus og saklig argumentasjon
- bruke kunnskap om tekst, sjanger og litterære virkemidler i egen skjønnlitterære skriving på bokmål og nynorsk
- bruke begrepsapparat fra retorikken for å analysere og vurdere tekster i ulike sjangere
- vurdere argumentasjon i andres tekster og underbygge egne påstander ved saklig argumentasjon
- beskrive utviklingen av egne tekster

Sammensatte tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- sammenligne og vurdere tekster som overføres fra ett medium til et annet
- analysere og vurdere argumentasjon i og påvirkning fra tekster i aviser, på TV og Internett ved hjelp av begreper fra retorikken

Språk og kultur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- drøfte det moderne prosjektet slik det uttrykkes i tekster av sentrale forfattere fra opplysningstiden via realismen til i dag
- gjøre rede for den modernistiske tradisjonen i norsk og internasjonal litteratur fra siste halvdel av 1800-tallet til i dag
- samtale om utviklingen av samisk språk og kultur i lys av norsk språk- og fornorskingspolitikk
- gjøre rede for norsk språkdebatt og språkpolitikk fra 1830-årene til vår tid
- beskrive og sammenligne de nordiske lands språksituasjon og språkpolitikk
- gjøre rede for forholdet mellom muntlig og skriftlig språk og for særtrekk ved et utvalg norske talemålsvarianter
- bruke bibliotekets sentrale databaser og andre faglige kilder, både tradisjonelle og elektroniske, i egne arbeider
- gjennomføre arbeidet med en selvvalgt fordypningsoppgave og utforme den som en muntlig, skriftlig eller sammensatt tekst med språklig, litterært eller annet norskfaglig emne

Kompetansemål etter påbygging til generell studiekompetanse – yrkesfaglige utdanningsprogram

Muntlige tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gi konkret, nyansert og relevant tilbakemelding på andres muntlige presentasjoner
- vurdere egen muntlige utvikling
- bruke fagkunnskap fra egne programfag i foredrag og diskusjoner om skole, samfunn og arbeidsliv
- analysere og vurdere sammenhengen mellom innhold, virkemidler og hensikt i muntlige sjangere
- presentere norskfaglige emner med evne til å problematisere det framlagte stoffet
- sette sammen og framføre et avgrenset skjønnlitterært program

Skriftlige tekster

Målet for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese et utvalg sentrale norske tekster fra middelalderen fram til 1870 i original språkdrakt og reflektere over språk og innhold
- lese og tolke eksperimenterende og modernistiske tekster og kunne bruke disse som utgangspunkt for egen tekstproduksjon
- begrunne egne lesevalg og formulere problemstillinger til tekstene
- gjøre rede for et utvalg nordiske tekster i oversettelse og i original
- beskrive og vurdere egne lese- og skrivestrategier
- beherske formverk og tekstbinding på bokmål og nynorsk
- skrive essay, litterære tolkninger og andre resonnerende tekster på bokmål og nynorsk med utgangspunkt i litterære tekster og norsk tekst- og språkhistorie

- skrive fagtekster etter vanlige normer for fagskriving på bokmål og nynorsk
- skrive klart disponerte tekster med tydelig fokus og saklig argumentasjon
- bruke kunnskap om tekst, sjanger og litterære virkemidler i egen skjønnlitterær skriving på bokmål og nynorsk
- beskrive utviklingen av egne tekster
- vurdere argumentasjon i andres tekster og underbygge egne påstander ved saklig argumentasjon
- bruke begrepsapparat fra retorikken for å analysere og vurdere tekster i ulike sjangere

Sammensatte tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- analysere og vurdere argumentasjon i og påvirkning fra tekster i aviser, på TV og Internett ved hjelp av begreper fra retorikken
- vurdere bruk av estetiske virkemidler i ulike medier
- sammenligne og vurdere tekster som overføres fra ett medium til et annet
- bruke ulike medier for å tolke og presentere tekster fra ulike tider

Språk og kultur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjøre rede for viktige utviklingslinjer og noen sentrale forfatterskap i norsk og europeisk litteratur fra middelalderen til og med romantikken og denne litteraturens forhold til øvrig europeisk kulturhistorie
- forklare hvordan ulike forestillinger om *det norske* ble skapt i sentrale tekster fra 1800 til 1870
- forklare hvordan litteratur og andre kunstuttrykk i og utenfor Norge har påvirket hverandre de siste århundrene
- drøfte fellesskap og mangfold, kulturmøter og kulturkonflikter med utgangspunkt i et bredt utvalg av norske og utenlandske samtidstekster i ulike sjangere
- drøfte sider ved norsk språkpolitikk og kulturutvikling i et globaliseringsperspektiv
- vurdere språklige nyanser ved oversettelser fra andre språk som eleven mestrer
- drøfte det moderne prosjektet slik det uttrykkes i tekster av sentrale forfattere fra opplysningstiden via realismen til i dag
- gjøre rede for den modernistiske tradisjonen i norsk og internasjonal litteratur fra siste halvdel av 1800-tallet til i dag
- samtale om utviklingen av samisk kultur i lys av norsk språk- og fornorskingspolitikk
- gjøre rede for norsk språkdebatt og språkpolitikk fra 1830-årene til vår tid
- beskrive og sammenligne de nordiske lands språksituasjon og språkpolitikk
- gjøre rede for forholdet mellom muntlig og skriftlig språk og for særtrekk ved et utvalg norske talemålsvarianter
- bruke bibliotekets sentrale databaser og andre faglige kilder, både tradisjonelle og elektroniske, i egne arbeider
- gjennomføre arbeidet med en selvvalgt fordypningsoppgave og utforme den som en muntlig, skriftlig eller sammensatt tekst med språklig, litterært eller annet norskfaglig emne

Vurdering i faget

Bestemmelser for sluttvurdering:

Standpunkt vurdering

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene skal ha tre standpunktkarakterer, én i norsk hovedmål skriftlig, én i norsk sidemål skriftlig og én i norsk muntlig.
Vg1 studieforbereende utdanningsprogram Vg2 yrkesfaglige utdanningsprogram	Elevene skal ha to standpunktkarakterer, én i norsk skriftlig og én i norsk muntlig.
Vg2 studieforbereende utdanningsprogram Vg3 studieforbereende utdanningsprogram Påbygging til generell studiekompetanse	Elevene skal ha tre standpunktkarakterer, én i norsk hovedmål skriftlig, én i norsk sidemål skriftlig og én i norsk muntlig.

Der faget går over flere år, er det bare standpunkt vurdering fra det øverste nivået som eleven har i faget som framkommer på kompetansebevis eller vitnemål.

Eksamen for elever

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene kan trekkes ut til én skriftlig eksamen som omfatter norsk hovedmål og sidemål. Skriftlig eksamen blir utarbeidet og sensurert sentralt. Elevene kan også trekkes ut til muntlig eksamen i norsk. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.
Vg2 yrkesfaglige utdanningsprogram	Elevene kan trekkes ut til skriftlig eksamen i norsk. Skriftlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt. Elevene kan også trekkes ut til muntlig eksamen i norsk. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt. Eksamen omfatter hele 4-timersfaget.
Vg3 studieforbereende utdanningsprogram Påbygging til generell studiekompetanse	Elevene skal opp til skriftlig eksamen i norsk hovedmål. Elevene kan også trekkes ut til skriftlig eksamen i norsk sidemål. Skriftlig eksamen blir utarbeidet og sensurert sentralt. Elevene kan i tillegg trekkes ut til muntlig eksamen i norsk. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt. Eksamen omfatter hele 14-timersfaget.

Eksamen for privatister

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Se gjeldende ordning for grunnskoleopplæring for voksne.
Vg2 yrkesfaglige utdanningsprogram	Privatistene skal opp til skriftlig og muntlig eksamen i norsk. Skriftlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt. Eksamen omfatter hele 4-timersfaget.
Vg3 studieforbereidende utdanningsprogram Påbygging til generell studiekompetanse	Privatistene skal opp til skriftlig eksamen i norsk hovedmål og i norsk sidemål. Skriftlig eksamen blir utarbeidet og sensurert sentralt. I tillegg skal privatistene opp til muntlig eksamen i norsk. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt. Eksamen omfatter hele 14-timersfaget.

De generelle bestemmelsene om vurdering er fastsatt i forskriften til opplæringsloven.

LÆREPLAN I MATEMATIKK

Formål med faget

Matematikk er en del av vår globale kulturarv. Mennesket har til alle tider brukt og utviklet matematikk for å utforske universet, for å systematisere erfaringer og for å beskrive og forstå naturgitte og samfunnsmessige sammenhenger. En annen inspirasjonskilde til utviklingen av faget har vært menneskers glede over arbeid med matematikk i seg selv. Faget griper inn i mange vitale samfunnsområder, som medisin, økonomi, teknologi, kommunikasjon, energiforvaltning og byggevirksomhet. Solid kompetanse i matematikk er dermed en forutsetning for utvikling av samfunnet. Videre trenger et aktivt demokrati borgere som kan sette seg inn i, forstå og kritisk vurdere kvantitativ informasjon, statistiske analyser og økonomiske prognoser. På den måten er matematisk kompetanse nødvendig for å forstå og kunne øve innflytelse på prosesser i samfunnet.

I en matematisk kompetanse inngår problemløsning. Det er å analysere og omforme et problem til matematisk form, kunne løse det og vurdere gyldigheten. I tillegg inngår språklige aspekter som det å resonnerer og kommunisere ideer. I det meste av matematisk aktivitet inngår bruk av hjelpemidler og teknologi. Både å kunne bruke og vurdere hjelpemidler og teknologi og kjenne deres begrensning er viktige deler av faget. Kompetanse i matematikk er et viktig redskap for den enkelte, og faget kan danne grunnlag for videre utdanning og for deltakelse i yrkesliv og fritidsaktiviteter. Matematikk ligger til grunn for viktige deler av vår kulturelle historie og for utviklingen av logisk tenkning. Gjennom dette spiller faget en sentral rolle i menneskers allmenne dannelse gjennom påvirkning av identitet, tenkemåte og selvforståelse.

Matematikkfaget i skolen bidrar til å utvikle den matematiske kompetansen som samfunnet og den enkelte trenger. For å oppnå dette må elevene få muligheter til å arbeide både praktisk og teoretisk. Opplæringen veksler mellom utforskende, lekende, kreative og problemløsende aktiviteter og ferdighetstrening. I arbeid med teknologi og design og praktiske anvendelser viser matematikk sin nytte som redskapsfag. I skolearbeidet utnyttes sentrale ideer, former, strukturer og sammenhenger i faget. Det må legges til rette for at både jenter og gutter får rike erfaringer som leder til positive holdninger og en solid fagkompetanse. Slik legges et grunnlag for livslang læring.

Hovedområder i faget

Faget er strukturert i hovedområder som det er formulert kompetansemål innenfor. Hovedområdene utfyller hverandre og må ses i sammenheng.

Matematikk har kompetansemål etter 2., 4., 7. og 10. årstrinn i grunnskolen og etter Vg1 og Vg2 i studieforbereende og yrkesfaglige utdanningsprogram i videregående opplæring.

Det er to læreplaner i faget for Vg1 og to læreplaner for Vg2. Læreplan T er mer teoretisk orientert, mens læreplan P er mer praktisk orientert. Begge varianter gir generell studiekompetanse.

Yrkesfagelever skal ha tre femdelar av læreplan Vg1P eller Vg1T:

Vg1P: Hovedområdene: tall og algebra
geometri
økonomi

Vg1T: Hovedområdene: tall og algebra (kompetansemål 1, 2, 3 og 5)
geometri (hele hovedområdet)
sannsynlighet (kompetansemål 1–3)

Elever på yrkesfaglig utdanningsprogram og de med fag- eller svennebrev eller annen yrkeskompetanse, som ønsker generell studiekompetanse, følger resten av læreplanen fra Vg1P eller Vg1T og den tilhørende læreplanen for Vg2.

Oversikt over hovedområder:

<i>Årstrinn</i>	<i>Hovedområder</i>				
1.– 4.	Tall	Geometri	Måling	Statistikk	
5.–7.	Tall og algebra	Geometri	Måling	Statistikk og sannsynlighet	
8.–10.	Tall og algebra	Geometri	Måling	Statistikk, sannsynlighet og kombinatorikk	Funksjoner
Vg1T	Tall og algebra	Geometri		Sannsynlighet	Funksjoner
Vg1P	Tall og algebra	Geometri	Økonomi	Sannsynlighet	Funksjoner
Vg2T	Geometri		Kombinatorikk og sannsynlighet		Kultur og modellering
Vg2P	Tall og algebra i praksis		Statistikk	Modellering	

Tall og algebra

Hovedområdet dreier seg om å utvikle tallforståelse og innsikt i hvordan tall og tallbehandling inngår i systemer og mønstre. Med tall kan man kvantifisere antall og størrelser. Tall omfatter både hele tall, brøk, desimaltall og prosent. Algebra i skolen generaliserer tallregning ved at bokstaver eller andre symboler representerer tall. Den gir mulighet til å beskrive og analysere mønstre og sammenhenger. Algebra brukes også i tilknytning til hovedområdene *geometri* og *funksjoner*.

Geometri

Geometri i skolen dreier seg blant annet om å analysere egenskaper ved to- og tredimensjonale figurer og utføre konstruksjoner og beregninger. Videre studeres dynamiske prosesser som speiling, rotasjon og forskyvning. Hovedområdet omfatter også det å utføre og beskrive lokalisering og forflytning.

Måling

Måling vil si å sammenligne og som oftest knytte en tallstørrelse til et objekt eller en mengde. Denne prosessen krever at en bruker måleenheter og passende teknikker, måleredskaper og formler. Vurdering av resultatet og drøfting av måleusikkerhet er viktige deler av måleprosessen.

Statistikk, sannsynlighet og kombinatorikk

Statistikk omfatter å planlegge, samle inn, organisere, analysere og presentere data. I analysen av data inngår å beskrive generelle trekk ved datamaterialet. Sentralt i statistikk er å vurdere og forholde seg kritisk til konklusjoner og framstilling av data. Sannsynlighet er en tallfesting av hvor stor sjans det er for at en hendelse skal inntreffe. I kombinatorikk arbeides det med systematiske måter å bestemme antall på, noe som ofte er nødvendig for å beregne sannsynligheter.

Funksjoner

En funksjon beskriver endring eller utvikling av en størrelse som avhenger av en annen på en entydig måte. Funksjoner kan uttrykkes på flere måter, ved for eksempel formler, tabeller og grafer. Analyse av funksjoner går ut på å lete etter spesielle egenskaper, som hvor raskt en utvikling går, og når utviklingen antar spesielle verdier.

Økonomi

Dette hovedområdet omhandler ulike beregninger og vurderinger knyttet til økonomiske forhold.

Kultur og modellering

Kultur og modellering gir et overordnet perspektiv på faget matematikk. Hovedområdet beskriver fagets logiske struktur og tydeliggjør dets historie og kulturelle rolle. Modellering er en fundamental prosess i faget, der utgangspunktet er et forhold i virkeligheten. Dette beskrives matematisk i form av en modell som bearbeides, og resultatet av bearbeidelsen tolkes i lys av den opprinnelige situasjonen.

Timetall i faget

Timetall oppgitt i 60-minutters enheter:

BARNETRINNET

1.–7. årstrinn: 812 timer

UNGDOMSTRINNET

8.–10. årstrinn: 313 timer

STUDIEFORBEREDENDE UTDANNINGSPROGRAM

Vg1: 140 timer

Vg2: 84 timer

YRKESFAGLIGE UTDANNINGSPROGRAM

Vg1: 84 timer

PÅBYGGING TIL GENERELL STUDIEKOMPETANSE FOR YRKESFAGLIGE UTDANNINGSPROGRAM

Vg3: 140 timer

Grunnleggende ferdigheter i faget

Grunnleggende ferdigheter er integrert i kompetansemålene der de bidrar til utvikling av og er en del av fagkompetansen. I matematikk forstås grunnleggende ferdigheter slik:

Å kunne uttrykke seg muntlig i matematikk innebærer å gjøre antakelser, stille spørsmål, argumentere og forklare en tankegang ved hjelp av matematikk. Det innebærer videre å delta i samtaler, kommunisere ideer, drøfte problemer og løsningsstrategier med andre.

Å kunne uttrykke seg skriftlig i matematikk innebærer å løse problemer ved hjelp av matematikk, beskrive og forklare en tankegang og sette ord på oppdagelser og ideer. Det lages tegninger, skisser, figurer, tabeller og diagrammer. I tillegg brukes matematiske symboler og fagets formelle språk.

Å kunne lese i matematikk innebærer å tolke og dra nytte av tekster med matematisk innhold og med innhold fra dagligliv og yrkesliv. Slike tekster kan inneholde ulike matematiske uttrykk, diagrammer, tabeller, symboler, formler og logiske resonnementer.

Å kunne regne i matematikk utgjør en grunnstamme i matematikkfaget. Det dreier seg om problemløsning og utforskning med utgangspunkt i praktiske, dagligdagse situasjoner og problemer av matematisk art. Til dette trengs fortrolighet med og automatisering av regneoperasjonene, evne til å bruke varierte strategier, gjøre overslag og vurdere rimeligheten av svar.

Å kunne bruke digitale verktøy i matematikk dreier seg om å kunne bruke slike verktøy til spill, utforskning, visualisering og publisering. Det dreier seg videre om å vite om, kunne bruke og vurdere digitale hjelpemidler til problemløsning, simulering og modellering. I tillegg er det viktig å kunne finne informasjon, analysere, behandle og presentere data med passende hjelpemidler, samt forholde seg kritisk til kilder, analyser og resultater.

Kompetansemål i faget

Kompetansemål etter 2. årstrinn

Tall

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- telle til 100, dele opp og bygge mengder opp til 10, sette sammen og dele opp tiergrupper
- bruke tallinjen til beregninger og til å angi tallstørrelser
- anslå antall, foreta opptelling, sammenligne tall og uttrykke tallstørrelser på varierte måter
- utvikle og bruke varierte regnestrategier for addisjon og subtraksjon av tosifrede tall
- doble og halvere
- gjenkjenne, samtale om og videreføre strukturer i enkle tallmønstre

Geometri

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjenkjenne og beskrive trekk ved enkle to- og tredimensjonale figurer knyttet til hjørner, kanter og flater, og sortere og navngi figurene etter disse trekkene
- gjenkjenne og bruke speilsymmetri i praktiske situasjoner
- lage og utforske enkle geometriske mønstre og beskrive dem muntlig

Måling

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- sammenligne størrelser tilknyttet lengde og areal ved hjelp av hensiktsmessige måleenheter
- angi dager, måneder og enkle klokkeslett
- gjenkjenne de norske myntene og bruke dem i kjøp og salg

Statistikk

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- samle, sortere, notere og illustrere enkle data med tellestreker, tabeller og søylediagrammer

Kompetansemål etter 4. årstrinn

Tall

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- beskrive plassverdisystemet for de hele tallene, bruke positive og negative hele tall, enkle brøker og desimaltall i praktiske sammenhenger, og uttrykke tallstørrelser på varierte måter
- anslå og bestemme antall ved hoderegning, bruk av tellemateriell og skriftlige notater, gjennomføre overslagsregning med enkle tall og vurdere svar
- utvikle og bruke ulike regnemeter for addisjon og subtraksjon av flersifrede tall både i hodet og på papiret
- bruke den lille multiplikasjonstabellen og gjennomføre multiplikasjon og divisjon knyttet til ulike praktiske situasjoner
- velge og begrunne valg av regneart, bruke tabellkunnskaper tilknyttet regneartene og utnytte enkle sammenhenger mellom regneartene
- eksperimentere med, gjenkjenne, beskrive og videreføre strukturer i enkle tallmønstre

Geometri

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjenkjenne og beskrive trekk ved sirkler, mangekanter, kuler, sylindere og enkle polyedre
- tegne og bygge geometriske figurer og modeller i praktiske sammenhenger, herunder teknologi og design
- gjenkjenne og bruke speilsymmetri og parallellforskyvning i konkrete situasjoner
- lage og utforske geometriske mønstre og beskrive dem muntlig
- plassere og beskrive posisjoner i rutenett, på kart og i koordinatsystem både uten og ved hjelp av digitale verktøy

Måling

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- anslå og måle lengde, areal, volum, masse, temperatur, tid og vinkler
- bruke ikke-standardiserte måleenheter og forklare hensikten med standardisering av måleenheter og foreta omgjøring mellom vanlige måleenheter

- sammenligne størrelser ved hjelp av passende måleredskaper og enkel beregning med og uten digitale hjelpemidler
- løse praktiske oppgaver knyttet til kjøp og salg

Statistikk

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- samle, sortere, notere og illustrere data med tellestreker, tabeller og søylediagrammer og kommentere illustrasjonene

Kompetansemål etter 7. årstrinn

Tall og algebra

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- beskrive plassverdisystemet for desimaltall, regne med positive og negative heltall, desimaltall, brøker og prosent, og plassere dem på tallinjen
- finne fellesnevner og utføre addisjon, subtraksjon og multiplikasjon av brøker
- utvikle og bruke metoder for hoderegning, overslagsregning og skriftlig regning og bruke lommeregner i beregninger
- beskrive referansesystemet og notasjonen som benyttes for formler i et regneark og bruke regneark til å utføre og presentere enkle beregninger
- stille opp og forklare beregninger og framgangsmåter og argumentere for løsningsmetoder
- utforske og beskrive strukturer og forandringer i enkle geometriske mønstre og tallmønstre

Geometri

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- analysere egenskaper ved to- og tredimensjonale figurer og beskrive fysiske gjenstander innenfor teknologi og dagligliv ved hjelp av geometriske begreper
- bygge tredimensjonale modeller og tegne perspektiv med ett forsvinningspunkt
- beskrive og gjennomføre speiling, rotasjon og parallellforskyvning
- bruke koordinater til å beskrive plassering og bevegelse i et koordinatsystem på papiret og digitalt
- bruke koordinater til å beregne avstander parallelt med aksene i et koordinatsystem

Måling

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- velge passende måleredskaper og utføre praktiske målinger i forbindelse med dagligliv og teknologi og vurdere resultatene ut fra presisjon og måleusikkerhet
- anslå og måle størrelser for lengde, areal, masse, volum, vinkel og tid og bruke tidspunkt og tidsintervaller i enkle beregninger
- velge passende måleenheter og regne om mellom ulike måleenheter
- forklare oppbygningen av mål for areal og volum og beregne omkrets og areal, overflate og volum av enkle to- og tredimensjonale figurer
- bruke målestokk til å beregne avstander og lage enkle kart og arbeidstegninger
- bruke forhold i praktiske sammenhenger, regne med fart og regne om mellom valutaer

Statistikk og sannsynlighet

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge og gjennomføre datainnsamling tilknyttet observasjoner, spørreundersøkelser og eksperimenter
- representere data i tabeller og diagrammer framstilt digitalt og manuelt, samt lese, tolke og vurdere hvor hensiktsmessige disse er
- finne median, typetall og gjennomsnitt av enkle datasett og vurdere dem i forhold til hverandre
- vurdere sjanser i dagligdagse sammenhenger, spill og eksperimenter og beregne sannsynlighet i enkle situasjoner

Kompetansemål etter 10. årstrinn

Tall og algebra

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- sammenligne og regne om heltall, desimaltall, brøker, prosent, promille og tall på standardform og uttrykke slike tall på varierte måter
- regne med brøk og utføre divisjon av brøker samt forenkling av brøkuttrykk
- bruke faktorer, potenser, kvadratrøtter og primtall i beregninger
- utvikle, bruke og gjøre rede for metoder ved hoderegning, overslagsregning og skriftlig regning tilknyttet de fire regneartene
- behandle og faktorisere enkle algebraiske uttrykk, regne med formler, parenteser og brøkuttrykk med ett ledd i nevner
- løse likninger og ulikheter av første grad og enkle likningssystemer med to ukjente
- sette opp enkle budsjetter og gjøre beregninger tilknyttet privatøkonomi
- bruke, med og uten digitale hjelpemidler, tall og variabler i utforskning, eksperimentering, praktisk og teoretisk problemløsning og i prosjekter med teknologi og design

Geometri

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- analysere, også digitalt, egenskaper ved to- og tredimensjonale figurer og anvende disse i forbindelse med konstruksjoner og beregninger
- utføre og begrunne geometriske konstruksjoner og avbildninger med passer og linjal og andre hjelpemidler
- bruke formlikhet og Pytagoras' setning i beregning av ukjente størrelser
- tolke og lage arbeidstegninger og perspektivtegninger med flere forsvinningspunkter ved hjelp av ulike hjelpemidler
- bruke koordinater til å avbilde figurer og til å finne egenskaper ved geometriske former
- utforske, eksperimentere med og formulere logiske resonnementer ved hjelp av geometriske ideer og gjøre rede for geometriske forhold av særlig betydning innenfor teknologi, kunst og arkitektur

Måling

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- anslå og beregne lengde, omkrets, vinkel, areal, overflate, volum og tid, og kunne bruke og endre målestokk
- velge passende måleenheter, forklare sammenhenger og regne om mellom ulike måleenheter, bruke og vurdere måleinstrumenter og målemetoder i praktisk måling, og drøfte presisjon og måleusikkerhet
- gjøre rede for tallet π og bruke dette i beregninger av omkrets, areal og volum

Statistikk, sannsynlighet og kombinatorikk

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjennomføre undersøkelser og bruke ulike databaser til å søke etter og analysere statistiske data og utvise kildekritikk
- ordne og gruppere data, finne og drøfte median, typetall, gjennomsnitt og variasjonsbredde, og presentere data med og uten digitale verktøy
- bestemme sannsynligheter gjennom eksperimentering, simulering og beregning i dagligdagse sammenhenger og spill
- beskrive utfallsrom og uttrykke sannsynligheter som brøk, prosent og desimaltall
- vise med eksempler og bestemme antall muligheter i enkle kombinatoriske problemer

Funksjoner

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lage, på papiret og digitalt, funksjoner som beskriver numeriske sammenhenger og praktiske situasjoner, tolke disse og oversette mellom ulike representasjoner av funksjoner som grafer, tabeller, formler og tekst
- identifisere og utnytte egenskapene til proporsjonale, omvendt proporsjonale, lineære og enkle kvadratiske funksjoner og gi eksempler på disse funksjonenes tilknytning til praktiske situasjoner

Kompetansemål etter Vg1T

Tall og algebra

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- tolke, bearbeide og vurdere det matematiske innholdet i ulike tekster
- bruke matematiske metoder og hjelpemidler til å løse problemer fra ulike fag og samfunnsområder
- regne med potenser med rasjonal eksponent og tall på standardform, bokstavuttrykk, formler, parentesuttrykk, rasjonale og kvadratiske uttrykk med tall og bokstaver og bruke kvadratsetningene til å faktorisere algebraiske uttrykk
- løse likninger, ulikheter og likningssystemer av første og andre grad og enkle likninger med eksponential- og logaritmefunksjoner både ved regning og med digitale hjelpemidler
- omforme en praktisk problemstilling til en likning, ulikhet eller et likningssystem, løse dette og vurdere gyldigheten av løsningen

Geometri

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjøre rede for definisjonene av sinus, cosinus og tangens og bruke trigonometri til å beregne lengder, vinkler og areal i vilkårlige trekkanter
- bruke geometri i planet til å analysere og løse sammensatte teoretiske og praktiske problemer knyttet til lengder, vinkler og areal

Sannsynlighet

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- formulere, eksperimentere med og drøfte enkle uniforme og ikke-uniforme sannsynlighetsmodeller
- beregne sannsynligheter ved hjelp av systematiske oppstillinger og bruke addisjonssetningen og produktsetningen
- bruke begrepene uavhengighet og betinget sannsynlighet i enkle situasjoner
- lage binomiske sannsynlighetsmodeller ut fra praktiske eksempler og beregne binomiske sannsynligheter ved hjelp av formler og digitale hjelpemidler

Funksjoner

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjøre rede for funksjonsbegrepet og tegne grafer ved å analysere funksjonsbegrepet
- beregne nullpunkter, skjæringspunkter og gjennomsnittlig veksthastighet, finne tilnærmede verdier for momentan veksthastighet og gi noen praktiske tolkninger ved disse aspektene
- gjøre rede for definisjonen av den deriverte, bruke definisjonen til å utlede en derivasjonsregel for polynomfunksjoner og anvende denne regelen til funksjonsdrøfting
- lage og tolke funksjoner som beskriver praktiske problemstillinger, analysere empiriske funksjoner og finne uttrykk for en tilnærmet, lineær funksjon
- bruke digitale hjelpemidler til å drøfte polynomfunksjoner, rasjonale funksjoner, eksponentialfunksjoner og potensfunksjoner

Kompetansemål etter Vg1P

Tall og algebra

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- anslå svar, regne med og uten tekniske hjelpemidler i praktiske oppgaver og vurdere rimeligheten av resultatene
- tolke, bearbeide, vurdere og diskutere det matematiske innholdet i skriftlige, muntlige og grafiske framstillinger
- tolke og bruke formler knyttet til dagligliv, yrkesliv og programområde
- regne med forholdstall, prosent, prosentpoeng og vekstfaktor
- behandle proporsjonale og omvendt proporsjonale størrelser i praktiske sammenhenger

Geometri

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke formlighet og Pytagoras' setning til beregninger og i praktisk arbeid
- løse praktiske problemer knyttet til lengde, vinkel, areal og volum
- bruke varierte måleenheter og måleredskaper, analysere og drøfte presisjon og målenøyaktighet
- tolke og framstille arbeidstegninger, kart, skisser og perspektivtegninger knyttet til yrkesliv, kunst og arkitektur
- lage og gjenkjenne mønstre av like eller ulike former som kan fylle hele planet

Økonomi

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- regne med prisindeks, kroneverdi, reallønn og nominell lønn
- utføre lønnsberegninger, budsjettering og regnskap ved hjelp av ulike verktøy
- beregne skatt og avgifter

- undersøke og vurdere ulike forbruks-, låne- og sparemuligheter ved hjelp av nettbaserte forbrukerkalkulatorer

Sannsynlighet

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lage eksempler og simuleringer av tilfeldige begivenheter og gjøre rede for sannsynlighetsbegrepet
- beregne sannsynligheter ved å telle opp alle gunstige og alle mulige utfall fra tabeller og ved å systematisere opptellinger samt bruke addisjonssetningen og produktsetningen i praktiske sammenhenger

Funksjoner

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- undersøke funksjoner som beskriver praktiske situasjoner ved å bestemme skjæringspunkter, nullpunkter, ekstremalpunkter og stigning og tolke den praktiske betydningen av resultatene
- oversette mellom ulike representasjoner av funksjoner
- gjøre rede for begrepet lineær vekst, beskrive et slikt vekstforløp og anvende på praktiske eksempler, også digitalt

Kompetansemål etter Vg2T

Geometri

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjøre rede for det geometriske bildet av vektorer som piler i planet og beregne sum, differens og skalarprodukt av vektorer og produktet av tall og vektor
- regne med vektorer i planet skrevet på koordinatform, beregne lengder, avstander og vinkler ved vektorregning og avgjøre når to vektorer er parallelle eller ortogonale
- tegne og beskrive kurver gitt på parameterform og beregne skjæringspunkter mellom slike kurver

Kombinatorikk og sannsynlighet

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjøre rede for begrepene uavhengighet og betinget sannsynlighet og bruke Bayes' setning på to hendelser
- beregne sannsynlighet ved ordnede utvalg med og uten tilbakelegging og ved uordnede utvalg uten tilbakelegging
- regne med binomiske og hypergeometriske sannsynligheter

Kultur og modellering

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- formulere en matematisk modell på grunnlag av observerte data, bearbeide modellen, reflektere over resultat og framgangsmåte og vurdere modellens gyldighet
- bruke teknologiske verktøy i utforskning og modellbygging
- gjøre rede for begrepene implikasjon og ekvivalens, kjenne til vanlige matematiske bevistyper og argumentasjon og gjennomføre matematiske bevis
- gi eksempler fra matematikkens flerkulturelle historie og drøfte matematikkens betydning for naturvitenskap, teknologi, samfunnsliv og kultur

Kompetansemål etter Vg2P

Tall og algebra i praksis

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- regne med potenser og tall på standardform med positive og negative eksponenter og bruke dette i praktiske sammenhenger
- gjøre rede for noen plassverdisystemer og gi praktiske eksempler på slike
- gjøre suksessive renteberegninger og regne praktiske oppgaver med eksponentiell vekst

Statistikk

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge, gjennomføre og vurdere statistiske undersøkelser
- beregne kumulativ hyppighet, finne og drøfte sentralmål og spredningsmål
- representere data i tabeller og diagrammer og drøfte hensiktsmessighet og hvilke inntrykk ulike dataframstillinger kan gi
- gruppere data og beregne sentralmål for et gruppert datamateriale

Modellering

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- foreta målinger i praktiske forsøk, formulere en enkel matematisk modell på grunnlag av de observerte dataene, bruke teknologiske verktøy i utforskning og modellbygging og vurdere modellen og dens gyldighet
- bruke matematikk i praktiske sammenhenger og vurdere matematikkens muligheter og begrensninger i forbindelse med beskrivelser og beslutninger

Vurdering i faget

Bestemmelser for sluttvurdering:

Standpunktvurdering

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene skal ha én standpunktkarakter.
Vg1 yrkesfaglige utdanningsprogram Vg1 studieforbereidende utdanningsprogram Vg2 studieforbereidende utdanningsprogram Påbygging til generell studiekompetanse	Elevene skal ha én standpunktkarakter.

Der faget går over flere år, er det bare standpunktvurdering fra det øverste nivået eleven har i faget som framkommer på kompetansebevis eller vitnemål.

Eksamen for elever

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene kan trekkes ut til skriftlig eksamen. Skriftlig eksamen blir utarbeidet og sensurert sentralt. Elevene kan også trekkes ut til muntlig eksamen. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.
Vg1 yrkesfaglige utdanningsprogram	Elevene kan trekkes ut til skriftlig eller muntlig eksamen. Skriftlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.
Vg2 studieforbereidende utdanningsprogram	Elevene kan trekkes ut til skriftlig eller muntlig eksamen. Skriftlig eksamen blir utarbeidet og sensurert sentralt. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt. Eksamen omfatter hele 8-timersfaget.
Påbygging til generell studiekompetanse	Elevene kan trekkes ut til skriftlig eller muntlig eksamen. Skriftlig eksamen blir utarbeidet og sensurert sentralt. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt. Eksamen omfatter bare 5-timersfaget.

Eksamen for privatister

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Se gjeldende ordning for grunnskoleopplæring for voksne.
Vg1 yrkesfaglige utdanningsprogram	Privatistene skal opp til skriftlig eksamen. Eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.
Vg2 studieforbereende utdanningsprogram	Privatistene skal opp til skriftlig eksamen. Eksamen blir utarbeidet og sensurert sentralt. Eksamen omfatter hele 8-timersfaget.
Påbygging til generell studiekompetanse	Privatistene skal opp til skriftlig eksamen. Eksamen blir utarbeidet og sensurert sentralt. Eksamen omfatter bare 5-timersfaget.

De generelle bestemmelsene om vurdering er fastsatt i forskriften til opplæringsloven.

LÆREPLAN I Kristendoms-, religions- og livssynskunnskap

Formål med faget

Religioner og livssyn gjenspeiler menneskers dypeste spørsmål og har til alle tider bidratt til å forme individ, fellesskap og samfunn. Kunnskap om religioner og livssyn er vesentlig for enkeltmennesket, for å kunne tolke tilværelsen og for å forstå kulturer i ens eget samfunn og i samfunn verden over. Barn og unge i dag møter et mangfold av kulturpåvirkninger og verditradisjoner. Kristen tro og tradisjon har gjennom århundrer preget europeisk og norsk kultur. Samtidig har humanistiske verditradisjoner gitt kulturarven et videre tilfang. Religiøst og livssynsmessig mangfold setter i stadig større grad preg på samfunnet. Kjennskap til ulike religioner og livssyn, etikk og filosofi er en viktig forutsetning for livstolkning, etisk bevissthet og forståelse på tvers av tros- og livssynsgrenser.

Kristendoms-, religions- og livssynskunnskap som allmenndannende fag skal bidra til felles kunnskapsgrunnlag og referanserammer, gi gjenkjennelse ut fra elevens egen bakgrunn, fremme ny innsikt og gi rom for dialog tilpasset de ulike alderstrinn. Faget skal være en møteplass for elever med ulik bakgrunn, der alle skal bli møtt med respekt. Kunnskaper om religioner og livssyn, og om den funksjon disse har både som tradisjon og som levende kilde til tro, moral og livstolkning, står sentralt i faget. I faget skal det stimuleres til allsidig dannelse, til personlig utvikling og til bevissthet om ens egen identitet.

I overensstemmelse med opplæringsloven § 2-4 skal faget gi grundig kjennskap til Bibelen og kristendommen som kulturarv, og til evangelisk-luthersk kristendomsforståelse og ulike kristne kirkesamfunn. Det skal også gi kjennskap til andre religioner og livssyn og til etiske og filosofiske emner. Faget skal fremme forståelse av og respekt for kristne og humanistiske verdier, og evne til dialog mellom mennesker med ulik oppfatning av tros- og livssynsspørsmål. Dette innebærer respekt for religiøse verdier og for verdier i menneskerettighetene.

Kristendoms-, religions- og livssynskunnskap er et ordinært skolefag som normalt skal samle alle elever. Undervisningen skal gi kunnskap og forståelse, ikke opplæring til en bestemt religion eller et bestemt livssyn. I undervisningen skal likeverdige pedagogiske prinsipper legges til grunn. Kristendommen, de ulike verdensreligioner og livssyn skal presenteres ut fra sin egenart. Det innebærer at alle religioner og livssyn skal behandles på en faglig og sakssvarende måte ut fra sitt særpreg. I undervisningen skal nærhet til fagstoffet på religionenes og livssynenes egne premisser kombineres med saklig distanse. I undervisningen skal det ikke være forkynnelse eller religionsutøvelse.

Tilpasset opplæring er et overordnet prinsipp. Bruk av tilpasset opplæring er nødvendig for å komme elevenes religiøse og livssynsmessige bakgrunn i møte. Det skal benyttes varierte og engasjerende arbeidsmåter, som skal bidra til å formidle alle sider ved faget. Aktiviteter som fortelling, forming, dramatisering, sang og musikk, samtaler og besøk skal bidra til å engasjere elevene og gi innsikt i ulike religioner og livssyn.

Det må utøves varsomhet ved valg av arbeidsmåter. Spesielt gjelder det arbeidsmåter som foresatte og elever ut fra egen religion eller eget livssyn kan oppleve som utøvelse av annen religion eller tilslutning til annet livssyn. Dersom eleven har fritak fra deler av den ordinære opplæringen i henhold til opplæringslovens § 2-3 a, skal det følges opp med tilpasset opplæring. Det forutsettes løpende samarbeid mellom hjem og skole og god informasjon om hvordan opplæringen planlegges gjennomført.

Hovedområder i faget

Faget er strukturert i hovedområder som det er formulert kompetansemål innenfor. På de første årstrinnene bør det tas særlig hensyn til elevenes erfaringsbakgrunn og til lokale forhold. Det er derfor viktig at elevene i møte med faget først blir kjent med språklige uttrykk, fortellinger, kunst og ritualer som gjenspeiler den tros- og livssynstradisjon de selv tilhører eller møter i sitt lokalmiljø. Ut fra prinsippet om lokal tilpasning kan enkelte kompetansemål fra hovedområdet kristendom og hovedområdet jødedom, islam, hinduisme, buddhisme og livssyn forskyves fra 1.—4. årstrinn til 5.—7. årstrinn. Det skal likevel arbeides med alle religioner og livssyn på 1.—4. årstrinn.

Kristendoms-, religions- og livssynskunnskap har kompetansemål etter 4., 7. og 10. årstrinn.

Oversikt over hovedområder:

Årstrinn	Hovedområder		
1.—7.	Kristendom	Jødedom, islam, hinduisme, buddhisme og livssyn	Filosofi og etikk
8.—10.	Kristendom	Jødedom, islam, hinduisme, buddhisme, annet religiøst mangfold og livssyn	Filosofi og etikk

▪ Kristendom

Hovedområdet *kristendom* omfatter kristendommen i historisk perspektiv og hvordan kristendommen blir forstått og praktisert i verden og i Norge i dag, om Bibelen som kilde til kulturforståelse og tro og kristendommens betydning for samfunn og kultur. På området skal ulike tradisjoner og kirkesamfunn innenfor kristendommen behandles.

▪ Jødedom, islam, hinduisme, buddhisme og livssyn

Hovedområdet *jødedom, islam, hinduisme, buddhisme og livssyn* omfatter disse religioner og utvalgte livssyn i historisk perspektiv, deres skrifttradisjoner som kilde til kulturforståelse og tro og hvordan disse religioner og livssyn blir forstått og praktisert i verden og i Norge i dag. På ungdomstrinnet skal dette hovedområdet også gi innblikk i andre religioner og livssyn som er representert i Norge, og i annet religiøst og livssynsmessig mangfold.

▪ Filosofi og etikk

Hovedområdet *filosofi og etikk* omfatter filosofisk tenkemåte og etisk refleksjon. Noen sentrale filosofer inngår, og grunnleggende livsspørsmål, moralske verdivalg og etiske begrunnelser står sentralt. Området omfatter også holdninger og aktuelle etiske problemstillinger i barns og unges liv, i lokalsamfunnet og i den globale verden. Innenfor hovedområdet behandles sammenhenger mellom etikk, religion og livssyn.

Timetall i faget

Timetall oppgitt i 60-minutters enheter:

BARNETRINNET

1.—7. årstrinn: 427 timer

UNGDOMSTRINNET:

8.—10. årstrinn: 157 timer

Innholdet knyttet til de fastsatte kompetansemålene i faget skal fordeles med om lag 55 prosent av timetallet til hovedområdet kristendom, om lag 25 prosent av timetallet til hovedområdet jødedom, islam, hinduisme, buddhisme, annet religiøst mangfold (ungdomstrinnet) og livssyn og om lag 20 prosent av timetallet til hovedområdet filosofi og etikk.

Grunnleggende ferdigheter i faget

Grunnleggende ferdigheter er integrert i kompetansemålene der de bidrar til utvikling av og er en del av fagkompetansen. I kristendoms-, religions- og livssynskunnskap forstås grunnleggende ferdigheter slik:

Å kunne uttrykke seg muntlig i KRL innebærer å bruke talespråket til å kommunisere, forklare og forstå religioner og livssyn, etikk og filosofi. Muntlige ferdigheter som samtale, dialog, fortelling og utgreiing er midler til undring og deltakelse, refleksjon og argumentasjon. I faget legges det stor vekt på fortellingen som muntlig uttrykk.

Å kunne lese i KRL innebærer å oppleve og forstå tekster. Lesing brukes for å innhente informasjon, reflektere over, tolke, søke mening i og forholde seg kritisk og analytisk til fortellinger og fagstoff i så vel tradisjonell som multimedial formidlingsform.

Å kunne skrive i KRL innebærer å kunne uttrykke kunnskaper, erfaringer og forestillinger om religion og livssyn, etikk og filosofi. Skrivning klargjør tanker og meninger og er en hjelp til å tolke, argumentere og kommunisere. Skrivning i KRL innebærer også å møte ulike estetiske skriftuttrykk og gjøre bruk av dem.

Å kunne regne i KRL innebærer å kunne anvende ulike tidsregninger og måter å framstille årsrytmen på, finne fram i religiøse skrifter, møte matematiske uttrykk og tallsymbolikk og tolke og bruke statistikk. Å kunne gjenkjenne og bruke geometriske mønstre i estetiske uttrykk og arkitektur forutsetter regneferdigheter.

Å kunne bruke digitale verktøy i KRL er en hjelp til å utforske religioner og livssyn for å finne ulike presentasjoner og perspektiver. En viktig ferdighet er å kunne benytte digitalt tilgjengelig materiale, som bilder, tekster, musikk og film, på måter som forener kreativitet

med kildekritisk bevissthet. Digitale medier gir nye muligheter for kommunikasjon og dialog om religioner og livssyn. Disse mediene gir også muligheter for bred tilgang til materiale om aktuelle etiske problemstillinger.

Kompetansemål i faget

Kompetansemål etter 4. årstrinn

Kristendom

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- fortelle om innholdet i sentrale tekster fra 1. og 2. Mosebok i Det gamle testamente
- fortelle om innholdet i sentrale tekster fra evangeliene framstilling av Jesu liv og virke i Det nye testamente
- lytte til og samtale om noen apostel- og helgenfortellinger
- utforske den lokale kirke, finne spor av kristendommens historie i lokalmiljøet og i distriktet og presentere funnene på ulike måter
- samtale om kristendom og hvordan religiøs praksis kommer til uttrykk gjennom leveregler, bønn, dåp, gudstjeneste og høytider
- kjenne til kristen salmetradisjon og et utvalg sanger, også samiske
- gjenkjenne kunst og gjøre bruk av estetiske uttrykk knyttet til kristendommen

Jødedom, islam, hinduisme, buddhisme og livssyn

Jødedom

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- fortelle om liv og virke til Moses, åpenbaringen av Toraen og innholdet i sentrale deler av Toraen
- samtale om jødedom og hvordan religiøs praksis kommer til uttrykk gjennom leveregler, bønn, Tora-lesing, matregler og høytider
- gjenkjenne kunst og gjøre bruk av estetiske uttrykk knyttet til jødedommen

Islam

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- fortelle om profeten Muhammeds liv, åpenbaringen av Koranen og innholdet i sentrale deler av Koranen
- samtale om islam og hvordan religiøs praksis kommer til uttrykk gjennom leveregler, bønn, Koran-lesing, matregler og høytider
- gjenkjenne kunst og gjøre bruk av estetiske uttrykk knyttet til islam

Hinduisme

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- fortelle om en av hinduismens guder og gudinner
- samtale om hinduismen og hvordan religiøs praksis kommer til uttrykk gjennom leveregler, puja, matregler og høytider
- gjenkjenne kunst og gjøre bruk av estetiske uttrykk knyttet til hinduismen

Buddhisme

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- fortelle om Siddhartha Gautamas liv og hans oppvåkning som Buddha
- samtale om buddhismen og hvordan religiøs praksis kommer til uttrykk gjennom leveregler, bønner, meditasjon og høytider
- gjenkjenne kunst og gjøre bruk av estetiske uttrykk knyttet til buddhismen

Livssyn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lytte til og samtale om tekster og fortellinger som uttrykker et humanistisk livssyn
- samtale om hvordan livssynshumanisme kommer til uttrykk gjennom leveregler og seremonier
- gjenkjenne kunst og gjøre bruk av estetiske uttrykk knyttet til humanisme

Filosofi og etikk

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- fortelle om filosofen Sokrates
- uttrykke tanker om livet, tap og sorg, godt og ondt og gi respons på andres tanker
- samtale om familieskikker i hverdag og høytid på tvers av religioner og livssyn
- føre en enkel dialog om samvittighet, etiske leveregler og verdier
- gjengi gjensidighetsregelen og vise evne til å gjøre bruk av den i praksis
- samtale om respekt og toleranse og motvirke mobbing i praksis
- bruke FNs barnekonvensjon for å forstå barns rettigheter og likeverd, og kunne finne eksempler i mediene og ved bruk av Internett

Kompetansemål etter 7. årstrinn

Kristendom

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- forklare Bibelens oppbygning, finne fram i bibelske tekster og reflektere over forholdet mellom Bibelen og språk og kultur
- gjøre rede for sentrale fortellinger fra Det gamle testamente fra fedrehistorien til profetene
- gjøre rede for sentrale fortellinger fra Det nye testamente fra Jesus til Paulus
- fortelle om sentrale hendelser og personer fra kristendommens historie fra urmenigheten til reformasjonstiden
- fortelle om sentrale hendelser og personer i kristendommens historie i Norge fram til reformasjonen
- beskrive hovedtrekk i samisk før-kristen religion og overgangen til kristendom
- samtale om kristendom, kristen livstolkning og etikk med vekt på gudsbilde, menneskesyn, aktuelle etiske utfordringer og utvalgte kristne tekster
- samtale om innholdet i de ti bud, Fadervår, den apostoliske trosbekjennelse og noen sang- og salmetekster

- forklare kristen tidsregning og kirkeårets gang, beskrive kristne høytider og sentrale ritualer
- gjøre rede for kirkesamfunn som er representert i lokalmiljøet og distriktet
- beskrive kirkebygget og andre kristne gudshus og reflektere over deres betydning og bruk, og nytte digitale verktøy til å søke informasjon og lage presentasjoner
- presentere ulike uttrykk fra kunst og musikk knyttet til kristendommen

Jødedom, islam, hinduisme, buddhisme og livssyn

Jødedom

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- forklare hva Tanak, Tora og Talmud er, og samtale om sentrale jødiske fortellinger
- samtale om jødedom, jødisk livstolkning og etikk med vekt på gudsbilde, menneskesyn, trosbekjennelsen, aktuelle etiske utfordringer og utvalgte tekster
- forklare jødisk kalender og tidsregning, og beskrive jødiske høytider og sentrale ritualer
- beskrive tempelet og synagogen og reflektere over deres betydning og bruk, og nytte digitale verktøy til å søke informasjon og lage presentasjoner
- presentere ulike uttrykk fra kunst og musikk knyttet til jødedommen

Islam

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- forklare hva Koranen og hadith, er og samtale om sentrale islamske fortellinger
- samtale om islam, islamsk livstolkning og etikk med vekt på gudsbilde, menneskesyn, trosartiklene, de fem søyler, aktuelle etiske utfordringer og utvalgte tekster
- forklare utgangspunktet for islamsk tidsregning, og beskrive islamske høytider og sentrale ritualer
- beskrive moskeen og reflektere over dens betydning og bruk, og nytte digitale verktøy til å søke informasjon og lage presentasjoner
- presentere ulike uttrykk fra kunst og musikk knyttet til islam

Hinduisme

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- samtale om sentrale fortellinger i hinduismen
- samtale om hinduisme, hinduistisk livstolkning og etikk med vekt på noen guder og gudinner, synet på tilværelsen og det guddommelige, menneskesyn, aktuelle etiske utfordringer og utvalgte tekster
- forklare hinduistisk høytidskalender, og beskrive hinduistiske høytider og sentrale ritualer
- beskrive tempelet og reflektere over dets betydning og bruk, og nytte digitale verktøy til å søke informasjon og lage presentasjoner
- presentere ulike uttrykk fra kunst og musikk knyttet til hinduismen

Buddhisme

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- samtale om sentrale buddhistiske fortellinger

- samtale om buddhisme, buddhistisk livstolkning og etikk med vekt på Buddha, synet på tilværelsen, menneskesyn, læren, ordenssamfunnet, aktuelle etiske utfordringer og utvalgte tekster
- forklare en buddhistisk høytidskalender, og beskrive buddhistiske høytider og sentrale ritualer
- beskrive tempelet og klosteret og reflektere over deres betydning og bruk, og nytte digitale verktøy til å søke informasjon og lage presentasjoner
- presentere ulike uttrykk fra kunst og musikk knyttet til buddhismen

Livssyn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- samtale om hva et livssyn kan innebære
- forklare hva et humanistisk livssyn er, og samtale om humanistisk livstolkning og etikk med vekt på virkelighetsforståelse, menneskesyn, aktuelle etiske utfordringer og utvalgte tekster fra humanistisk tradisjon
- samtale om bakgrunn og særpreg for Human-Etisk Forbund i Norge og livssynshumanismen i verden
- beskrive markeringer og sentrale seremonier innenfor livssynshumanismen i Norge
- presentere ulike kunst- og musikkuttrykk som gjenspeiler humanisme

Filosofi og etikk

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- forklare hva filosofi og etikk er
- fortelle om Platon og Aristoteles og diskutere noen av deres ideer
- samtale om aktuelle filosofiske og etiske spørsmål og diskutere utfordringer knyttet til temaene fattig og rik, krig og fred, natur og miljø, IKT og samfunn
- samtale om etikk i forbindelse med ulike familieformer, forholdet mellom kjønnene, ulike former for kjønnsidentitet og forholdet mellom generasjonene
- drøfte noen verdispørsmål som den samiske urbefolkningen er opptatt av i vår tid
- samtale om etniske minoriteter i Norge og reflektere over holdninger knyttet til det flerkulturelle samfunnet
- samtale om filosofi, religion og livssyn som grunnlag for etisk tenkning og kunne drøfte noen moralske forbilder fra fortid og nåtid
- diskutere rasisme og hvordan antirasistisk arbeid kan forebygges rasisme
- forklare viktige deler av FNs verdenserklæring om menneskerettigheter og samtale om betydningen av dem

Kompetansemål etter 10. årstrinn

Kristendom

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- forklare særpreget ved kristendom og kristen tro som livstolkning i forhold til andre tradisjoner; likhetstrekk og grunnleggende forskjeller

- finne fram til sentrale skrifter i Bibelen og forklare forholdet mellom Det gamle og Det nye testamente
- drøfte utvalgte bibeltekster fra profetene, den poetiske litteraturen og visdomslitteraturen, et evangelium og et Paulus-brev og forklare særpreg og hovedtanker i disse
- drøfte ulike syn på Bibelen
- innhente digital informasjon om og presentere aktuelle spørsmål som opptar mange kristne
- gjøre rede for viktige hendelser i kristendommens historie fra reformasjonen til vår tid i Norge og i verden og for kristendommens stilling i dag
- forklare hovedtrekk ved romersk-katolsk, ortodoks og protestantisk kristendomstradisjon
- gi en presentasjon av læstadianisme og samisk kirkeliv
- gi en oversikt over andre frikirkesamfunn og kristne bevegelser, herunder pinsebevegelsen
- drøfte kristendommens betydning for kultur og samfunnsliv
- utforske kristendommens stilling og særpreg i et land utenfor Europa og drøfte spørsmål knyttet til kristen misjon, humanitært arbeid og økumenisk virksomhet
- beskrive og reflektere over særtrekk ved kunst, arkitektur og musikk knyttet til kristendommen

Jødedom, islam, hinduisme, buddhisme, annet religiøst mangfold og livssyn

Jødedom

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- forklare særpreget ved jødedom og jødisk tro som livstolkning i forhold til andre tradisjoner; likhetstrekk og grunnleggende forskjeller
- drøfte utvalgte tekster fra jødisk skriftradisjon
- innhente digital informasjon om og presentere aktuelle spørsmål som opptar mange jøder
- gi en oversikt over mangfoldet i jødedommen, viktige historiske hendelser og jødedommens stilling i Norge og verden i dag
- beskrive og reflektere over særtrekk ved kunst, arkitektur og musikk knyttet til jødedommen

Islam

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- forklare særpreget ved islam og islamsk tro som livstolkning i forhold til andre tradisjoner; likhetstrekk og grunnleggende forskjeller
- drøfte utvalgte tekster fra islamsk skriftradisjon
- innhente digital informasjon om og presentere aktuelle spørsmål som opptar mange muslimer
- gi en oversikt over mangfoldet i islam, viktige historiske hendelser og islams stilling i Norge og verden i dag
- beskrive og reflektere over særtrekk ved kunst, arkitektur og musikk knyttet til islam

Hinduisme

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- forklare særpreget ved hinduisme og hinduistisk tro som livstolkning i forhold til andre tradisjoner; likhetstrekk og grunnleggende forskjeller
- drøfte utvalgte tekster fra hinduistisk skriftradisjon
- innhente digital informasjon om og presentere aktuelle spørsmål som opptar mange hinduer
- gi en oversikt over mangfoldet i hinduismen, viktige historiske hendelser og hinduismens stilling i Norge og verden i dag
- beskrive og reflektere over særtrekk ved kunst, arkitektur og musikk knyttet til hinduismen

Buddhisme

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- forklare særpreget ved buddhisme og buddhistisk tro som livstolkning i forhold til andre tradisjoner; likhetstrekk og grunnleggende forskjeller
- drøfte utvalgte tekster fra buddhistisk skriftradisjon
- innhente digital informasjon om og presentere aktuelle spørsmål som opptar mange buddhister
- gi en oversikt over mangfoldet i buddhismen, viktige historiske hendelser og buddhismens stilling i Norge og verden i dag
- beskrive og reflektere over særtrekk ved kunst, arkitektur og musikk knyttet til buddhismen

Religiøst mangfold

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- samtale om og forklare hva religion er, og vise hvordan religion kommer til uttrykk på ulike måter
- vise evne til dialog om religions- og livssynsspørsmål og vise respekt for ulike religioner og livssyn
- diskutere aktuelle spørsmål som oppstår i møte mellom religion, kultur og samfunn
- innhente informasjon om og finne særtrekk ved noen religions- og trossamfunn lokalt og nasjonalt, herunder sikhisme, Bahá'í-religionen, Jehovas vitner og Jesu Kristi Kirke av Siste Dagers Hellige
- gjøre rede for nye religiøse bevegelser og samtale om ulike former for nyreligiøs og naturreligiøs praksis, herunder urfolks naturreligiøs
- utforske religioners stilling og særpreg i et land utenfor Europa med og uten digitale verktøy

Livssyn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- forklare hva livssyn er, og vise hvordan livssyn kommer til uttrykk på ulike måter
- forklare særpreget ved livssynshumanisme i forhold til religioner og andre livssynstradisjoner; likhetstrekk og grunnleggende forskjeller
- drøfte ulike tekster som presenterer livssynshumanisme, og diskutere aktuelle spørsmål som opptar livssynshumanister
- gi en oversikt over mangfoldet i humanistisk livssynstradisjon, viktige historiske hendelser og livssynshumanismens stilling i Norge og verden i dag
- gjenkjenne og beskrive humanistiske ideer og verdier i kunst, arkitektur og musikk

- beskrive hovedtrekk ved et livssyn utenom livssynshumanismen
- presentere eksempler på religionskritikk fra ulike livssynstradisjoner

Filosofi og etikk

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- presentere noen betydningsfulle filosofer og diskutere deres ideer
- reflektere over filosofiske temaer knyttet til identitet og livstolkning, natur og kultur, liv og død, rett og galt
- gjøre rede for begrepene etikk og moral og bruke etisk analyse med utgangspunkt i grunnleggende etiske tenkemåter
- føre dialog med andre om sammenhenger mellom etikk, religioner og livssyn
- drøfte etiske spørsmål knyttet til menneskeverd og menneskerettigheter, likeverd og likestilling, herunder ved å ta utgangspunkt i kjente forbilder
- drøfte verdivalg og aktuelle temaer i samfunnet lokalt og globalt: sosialt og økologisk ansvar, teknologiske utfordringer, fredsarbeid og demokrati
- reflektere over etiske spørsmål knyttet til mellommenneskelige relasjoner, familie og venner, samliv, heterofili og homofili, ungdomskultur og kroppskultur
- reflektere over forholdet mellom religion, livssyn og vitenskap
- vise respekt for menneskers tros- og livssynsoppfatninger, ritualer, hellige gjenstander og steder

Vurdering i faget

Bestemmelser for sluttvurdering:

Standpunktvurdering

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene skal ha én standpunktkarakter.

Eksamen for elever

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene kan trekkes ut til muntlig eksamen. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.

Eksamen for privatister

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Se gjeldende ordning for grunnskoleopplæring for voksne.

De generelle bestemmelsene om vurdering er fastsatt i forskriften til opplæringsloven.

LÆREPLAN I NATURFAG

Formål med faget

Naturvitenskapen har vokst fram som en følge av menneskers nysgjerrighet og behov for å finne svar på spørsmål om sin egen eksistens, liv og livsformer og vår plass i naturen og i universet og er på den måten en del av vår kultur.

Naturvitenskapens lover og teorier er modeller av en sammensatt virkelighet, og disse modellene endres eller videreutvikles gjennom nye observasjoner, eksperimenter og ideer. En viktig del av allmennkunnskapen er å kjenne til at naturvitenskapen er i utvikling, og at forskning og ny kunnskap i naturvitenskap og teknologi har stor betydning for samfunnsutviklingen og for livsmiljøet.

Selv om naturvitenskapen er delt opp i ulike fagdisipliner som biologi, fysikk og kjemi og geofag, er målet at skolefaget naturfag både teoretisk og praktisk framstår som et helhetlig fag.

Kunnskap om, forståelse av og opplevelser i naturen kan fremme viljen til å verne om naturressursene, bevare biologisk mangfold og bidra til bærekraftig utvikling. I denne sammenhengen har samer og andre urfolk kunnskap om naturen som det er viktig å vise respekt for. Samtidig skal naturfag bidra til at barn og unge utvikler kunnskaper og holdninger som gir dem et gjennomtenkt syn på samspillet mellom natur, individ, teknologi, samfunn og forskning. Dette er viktig for den enkeltes mulighet til å forstå ulike typer naturvitenskapelig og teknologisk informasjon. Dette skal gi den enkelte et grunnlag for deltakelse i demokratiske prosesser i samfunnet.

Å arbeide både praktisk og teoretisk i laboratorier og naturen med ulike problemstillinger er nødvendig for å få erfaring med og utvikle kunnskap om naturvitenskapens metoder og tenkemåter. Dette kan bidra til utvikling av kreativitet, kritisk evne, åpenhet og aktiv deltakelse i situasjoner der naturfaglig kunnskap og ekspertise inngår. Varierte læringsmiljøer som feltarbeid i naturen, eksperimenter i laboratoriet og ekskursionsjoner til museer, vitensentre og bedrifter vil berike opplæringen i naturfag og gi rom for undring, nysgjerrighet og fascinasjon. Kompetanse i å forstå ulike typer naturvitenskapelige tekster, metoder og teknologiske løsninger gir et godt grunnlag for yrkesfaglige utdanninger, videre studier og livslang læring i yrke og fritid.

Hovedområder i faget

Faget er strukturert i hovedområder som det er formulert kompetansemål innenfor. Hovedområdene utfyller hverandre og må ses i sammenheng.

Naturfag har kompetansemål etter 2., 4., 7. og 10. årstrinn i grunnskolen og etter Vg1 i studieforbereende og yrkesfaglige utdanningsprogram i videregående opplæring.

Elever på yrkesfaglige utdanningsprogram skal ha deler av læreplanen for Vg1. Hovedområdet *forskerspiren* er obligatorisk for alle. I tillegg skal elevene ha to hovedområder som skolen velger ut fra det som er faglig relevant for utdanningsprogrammet.

Elever på yrkesfaglig utdanningsprogram og de med fag- eller svennebrev eller annen yrkeskompetanse som ønsker generell studiekompetanse, følger resten av læreplanen for Vg1.

Oversikt over hovedområder:

<i>Årstrinn</i>	<i>Hovedområder</i>					
1.–10.	Forsker- spiren	Mangfold i naturen	Kropp og helse	Verdens- rommet	Fenomener og stoffer	Teknologi og design
Vg1	Forsker- Spiren	Bærekraftig Utvikling	Ernæring og helse	Stråling og radioaktivi- tet	Energi for framtiden	Bioteknolo- gi

Forskerspiren

Naturvitenskapen framstår på to måter i naturfagundervisningen: Som et produkt som viser den kunnskapen vi har i dag og som en prosess som dreier seg om naturvitenskapelige metoder for å bygge kunnskap. Prosessene omfatter hypotesedanning, eksperimentering, systematiske observasjoner, åpenhet, diskusjoner, kritisk vurdering, argumentasjon, begrunnelser for konklusjoner og formidling. *Forskerspiren* skal ivareta disse dimensjonene i opplæringen.

Mangfold i naturen

Sentralt i dette hovedområdet står utvikling av kunnskap om og respekt for naturens mangfold. For å kunne snakke sammen om dette mangfoldet må man kunne navn på noen plante- og dyrearter og på de delene som inngår i samspillet i et økosystem. Hovedområdet dreier seg videre om forutsetninger for bærekraftig utvikling, om menneskets plass i naturen, og om hvordan menneskelige aktiviteter har endret og endrer naturmiljøet lokalt og globalt. Feltarbeid legger et godt grunnlag for kunnskap om og holdninger på dette området.

I Vg1 er dette hovedområdet kalt *bærekraftig utvikling* som uttrykk for vektlegging innenfor hovedområdet.

Kropp og helse

Hovedområdet *kropp og helse* dreier seg om hvordan kroppen vår er bygd opp, og hvordan kroppen påvirkes og endres over tid. Respekt og omsorg for andre står også sentralt innenfor området. Kropp, helse, livsstil og ernæring omtales hyppig i mediene. Kunnskap og kritisk vurdering av informasjon på dette området er viktig for å kunne ta ansvar for egen kropp og fysisk og psykisk helse.

I Vg1 er dette hovedområdet kalt *ernæring og helse* som uttrykk for vektlegging innenfor hovedområdet.

Verdensrommet

Dette hovedområdet dreier seg om vårt eget solsystem, jordas plass og det ytre verdensrom. Gjennom forskning og teknologiske nyvinninger øker kunnskapen om verdensrommet. Mediene informerer hyppig om denne kunnskapen. Emnet egner seg til å trekke inn framtidsperspektiver og åpner dermed for nysgjerrighet, undring og fascinasjon.

I Vg1 er dette hovedområdet kalt *stråling og radioaktivitet* som uttrykk for vektlegging innenfor hovedområdet.

Fenomener og stoffer

Hovedområdet omfatter sentrale områder fra fysikk og kjemi. Her behandles hvordan stoffer er oppbygd, reagerer med hverandre, sentrale fenomener som lyd, lys, elektrisitet og magnetisme, energi og energikilder.

Området dreier seg om sammenhenger mellom fenomener, og hvordan mennesker har lært seg å utnytte ulike fenomener og stoffer.

I Vg1 er dette hovedområdet kalt *energi for fremtiden* som uttrykk for vektlegging innenfor hovedområdet.

Teknologi og design

Emnet *teknologi og design* er et flerfaglig emne der naturfag, matematikk og kunst og håndverk samarbeider.

Teknologi og design dreier seg om å planlegge, utvikle og framstille produkter til nytte i hverdagen. Samspillet mellom naturvitenskap og teknologi står sentralt i dette hovedområdet. Naturfaglige prinsipper vil være et grunnlag for å forstå teknologisk virksomhet.

I Vg1 er dette hovedområdet kalt *bioteknologi* som uttrykk for vektlegging innenfor hovedområdet.

Timetall i faget

Timetall oppgitt i 60-minutters enheter:

BARNETRINNET

1.—7. årstrinn: 328 timer

UNGDOMSTRINNET

8.—10. årstrinn: 256 timer

STUDIEFORBEREDENDE UTDANNINGSPROGRAM

Vg1: 140 timer

YRKESFAGLIGE UTDANNINGSPROGRAM

Vg1: 56 timer

PÅBYGGING TIL GENERELL STUDIEKOMPETANSE FOR YRKESFAGLIGE UTDANNINGSPROGRAM

Vg3: 84 timer

Grunnleggende ferdigheter i faget

Grunnleggende ferdigheter er integrert i kompetansemålene der de bidrar til utvikling av og er en del av fagkompetansen. I naturfag forstås grunnleggende ferdigheter slik:

Å kunne uttrykke seg muntlig og skriftlig i naturfag innebærer å presentere og beskrive egne opplevelser og observasjoner fra naturen. I naturfag er skriftlige rapporter fra eksperimenter, feltarbeid, ekskursjoner og fra teknologiske utviklingsprosesser sentrale. Å kunne formulere spørsmål og hypoteser og å bruke naturfaglige begreper og uttrykksformer inngår i dette. Å argumentere for egne vurderinger og gi konstruktive tilbakemeldinger er viktig i naturfag.

Å kunne lese i naturfag dreier seg om å samle informasjon, tolke og reflektere over innholdet i naturfaglige tekster, brosjyrer, aviser, bøker og på Internett. Lesing i naturfag forutsetter også lesing av bruksanvisninger, oppskrifter, tabeller, ulike diagrammer og symboler.

Å kunne regne i naturfag er å bruke tall og beregninger for å registrere og utarbeide resultater fra ens egne målinger og å lage tabeller og diagrammer med naturfaglig innhold. Å regne innebærer også å bruke og tolke formler og modeller fra virkeligheten samt bearbeide og tolke ulike typer data.

Å kunne bruke digitale verktøy i naturfag dreier seg om å kunne benytte slike verktøy til utforskning, måling, visualisering, simulering, registrering, dokumentasjon og publisering ved forsøk og i feltarbeid. For å stimulere kreativitet, levendegjøre og visualisere naturfaglige problemstillinger er digitale animasjoner, simuleringer og spill gode hjelpemidler. Kritisk vurdering av nettbasert naturfaglig informasjon styrker arbeidet med faget. De digitale kommunikasjonssystemene gir muligheter for å drøfte naturfaglige problemstillinger.

Kompetansemål i faget

Kompetansemål etter 2. årstrinn

Forskerspiren

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- stille spørsmål, samtale og filosofere rundt naturopplevelser og menneskets plass i naturen
- bruke sansene til å utforske verden i det nære miljøet
- beskrive egne observasjoner fra forsøk og fra naturen

Mangfold i naturen

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjenkjenne og beskrive noen plante- og dyrearter og sortere dem
- beskrive noen viktige kjennetegn ved de fire årstidene ved å observere naturen
- delta i ulike aktiviteter ute i naturen og fortelle om det som er observert

Kropp og helse

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- sette navn på og beskrive funksjonen til noen ytre og indre deler av menneskekroppen
- beskrive og samtale om sansene og bruke dem bevisst ved aktiviteter ute og inne

Verdensrommet

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- beskrive hvordan jorda, månen og sola beveger seg i forhold til hverandre
- observere og beskrive årstidene, døgnet og ulike månefaser og fortelle om hvordan man i samisk kultur deler inn året

Fenomener og stoffer

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- sortere ulike stoffer etter lett observerbare kjennetegn og fortelle om kjennetegnene
- gjøre forsøk med vann og lys og samtale om observasjonene

Teknologi og design

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lage gjenstander som kan bevege seg ved hjelp av vann eller luft og fortelle om det de har laget
- lage gjenstander som bruker refleksjon av lys og fortelle om det de har laget

Kompetansemål etter 4. årstrinn

Forskerspiren

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke naturfaglige begreper til å beskrive og presentere egne observasjoner på ulike måter
- innhente og systematisere data og presentere resultatene med og uten digitale hjelpemidler
- bruke enkle måleinstrumenter til undersøkelser

Mangfold i naturen

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- samtale om livssyklusen til noen plante- og dyrearter
- observere og notere hva som skjer med et tre eller en annen flerårig plante over tid
- samle og systematisere informasjon og beskrive noen utdødde dyrearter og dyregrupper og hvordan de levde
- fortelle om dyr og samtale om hva god dyrevelferd er
- argumentere for forsvarlig framferd i naturen

Kropp og helse

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- samtale om utviklingen av menneskekroppen fra befruktning til voksen
- beskrive i hovedtrekk hvordan menneskekroppen er bygd opp, og funksjonen til noen indre organer
- beskrive noen vanlige barnesykdommer og hva vaksinerer er
- observere og beskrive hvordan kroppen reagerer i ulike situasjoner
- samtale om ulike følelsesmessige opplevelser og reaksjoner og sammenhengen mellom fysisk og psykisk helse

Verdensrommet

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- finne informasjon med og uten digitale verktøy og fortelle om noen av planetene i vårt solsystem
- gjenkjenne noen stjernebilder og beskrive fenomener som kan observeres på himmelen

- gjengi myter og sagn knyttet til stjernehimmelen og nordlys i norsk og samisk tradisjon

Fenomener og stoffer

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- beskrive hvordan og drøfte hvorfor vi kildesorterer
- gi eksempel på et kretsløp i naturen med utgangspunkt i biologisk nedbrytning
- gjennomføre forsøk som viser at stoffer kan endre karakter når de blir utsatt for ulike påvirkninger
- gjøre forsøk med luft og lyd og beskrive observasjonene
- beskrive egne observasjoner av vær og skyer og måle temperatur og nedbør

Teknologi og design

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge, bygge og teste enkle modeller av byggkonstruksjoner og dokumentere prosessen fra idé til ferdig produkt
- beskrive konstruksjoner og samtale om hvorfor noen er mer stabile og tåler større belastning enn andre
- gjenkjenne og sammenligne bærende strukturer i ulike byggverk i nærmiljøet

Kompetansemål etter 7. årstrinn

Forskerspiren

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- formulere spørsmål om noe han eller hun lurer på, lage en plan for å undersøke en selvformulert hypotese, gjennomføre undersøkelsen og samtale om resultatet
- forklare hvorfor det er viktig å lage og teste hypoteser ved systematiske observasjoner og forsøk, og hvorfor det er viktig å sammenligne resultater
- bruke digitale hjelpemidler og naturfaglig utstyr ved eksperimentelt arbeid og feltarbeid
- trekke naturfaglig informasjon ut fra enkle naturfaglige tekster i ulike medier
- publisere resultater fra egne undersøkelser ved å bruke digitale verktøy

Mangfold i naturen

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge og gjennomføre undersøkelser i noen naturområder i samarbeid med andre
- undersøke og beskrive blomsterplanter og forklare funksjonene til de ulike plantedelene
- beskrive kjennetegn ved virveldyr og forklare funksjonen til de viktigste organene
- undersøke og beskrive faktorer som påvirker frøspiring og vekst hos planter

- beskrive kjennetegn til et utvalg av plante-, sopp- og dyrearter og fortelle hvordan disse er ordnet systematisk
- fortelle om hvordan noen plante-, sopp- og dyrearter brukes i ulike tradisjoner, blant annet den samiske

Kropp og helse

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- beskrive de viktigste organene i menneskekroppen og deres funksjoner
- beskrive skjelettet og muskler og gjøre greie for hvordan kroppen kan bevege seg
- forklare hva som skjer under puberteten og samtale om ulik kjønnsidentitet og variasjon i seksuell orientering
- samle informasjon om og diskutere helseskader som kan oppstå ved bruk av ulike rusmidler

Verdensrommet

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- beskrive solsystemet vårt og naturvitenskapens teorier for hvordan jorda har blitt til
- beskrive en modell for solsystemet og hvordan denne kan forklare observerte fenomener, inkludert dag og natt, månefaser og solas bevegelse over himmelen

Fenomener og stoffer

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- undersøke og beskrive sentrale egenskaper ved noen mineraler og bergarter og hvordan de har blitt dannet
- gjennomføre forsøk med lyd, hørsel og støy, beskrive og forklare resultatene og hvordan vi kan skjerme oss mot uønsket lyd
- gjennomføre forsøk med magnetisme og elektrisitet, beskrive og forklare resultatene
- gjøre greie for bruk av noen energikilder før og nå og beskrive konsekvenser for miljøet lokalt og globalt
- foreta relevante værmålinger og presentere resultatene med og uten digitale hjelpemidler
- beskrive sentrale egenskaper ved gasser, væsker, faste stoffer og faseoverganger ved hjelp av partikkelmodellen
- forklare hvordan stoffer er bygd opp, og hvordan stoffer kan omdannes ved å bruke begrepene atomer og molekyler
- gjennomføre forsøk med kjemiske reaksjoner og forklare hva som kjennetegner disse reaksjonene

Teknologi og design

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge, bygge og teste mekaniske leker, beskrive ulike bevegelser i lekene og prinsipper for mekaniske overføringer
- planlegge, bygge og teste enkle produkter som gjør bruk av elektrisk energi, forklare virkemåten og beskrive prosessen fra idé til ferdig framstilt produkt
- gjøre greie for hvordan man gjennom tidene har brukt overføring av bevegelse til å utnytte energi i vind og vann

Kompetansemål etter 10. årstrinn

Forskerspiren

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge og gjennomføre undersøkelser for å teste holdbarheten til egne hypoteser og velge publiseringsmåte
- skrive logg ved forsøk og feltarbeid og presentere rapporter ved bruk av digitale hjelpemidler
- forklare betydningen av å se etter sammenhenger mellom årsak og virkning og forklare hvorfor argumentering, uenighet og publisering er viktig i naturvitenskapen
- demonstrere verne- og sikkerhetsutstyr og følge grunnleggende sikkerhetsrutiner i naturfagundervisningen

Mangfold i naturen

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- beskrive oppbygningen av dyre- og planteceller og forklare hovedtrekkene i fotosyntese og celleånding
- gjøre greie for celledeling samt genetisk variasjon og arv
- forklare hovedtrekkene i evolusjonsteorien og grunnlaget for denne teorien
- forklare hovedtrekk i teorier for hvordan jorda endrer seg og har endret seg opp gjennom tidene og grunnlaget for disse teoriene
- gjøre greie for hvilke biotiske og abiotiske faktorer som inngår i et økosystem og forklare sammenhengen mellom faktorene
- observere og gi eksempler på hvordan menneskelige aktiviteter har påvirket et naturområde, identifisere ulike interessegruppers syn på påvirkningen og foreslå tiltak som kan verne naturen for framtidige generasjoner
- gi eksempler på hvordan samer utnytter ressurser i naturen

Kropp og helse

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- drøfte problemstillinger knyttet til seksualitet, ulik seksuell orientering, prevensjon, abort og seksuelt overførbare infeksjoner

- forklare hvordan kroppen beskytter seg mot sykdom
- beskrive hvordan man kan forebygge og behandle infeksjonssykdommer
- beskrive hvordan hormoner er med på å styre ulike prosesser i kroppen
- forklare hvordan nervesystemet og hormonsystemet styrer prosesser i kroppen
- beskrive fosterutvikling og hvordan en fødsel foregår
- gjøre greie for hvordan livsstil kan føre til sykdom og skader, og hvordan det kan forebygges
- gi eksempler på folkemedisin, blant annet den samiske, og samtale om forskjellen på alternativ medisin og skolemedisin
- gjøre greie for hvordan bruk av rusmidler kan føre til helseskader og drøfte hvordan den enkelte og samfunnet kan forebygge helseskadene

Verdensrommet

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- beskrive universet og ulike teorier for hvordan det har utviklet seg
- gi en oversikt over teknologisk utstyr som brukes i utforskning av verdensrommet
- presentere hovedtrekk i romfartens historie og samtale om forskning som kartlegger muligheter for liv på andre planeter
- beskrive planetenes bevegelser over himmelen ved bruk av simuleringer og forklare hvordan sol- og måneformørkelse og årstider oppstår

Fenomener og stoffer

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- vurdere egenskaper til grunnstoffer og forbindelser ved bruk av periodesystemet
- gjennomføre forsøk for å klassifisere sure og basiske stoffer
- undersøke kjemiske egenskaper til noen vanlige stoffer fra hverdagen
- planlegge og gjennomføre forsøk med påvisningsreaksjoner, separasjon av stoffer i en blanding og analyse av ukjent stoff
- gjøre forsøk med og beskrive hydrokarboner, alkoholer og karboksylsyrer og noen vanlige karbohydrater
- forklare hvordan råolje og naturgass er blitt til, og hvordan disse stoffene anvendes
- forklare resultater fra forsøk med strømkretser ved bruk av begrepene strøm, spenning, resistans, effekt og induksjon
- forklare hvordan vi kan produsere elektrisk energi fra fornybare og ikke-fornybare energikilder
- gjøre rede for begrepene fart og akselerasjon, måle størrelsene med enkle hjelpemidler og gi eksempler på hvordan kraft er knyttet til akselerasjon
- gjøre forsøk og enkle beregninger med arbeid, energi og effekt
- gjøre greie for hvordan trafikksikkerhetsutstyr hindrer og minsker skader ved uhell og ulykker
- gjennomføre forsøk med lys, syn og farger, beskrive og forklare resultatene

Teknologi og design

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- ut fra kravsspesifikasjoner utvikle produkter som gjør bruk av elektronikk, evaluere designprosessen og vurdere produktenes funksjonalitet og brukervennlighet
- teste og beskrive egenskaper hos materialer som brukes i en produksjonsprosess
- gjøre rede for elektroniske kommunikasjonssystemer på systemnivå og drøfte samfunnsmessige utfordringer knyttet til bruk av slike

Kompetansemål etter Vg1 – studieforberevende utdanningsprogram

Forskerspiren

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge og gjennomføre undersøkelser i samarbeid med andre der en identifiserer og varierer parametere
- gjennomføre enkle datasimuleringer for å illustrere naturfaglige fenomener og teste hypoteser
- forklare og vurdere hva som kan gjøres for å redusere usikkerhet og feilkilder i målinger og resultater
- vurdere og argumentere for gyldighet og kvalitet av egne og andres observasjonsdata

Bærekraftig utvikling

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- beskrive suksesjonsprosesser i et økosystem
- undersøke et økosystem og vurdere hvor det er i suksesjonsprosessen
- gjøre rede for faktorer som virker inn på størrelsen til en populasjon
- forklare hva som ligger i begrepene føre-var-prinsippet, usikker kunnskap og begrepet bærekraftig utvikling, og gi eksempler på dette
- vurdere miljøaspekter ved forbruksvalg og energibruk
- velge ut og beskrive noen globale interessekonflikter og vurdere hvilke følger disse konfliktene kan få for lokalbefolkning og for verdenssamfunnet
- gjøre greie for hvordan det internasjonale samfunnet arbeider med globale miljøutfordringer
- gi eksempler på naturforvaltning og endring av naturmiljøer som får konsekvenser for urfolk i Norge og i andre land

Ernæring og helse

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- beskrive kjemiske kjennetegn og forskjeller på de viktigste næringsstoffene
- gjøre rede for de viktigste sporstoffene, mineralene og saltene i kroppen
- gjennomføre enkle kjemiske påvisninger av næringsstoffer i matvarer

- forklare hovedtrekkene i fordøyelse, transport og omsetting av de viktigste næringsstoffene
- gjøre rede for noen hovedbestanddeler i kosmetiske produkter og lage et slikt produkt med egen varedeklarasjon
- drøfte spørsmål knyttet til ernæring, trening, slanking, spiseforstyrrelser, livsstilssykdommer og soling

Stråling og radioaktivitet

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- beskrive hvordan nordlys oppstår, og hvordan Norge har vært og er et viktig land i forskningen på dette feltet
- forklare ozonlagets betydning for innstrålingen fra sola
- forklare hva drivhuseffekt er og gjøre rede for og analysere hvordan menneskelig aktivitet endrer energibalansen i atmosfæren
- gjøre rede for noen mulige konsekvenser av økt drivhuseffekt, blant annet i arktiske områder, og hvilke tiltak som settes i verk internasjonalt for å redusere økningen i drivhuseffekten
- gjennomføre forsøk med radioaktivitet, halveringstid og bakgrunnsstråling og forklare fenomenene
- beskrive kjennetegn ved ulike typer ioniserende stråling og forklare hvordan disse utnyttes til teknisk og medisinsk bruk
- forklare hvordan elektromagnetisk stråling fra verdensrommet kan tolkes og gi informasjon om verdensrommet

Energi for fremtiden

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjøre forsøk med solceller og solfangere og forklare virkemåten
- gjøre rede for fysiske prinsipper for hvordan varmepumper virker, og i hvilke sammenhenger varmepumper brukes
- forklare hva redoksreaksjoner er, gjøre forsøk med forbrenning, galvanisk element og elektrolyse og gjøre greie for resultatene
- beskrive virkemåten og bruksområdet til noen vanlige ladbare og ikke-ladbare batterier og til brenselceller
- gjøre rede for ulike bruk av biomasse som energikilde
- gjøre rede for hydrogen som energibærer

Bioteknologi

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- forklare genetisk kode og hovedtrekkene i proteinsyntesen samt diskutere betydningen av arv og miljø
- forklare begrepene krysning og genmodifisering og hvordan bioteknologi brukes til foredling av planter og dyr

- gi en oversikt over ulike former for medisinsk bruk av bioteknologi
- vurdere informasjon om og drøfte etiske spørsmål knyttet til bioteknologi

Vurdering i faget

Bestemmelser for sluttvurdering:

Standpunkt vurdering

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene skal ha én standpunkt karakter.
Vg1 yrkesfaglige utdanningsprogram Vg1 studieforbereidende utdanningsprogram Påbygging til generell studiekompetanse	Elevene skal ha én standpunkt karakter.

Eksamen for elever

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene kan trekkes ut til muntlig eksamen med praktisk innslag. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.
Vg1 yrkesfaglige utdanningsprogram Vg1 studieforbereidende utdanningsprogram	Elevene kan trekkes ut til muntlig eksamen med praktisk innslag. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.
Påbygging til generell studiekompetanse	Elevene kan trekkes ut til muntlig eksamen med praktisk innslag. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt. Eksamen omfatter bare 3-timersfaget.

Eksamen for privatister

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Se gjeldende ordning for grunnskoleopplæring for voksne.
Vg1 yrkesfaglige utdanningsprogram	Privatistene skal opp til muntlig eksamen med praktisk innslag. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.
Vg1 studieforbereidende utdanningsprogram	Privatistene skal opp til én eksamen som består av en skriftlig del og en muntlig del med praktisk innslag. Den skriftlige delen blir utarbeidet sentralt. Den muntlige delen blir utarbeidet lokalt. Sensuren er lokal.
Påbygging til generell studiekompetanse	Privatistene skal opp til muntlig eksamen med praktisk innslag. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt. Eksamen omfatter bare 3-timersfaget.

De generelle bestemmelsene om vurdering er fastsatt i forskriften til opplæringsloven.

LÆREPLAN I ENGELSK

Formål med faget

Det engelske språket er i bruk overalt. I møte med mennesker fra andre land, hjemme eller på reiser, kommer vi ikke langt uten engelsk. Engelsk brukes i film, litteratur, sang, sport, handel, produkter, yrker og underholdning, og gjennom disse kanalene har mange engelske ord og uttrykk funnet veien til våre egne språk. Når vi skal lete etter informasjon ut fra våre egne interesser eller i faglig sammenheng, skjer dette ofte på engelsk. I tillegg brukes det stadig mer engelsk i utdanning og arbeidsliv, i Norge så vel som i utlandet.

For å klare oss i en verden der engelsk benyttes i internasjonal, mellommenneskelig kommunikasjon, er det nødvendig å mestre det engelske språket. Dette betyr å utvikle ordforråd og ferdigheter i å bruke språkets lyd-, grammatikk-, setnings- og tekstbyggingssystemer. Vi må kunne bruke disse for å lytte, snakke, lese og skrive og for å kunne tilpasse språket til et stadig voksende antall emner og kommunikasjonssituasjoner. Vi må kunne skille mellom muntlig og skriftlig språkføring og formell og uformell språkbruk. Videre må vi kunne ta hensyn til kulturelle omgangsformer og høflighetskonvensjoner når vi bruker språket.

Når vi er bevisst hvilke strategier som brukes for å lære fremmedspråk, og hvilke strategier som hjelper oss til å forstå og å bli forstått, blir tilegnelsen av kunnskaper og ferdigheter enklere og mer meningsfylt. Det er også viktig å sette egne mål for læringen, finne ut hvordan disse kan nås og vurdere egen språkbruk. Å lære engelsk kan også gi oss bedre innsikt i vårt morsmål og i andre språk vi kjenner til og derfor bli en viktig del av vår personlige utvikling og et betydelig bidrag til tverrspråklighet.

I tillegg til det at vi lærer språket, skal engelskfaget bidra til innsikt i våre egne og andres levemåter, livssyn, verdier og kulturer. Å lære om den engelsktalende verden vil gi et godt grunnlag for å forstå verden omkring oss og utviklingen av engelsk som et verdensspråk. Engelskspråklig litteratur, fra barnerim til Shakespeare, kan gi leseglede for livet og en dypere forståelse for andre og seg selv. Engelske tekster, film, musikk og andre kunstformer kan videre inspirere til elevens egen utfoldelse og kreativitet i flere sjangere og medier.

Engelskfaget er både et redskapsfag og et dannelsesfag. Det skal gi mulighet til å delta i kommunikasjon som er knyttet til personlige, sosiale, litterære og tverrfaglige emner. Faget skal gi innsikt i hvordan mennesker tenker og lever i den engelskspråklige verden. Kommunikative ferdigheter og kulturell innsikt kan fremme økt samhandling, forståelse og respekt mellom mennesker med ulik kulturbakgrunn. Slik ivaretar språk- og kulturkompetanse det allmenndannende perspektivet og bidrar til å styrke demokratisk engasjement og medborgerskap.

Hovedområder i faget

Faget er strukturert i hovedområder som det er formulert kompetansemål innenfor.

Hovedområdene utfyller hverandre og må ses i sammenheng.

Engelsk har kompetansemål etter 2., 4., 7. og 10. årstrinn i grunnskolen og etter Vg1 studieforberedende utdanningsprogram/Vg2 yrkesfaglige utdanningsprogram.

Oversikt over hovedområder:

<i>Årstrinn</i>	<i>Hovedområder</i>		
1–10. Vg1 Vg2 (yrkesfaglige utdanningsprogram)	Språklæring	Kommunikasjon	Kultur, samfunn og litteratur

Språklæring

Hovedområdet *språklæring* omfatter kunnskap om språket, språkbruk og innsikt i egen språklæring. Å kunne vurdere egen språkbruk, definere egne behov og velge strategier og arbeidsmåter er forutsetninger for å oppnå dette. Hovedområdet dreier seg om hva det innebærer å lære et nytt språk og om å se sammenhenger mellom engelsk, morsmål og andre språk.

Kommunikasjon

Hovedområdet *kommunikasjon* dreier seg om å bruke det engelske språket for å kommunisere. Kommunikasjon skjer gjennom lytting, lesing, skriving, forberedt muntlig produksjon og spontan muntlig samhandling, også med bruk av hensiktsmessige kommunikasjonsstrategier. Det omfatter også deltakelse på ulike sosiale arenaer, der trening i å beherske et økende antall sjangere og uttrykksformer står sentralt. God kommunikasjon forutsetter kunnskaper og ferdigheter i å bruke ordforråd og idiomatiske strukturer, uttale, intonasjon, rettskriving, grammatikk og oppbygging av setninger og tekster.

Nye medier og utvikling av et språklig repertoar på tvers av fag og emner er sentrale i hovedområdet. Å vise høflighet og hensyn til gjeldende omgangsformer i ulike språkhandlinger er også et viktig element. Dette går hånd i hånd med tilpasning av språket til mottaker og situasjon, blant annet gjennom å skille mellom formelle og uformelle, skriftlige og muntlige stilnivåer.

Kultur, samfunn og litteratur

Hovedområdet *kultur, samfunn og litteratur* dreier seg om kulturforståelse i vid forstand. Det tar utgangspunkt i den engelsktalende verden og dekker sentrale emner knyttet til samfunnsliv, litteratur og andre kulturuttrykk. Hovedområdet dreier seg også om utvikling av kunnskap om engelsk som et verdensspråk med mange bruksområder. Arbeid med ulike typer tekster og kulturelle uttrykksformer er her sentralt for utvikling av språkferdigheter og

forståelse for andres levesett, kulturer og livssyn. Samtidig kan litteraturlesing bidra til leseglede og opplevelse og legge grunnlag for ens egen personlige vekst, modning og kreativitet.

Timetall i faget

Timetall oppgitt i 60-minutters enheter:

BARNETRINNET

1.–7. årstrinn: 328 timer

UNGDOMSTRINNET

8.–10. årstrinn: 227 timer

STUDIEFORBEREDENDE UTDANNINGSPROGRAM

Vg1: 140 timer

YRKESFAGLIGE UTDANNINGSPROGRAM

Vg1: 84 timer

Vg2: 56 timer

Grunnleggende ferdigheter i faget

Grunnleggende ferdigheter er integrert i kompetansemålene der de bidrar til utvikling av og er en del av fagkompetansen. I engelsk forstås grunnleggende ferdigheter slik:

Å kunne uttrykke seg skriftlig og muntlig i engelsk er sentralt i utviklingen av engelsk språkkompetanse og går igjen i kompetansemålene for alle trinn. Disse ferdighetene er viktige redskaper i arbeidet med å forstå og ta i bruk engelsk i stadig mer varierte og krevende sammenhenger på tvers av kulturer og fagfelt. Muntlige ferdigheter innebærer både å kunne lytte og å kunne tale.

Å kunne lese i engelsk er en del av den praktiske språkkompetansen og innebærer at en kan lese med forståelse, utforske og reflektere over stadig mer krevende tekster og slik skaffe seg innsikt på tvers av kulturer og fagfelt. Å utvikle leseferdighet på engelsk vil også bidra til å styrke leseferdigheten generelt.

Å kunne regne i engelsk innebærer at en kan supplere regnekompetansen på morsmålet med de nødvendige uttrykk på engelsk. Å utnytte informasjon fra grafiske framstillinger, tabeller og statistikker er viktig for forståelse av engelske tekster.

Å kunne bruke digitale verktøy i engelsk gir mulighet for autentisk bruk av språket og åpner for flere læringsarenaer for faget. Engelskspråklig kompetanse er i mange tilfeller en forutsetning for å kunne ta i bruk digitale verktøy. Samtidig kan bruk av digitale verktøy bidra til utvikling av engelsk språkkompetanse. Kildekritikk, opphavsrett og personvern er sentrale områder i digitale sammenhenger som også inngår i engelskfaget.

Kompetansemål i faget

Kompetansemål etter 2. årstrinn

Språklæring

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gi eksempler på situasjoner der det kan være nyttig å kunne noe engelsk
- finne ord og uttrykk som er felles for morsmålet og engelsk
- gi eksempler på engelske ord og uttrykk ut fra egne interesser

Kommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- forstå og bruke en del vanlige engelske ord og fraser knyttet til nære omgivelser
- bruke de mest grunnleggende engelske språklyder og språkrytmer gjennom praktisk-estetiske uttrykksmåter
- hilse, stille spørsmål og svare på enkle muntlige spørsmål
- forstå enkle instruksjoner gitt på engelsk
- gjenkjenne en del ord, uttrykk og enkle setninger i muntlige og skriftlige tekster
- bruke bokstaver og eksperimentere med å skrive engelske ord og uttrykk
- bruke tall i kommunikasjon
- bruke språket gjennom flere sanser og medier

Kultur, samfunn og litteratur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- samtale om sider ved barns dagligliv i noen engelskspråklige land
- ta del i engelsk barnekultur og litteratur gjennom bruk av ord, bilder, musikk og bevegelse

Kompetansemål etter 4. årstrinn

Språklæring

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- identifisere områder der han/hun har nytte av engelsk
- finne likheter mellom ord og uttrykksmåter i engelsk og eget morsmål
- bruke ordbøker og andre hjelpemidler i egen språklæring

Kommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- forstå og bruke vanlige engelske ord og uttrykk knyttet til dagligliv, fritid og interesser, både muntlig og skriftlig
- bruke det grunnleggende lydsystemet
- bruke noen vanlige grammatiske strukturer, småord, enkle setningsmønstre og

stavemåter

- bruke enkle muntlige fraser for å få hjelp til å forstå og bli forstått
- forstå betydningen av ord og uttrykk ut fra sammenhengen disse er brukt i
- forstå hovedinnholdet i enkle muntlige framstillinger om kjente emner
- bruke noen høflighetsuttrykk og delta i enkle dagligdagse dialoger
- bruke noen faste uttrykk som er vanlige i kjente situasjoner, både muntlig og skriftlig
- uttrykke seg gjennom drama, rollespill og improvisasjon
- lese og forstå hovedinnholdet i tekster om kjente emner
- skrive korte beskjeder og enkle setninger som beskriver, forteller og spør
- angi priser, mengder og størrelser
- bruke digitale verktøy for å finne informasjon og skape tekst

Kultur, samfunn og litteratur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gi noen eksempler på engelskspråklige land
- sammenligne noen sider ved levesett, tradisjoner og skikker i Norge og engelskspråklige land
- delta i framføring av engelskspråklige rim, regler, sanger og fortellinger
- gi uttrykk for egne tanker og følelser i møte med engelskspråklig litteratur og barnekultur
- lage egne muntlige eller skriftlige tekster inspirert av engelskspråklig litteratur og barnekultur

Kompetansemål etter 7. årstrinn

Språklæring

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- identifisere og bruke ulike situasjoner for å utvide egne engelskferdigheter
- gi eksempler på ulike måter å lære engelske ord og uttrykk på
- identifisere noen språklige likheter og forskjeller mellom engelsk og eget morsmål
- bruke grunnleggende begreper fra grammatikk og tekstbygging
- beskrive eget arbeid med å lære engelsk
- bruke digitale og andre hjelpemidler i egen språklæring

Kommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- beherske et ordforråd som dekker dagligdagse situasjoner
- bruke grunnleggende regler og mønstre for uttale, intonasjon, rettskriving, grammatikk og ulike setningstyper
- uttrykke seg muntlig og skriftlig for å få hjelp til å forstå og bli forstått
- forstå ulike muntlige og skriftlige framstillinger om selvvalgte emner
- delta i samtaler knyttet til dagligdagse situasjoner

- bruke høflighetsuttrykk og situasjonsrelaterte uttrykk tilpasset ulike sammenhenger
- uttrykke egen mening om ulike emner
- bruke lytte-, tale-, lese- og skrivestrategier tilpasset formålet
- gi en kort muntlig og skriftlig presentasjon av et emne
- lese og forstå tekster av ulik lengde og i ulike sjangere
- skrive tekster som forteller, beskriver eller formidler beskjeder
- uttrykke seg om valuta, mål og vekt
- bruke digitale verktøy for å finne informasjon og som redskap for å lage tekster

Kultur, samfunn og litteratur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- fortelle om noen personer, steder og begivenheter fra engelskspråklige land
- sammenligne levesett og omgangsformer i ulike kulturer i engelskspråklige land og i Norge, deriblant den samiske
- lese og fortelle om engelskspråklig barne- og ungdomslitteratur fra ulike medier og sjangere, inkludert prosa og dikt
- sammenligne personer og innhold i et utvalg av engelskspråklige barnebøker
- gi uttrykk for egne reaksjoner på film, bilder og musikk
- uttrykke seg på en kreativ måte, inspirert av engelskspråklig litteratur fra forskjellige sjangere og medier

Kompetansemål etter 10. årstrinn

Språklæring

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- utnytte ulike situasjoner, arbeidsmåter og strategier for å lære seg engelsk
- identifisere vesentlige språklige likheter og forskjeller mellom engelsk og eget morsmål og utnytte dette i egen språklæring
- bruke ulike hjelpemidler kritisk og selvstendig
- bruke grunnleggende terminologi for å beskrive formverk og tekststrukturer
- beskrive og vurdere eget arbeid med å lære engelsk

Kommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- beherske et ordforråd som dekker en rekke ulike emner
- bruke språkets grunnleggende formverk og tekststrukturer muntlig og skriftlig
- forstå muntlige og skriftlige tekster om en rekke ulike emner
- uttrykke seg skriftlig og muntlig med en del presisjon, flyt og sammenheng
- tilpasse muntlig og skriftlig språkbruk til sjanger og situasjon
- presentere og samtale om aktuelle og tverrfaglige temaer
- lese og forstå tekster av ulik lengde og i flere sjangere
- velge ulike lytte-, tale-, lese- og skrivestrategier tilpasset formål og situasjon
- skrive tekster som forteller, beskriver, argumenterer eller formidler beskjed, med passende grunnstruktur og hensiktsmessig bruk av avsnitt
- bruke innhold fra ulike kilder på en selvstendig og kritisk måte

- vise evne til å skille mellom positivt og negativt ladede uttrykk som refererer til enkeltindivider og grupper av mennesker
- kommunisere via digitale medier
- beskrive og tolke grafiske representasjoner av tall og andre data

Kultur, samfunn og litteratur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- drøfte unge menneskers levesett, omgangsformer, livssyn og verdier i Storbritannia, USA, andre engelskspråklige land og Norge
- gjøre rede for trekk ved historie og geografi i Storbritannia og USA
- beskrive situasjonen til noen urfolk i engelskspråklige land
- gjenkjenne noen regionale aksenter fra engelskspråklige land
- lese og drøfte et representativt utvalg litterære tekster fra sjangrene dikt, novelle, roman og skuespill fra den engelskspråklige verden
- beskrive tema og komposisjon i tekster og visuelle uttrykk
- lage og samtale om egne muntlige eller skriftlige tekster inspirert av litteratur og kunst

Kompetansemål etter Vg1 – studieforbereende utdanningsprogram

Kompetansemål etter Vg2 – yrkesfaglige utdanningsprogram

Språklæring

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- utnytte og vurdere ulike situasjoner, arbeidsmåter og strategier for å lære seg engelsk
- drøfte likheter og forskjeller mellom engelsk og andre fremmedspråk og utnytte dette i egen språklæring
- bruke relevant og presis terminologi for å beskrive språkets formverk og strukturer
- beskrive og vurdere egen framgang i arbeidet med å lære engelsk
- bruke et bredt utvalg digitale og andre hjelpemidler, inkludert ettspråklige ordbøker, på en selvstendig måte

Kommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- beherske et bredt ordforråd
- bruke språkets formverk og tekststrukturer i skriftlige og muntlige framstillinger
- forstå lengre framstillinger i skrift og tale om ulike personlige, litterære, tverrfaglige og samfunnsmessige emner
- trekke ut vesentlige opplysninger fra muntlige og skriftlige tekster og drøfte forfatterens synspunkt og holdninger
- uttrykke seg skriftlig og muntlig på en nyansert og situasjonstilpasset måte, med flyt, presisjon og sammenheng
- velge hensiktsmessige lytte-, tale-, lese- og skrivestrategier tilpasset formål, situasjon og sjanger
- ta initiativ til å begynne, avslutte og holde en samtale i gang
- lese formelle og uformelle tekster i ulike sjangere og med ulike formål

- skrive formelle og uformelle tekster med god struktur og sammenheng om personlige, tverrfaglige og samfunnsmessige temaer
- velge og bruke innhold fra ulike kilder på en selvstendig, kritisk og ansvarlig måte
- bruke teknisk og matematisk informasjon i kommunikasjon
- produsere tekster med sammensatt innhold i digitale medier
- velge et tverrfaglig fordypningsemne innenfor eget programområde og presentere dette

Kultur, samfunn og litteratur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- drøfte sosiale forhold, samfunnsforhold og verdier i ulike kulturer i flere engelskspråklige land
- presentere og diskutere internasjonale nyheter og aktuelle hendelser
- gjøre rede for hovedtrekk i utvikling av engelsk fra et anglosaksisk språk til et internasjonalt verdensspråk
- analysere og drøfte en film og et representativt utvalg engelskspråklige litterære tekster fra sjangrene dikt, novelle, roman og skuespill
- drøfte et utvalg engelskspråklige litterære tekster fra ulike deler av verden og ulike tidsepoker, fra 1500-tallet til moderne tid
- drøfte litteratur av og om urfolk i den engelskspråklige verden
- lage og vurdere egne muntlige eller skriftlige tekster inspirert av litteratur og kunst

Vurdering i faget

Bestemmelser for sluttvurdering:

Standpunktvurdering

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene skal ha én skriftlig og én muntlig standpunktkarakter.
Vg1 studieforbereidende utdanningsprogram Vg2 yrkesfaglige utdanningsprogram	Elevene skal ha én standpunktkarakter.

Eksamen for elever

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene kan trekkes ut til skriftlig eksamen. Skriftlig eksamen blir utarbeidet og sensurert sentralt. Elevene kan også trekkes ut til muntlig eksamen. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.
Vg1 studieforbereidende utdanningsprogram Vg2 yrkesfaglige utdanningsprogram	Elevene kan trekkes ut til skriftlig eksamen. Skriftlig eksamen blir utarbeidet og sensurert sentralt. Elevene kan også trekkes ut til muntlig eksamen. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt. Eksamen omfatter hele 5-timersfaget.

Eksamen for privatister

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Se gjeldende ordning for grunnskoleopplæring for voksne.
Vg1 studieforbereidende utdanningsprogram Vg2 yrkesfaglige utdanningsprogram	Privatistene skal opp til skriftlig og muntlig eksamen. Skriftlig eksamen blir utarbeidet og sensurert sentralt. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt. Eksamen omfatter hele 5-timersfaget.

De generelle bestemmelsene om vurdering er fastsatt i forskriften til opplæringsloven.

LÆREPLAN I FREMMEDSPRÅK 2 OG 3

Formål med faget

Språk åpner dører. Når vi lærer andre språk, får vi mulighet til å komme i kontakt med andre mennesker og kulturer, og dette kan øke vår forståelse for hvordan mennesker lever og tenker.

Språkkompetanse gir mulighet for deltakelse i internasjonale sammenhenger og bidrar til å gi et mer nyansert bilde av internasjonale prosesser og hendelser. I en verden med økende mobilitet og digital samhandling er kompetanse i flere språk og interkulturell kompetanse en forutsetning for kommunikasjon og deltakelse på mange områder.

Å lære et fremmedspråk dreier seg først og fremst om å bruke språket – å lese, lytte, snakke og skrive – i forskjellige sammenhenger. I tillegg innebærer det kommunikasjon om og innsikt i andres levemåter, livssyn, verdier og kulturer, noe som kan føre til større bevissthet om egen kultur og nye muligheter til opplevelser. Opplevelse av og innsikt i kulturelle forhold er en kilde til personlig vekst og dannelse og kan gi større muligheter i utdanning, arbeidsliv og fritid.

Læring av et nytt fremmedspråk bygger på erfaringer fra tidligere språklæring både i og utenfor skolen. Når vi er bevisst hvilke strategier som brukes for å lære fremmedspråk, og hvilke strategier som hjelper oss til å forstå og å bli forstått, blir tilegnelsen av kunnskaper og ferdigheter enklere og mer meningsfylt. Det er også viktig å sette seg mål for læringen, finne ut hvordan disse kan nås og vurdere egen språkbruk. Det å utvikle evnen til å lære et fremmedspråk kan føre til bedre innsikt også i morsmålet og blir derfor en viktig del av den enkeltes personlige utvikling. Kompetanse i fremmedspråk skal fremme motivasjon for læring og innsikt i flere språk og kulturer, bidra til flerspråklighet og gi et viktig grunnlag for livslang læring.

Kommunikative ferdigheter og kulturell innsikt kan fremme økt samhandling, forståelse og respekt mellom mennesker med ulik kulturbakgrunn. Slik ivaretar språk- og kulturkompetanse det allmenndannende perspektivet og bidrar til å styrke demokratisk engasjement og medborgerskap.

Hovedområder i faget

Faget er strukturert i hovedområder som det er formulert kompetansemål innenfor. Hovedområdene utfyller hverandre og må ses i sammenheng.

Fremmedspråk 2 og 3 har kompetansemål etter 10. årstrinn i grunnskolen og etter Vg2/påbygging til generell studiekompetanse i videregående opplæring.

Fremmedspråk 2 i videregående opplæring bygger på obligatorisk fremmedspråk 2 fra grunnskolen.

Fremmedspråk 3 i videregående opplæring har de samme kompetansemålene som 10. årstrinn i grunnskolen.

Både fremmedspråk 2 og fremmedspråk 3 gir generell studiekompetanse.

Oversikt over hovedområder:

<i>Årstrinn</i>		<i>Hovedområder</i>		
8–10. Vg1-Vg2	Fremmedspråk 2	Språklæring	Kommunikasjon	Språk, kultur og samfunn

Språklæring

Hovedområdet *språklæring* omfatter innsikt i egen språklæring og språkbruk. Å utvikle evnen til å bruke hensiktsmessige læringsstrategier, som å definere egne læringsbehov, formulere mål, velge arbeidsmåter, bruke hjelpemidler og vurdere arbeidsprosess og måloppnåelse individuelt og i samarbeid med andre, vil kunne øke læringsutbyttet i faget.

Kommunikasjon

Hovedområdet *kommunikasjon* dreier seg om formidling av mening gjennom fremmedspråket. Det omfatter lytting, lesing, skriving, muntlig produksjon og spontan samhandling knyttet til ulike kommunikasjonssituasjoner, medier, sjangere og språkfunksjoner. Det omfatter også språklig repertoar – ordforråd, setningsbygning og tekstsammenheng – og spesifikke språklige ferdigheter som er nødvendig for å mestre ulike kommunikasjonssituasjoner. Nye medier og bruk av språket på tvers av fag og emner inngår også i dette hovedområdet.

Språk, kultur og samfunn

Hovedområdet *språk, kultur og samfunn* dreier seg om kulturforståelse i vid forstand. Det dekker sentrale emner knyttet til ulike sider ved målspråklandenes samfunnsliv og kultur. Arbeid med ulike typer tekster og møte med kulturelle uttrykksformer fra målspråklandet kan

utvikle interesse, forståelse og toleranse og fremme innsikt i ens egne livsvilkår og identitet. Det kan også bidra til leseglede, opplevelse og personlig utvikling.

Timetall i faget

Timetall oppgitt i 60-minutters enheter:

UNGDOMSTRINNET

8.–10. årstrinn: 227 timer

STUDIEFORBEREDENDE UTDANNINGSPROGRAM

Vg1: 113 timer

Vg2: 112 timer

PÅBYGGING TIL GENERELL STUDIEKOMPETANSE FOR YRKESFAGLIGE
UTDANNINGSPROGRAM

Vg3: 225 timer

Grunnleggende ferdigheter i faget

Grunnleggende ferdigheter er integrert i kompetansemålene der de bidrar til utvikling av og er en del av fagkompetansen. I fremmedspråk 2 og 3 forstås grunnleggende ferdigheter slik:

Å kunne uttrykke seg skriftlig og muntlig i fremmedspråk 2 og 3 er sentralt i utviklingen av kompetanse i fremmedspråket og går igjen i kompetansemålene for begge trinn. Disse ferdighetene er viktige redskaper i arbeidet med å forstå og ta i bruk det nye språket i stadig mer varierte og krevende sammenhenger på tvers av kulturer og fagfelt. Muntlige ferdigheter innebærer både å kunne lytte og å kunne tale.

Å kunne lese i fremmedspråk 2 og 3 er en del av den praktiske språkkompetansen og innebærer å forstå, utforske og reflektere over stadig mer krevende tekster, og slik skaffe seg innsikt på tvers av kulturer og fagfelt. Å utvikle leseferdighet i det nye språket vil også bidra til å styrke leseferdigheten generelt.

Å kunne regne i fremmedspråk 2 og 3 er en forutsetning for å forstå og bruke fremmedspråket i forbindelse med kvantifisering, beregninger, målinger og grafiske framstillinger i hverdagslige sammenhenger.

Å kunne bruke digitale verktøy i fremmedspråk 2 og 3 bidrar til å utvide læringsarenaen for faget og tilfører læringsprosessen verdifulle dimensjoner gjennom muligheter for møte med autentisk språk og anvendelse av språket i autentiske kommunikasjonsituasjoner. Kildekritikk, opphavsrett og personvern er sentrale områder i digitale sammenhenger som også inngår i fremmedspråk.

Kompetansemål i faget

Kompetansemål etter 10. årstrinn – fremmedspråk 2

Kompetansemål etter Vg2 studieforberedende utdanningsprogram – fremmedspråk 3

Kompetansemål etter påbygging til generell studiekompetanse – fremmedspråk 3

Språklæring

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- utnytte egne erfaringer med språklæring i læring av det nye språket
- undersøke likheter og ulikheter mellom morsmålet og det nye språket og utnytte dette i egen språklæring
- bruke digitale verktøy og andre hjelpemidler
- beskrive og vurdere eget arbeid med å lære det nye språket

Kommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke språkets alfabet og tegn
- finne relevante opplysninger og forstå hovedinnholdet i skriftlige og muntlige tilpassede og autentiske tekster i ulike sjangere
- delta i enkle, spontane samtalsituasjoner
- presentere ulike emner muntlig
- gi uttrykk for egne meninger og følelser
- forstå og bruke tall i praktiske situasjoner
- kommunisere med forståelig uttale
- forstå og bruke et ordforråd som dekker dagligdagse situasjoner
- bruke grunnleggende språklige strukturer og former for tekstbinding
- tilpasse språkbruken i noen grad til ulike kommunikasjonssituasjoner
- skrive tekster som forteller, beskriver eller informerer
- bruke lytte-, tale-, lese- og skrivestrategier tilpasset formålet
- bruke kommunikasjonsteknologi til samarbeid og møte med autentisk språk

Språk, kultur og samfunn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- samtale om dagligliv, personer og aktuelle hendelser i språkområdet og i Norge
- sammenligne noen sider ved tradisjoner, skikker og levemåter i språkområdet og i Norge
- samtale om språk og sider ved geografiske forhold i språkområdet
- gi uttrykk for opplevelser knyttet til språkområdets kultur

Kompetansemål etter Vg2 fremmedspråk 2

Kompetansemål etter påbygging til generell studiekompetanse - fremmedspråk 2

Språklæring

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- utnytte erfaringer med språklæring for å videreutvikle sin flerspråklighet
- utnytte ulike kilder for autentiske tekster i egen språklæring
- bruke digitale verktøy og andre hjelpemidler på en kritisk og selvstendig måte
- beskrive og vurdere egen framgang med å lære det nye språket

Kommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- forstå innholdet i lengre skriftlige og muntlige autentiske tekster i ulike sjangere
- lese formelle og uformelle tekster i ulike sjangere og gjøre rede for forfatterens synspunkter og holdninger
- delta i spontane samtaler om ulike temaer og aktuelle emner
- presentere aktuelle og tverrfaglige emner muntlig
- gi uttrykk for opplevelser, synspunkter og holdninger, ønsker og emosjoner
- forstå og bruke tall og størrelser i praktiske situasjoner
- kommunisere med god uttale og intonasjon
- tilpasse språkbruken til ulike kommunikasjonssituasjoner
- bruke ord, setningsoppbygning og tekstbindingsformer målrettet og variert
- skrive sammenhengende tekster i ulike sjangere
- velge og bruke lytte-, tale-, lese- og skrivestrategier tilpasset formål, situasjon og sjanger
- vurdere og utnytte kommunikasjonsteknologi til samarbeid og møte med autentisk språk

Språk, kultur og samfunn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- drøfte sider ved dagligliv, tradisjoner, skikker og levemåter i språkområdet og i Norge
- drøfte sider ved livsvilkår og aktuelle samfunnsforhold i språkområdet
- gjøre rede for sider ved geografi og historie i språkområdet
- beskrive sentrale sider ved språkområdets kultur og gi uttrykk for opplevelser knyttet til dette
- drøfte hvordan språkkunnskaper og kulturinnsikt kan fremme flerkulturelt samarbeid og forståelse

Vurdering i faget

Bestemmelser for sluttvurdering:

Standpunktvurdering

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene skal ha én standpunkt karakter.
Vg2 studieforbereidende utdanningsprogram Påbygging til generell studiekompetanse	Elevene skal ha én standpunkt karakter.

Eksamen for elever

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene kan trekkes ut til muntlig eksamen. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.
Vg2 studieforbereidende utdanningsprogram Påbygging til generell studiekompetanse	Elevene kan trekkes ut til skriftlig eksamen. Skriftlig eksamen blir utarbeidet og sensurert sentralt. Elevene kan også trekkes ut til muntlig eksamen. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt. Eksamen omfatter hele 8-timersfaget.

Eksamen for privatister

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Se gjeldende ordning for grunnskoleopplæring for voksne.
Vg2 studieforbereidende utdanningsprogram Påbygging til generell studiekompetanse	Privatistene skal opp til skriftlig og muntlig eksamen. Skriftlig eksamen blir utarbeidet og sensurert sentralt. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt. Eksamen omfatter hele 8-timersfaget.

De generelle bestemmelsene om vurdering er fastsatt i forskriften til opplæringsloven.

LÆREPLAN I SAMFUNNSFAG

Formål med faget

Formålet med samfunnsfaget er å bidra til forståelse av og oppslutning om grunnleggende menneskerettigheter, demokratiske verdier, likestilling og til aktivt medborgerskap og demokratisk deltakelse. Faget skal stimulere til utvikling av kunnskap om verdens kulturelle mangfold i fortid og samtid og til forståelse av forholdet mellom naturen og de menneskeskapte omgivelsene. Faget skal videre bidra til utvikling av bevissthet om at mennesker inngår i en historisk sammenheng, og at de befinner seg der de er i dag som følge av en lang rekke historiske begivenheter.

Opplæringen i samfunnsfag skal bidra til undersøkelse av naturlige og menneskeskapte forhold på jorda og til beskrivelse av steder. Arbeid i faget skal stimulere til drøfting av sammenhenger mellom produksjon og forbruk og vurdering av de konsekvenser ressursbruk og livsutfoldelse har på miljøet og en bærekraftig utvikling. I faget inngår kunnskap om urfolks og minoritetsfolks situasjon i verden generelt, og om samenes situasjon som urfolk spesielt. Samfunnsfaget skal bidra til å fremme elevenes forståelse for betydningen av teknologi og entreprenørskap.

Mennesket samhandler gjennom språk og uttrykksformer preget av den kulturen de vokser inn i. Som reflekterende individ kan mennesket forme seg selv. Som politisk individ kan mennesket påvirke sine omgivelser. Som moralsk individ er mennesket ansvarlig for konsekvensene av sine handlinger.

Samfunnsfaget skal derfor utdype forståelsen av forholdet mellom samfunnslivet og det personlige liv og stimulere til erkjennelse av mangfoldet i samfunnsformer og levesett. På denne bakgrunn skal faget forsterke elevens evne til å tenke fritt, perspektivrikt, kritisk og tolerant. Ved å påvirke elevens lyst til å søke kunnskap om samfunn og kulturer skal faget også fremme evnen til å diskutere, resonnere og til å løse problemer i samfunnet. På den måten vil faget, gjennom stimulering av nysgjerrighet, undring og skapende arbeid, bidra til å styrke elevens evne til å forstå seg selv, mestre sin verden og motivere til ny innsikt og livslang læring.

Hovedområder i faget

Faget er strukturert i hovedområder som det er formulert kompetansemål innenfor. Hovedområdene utfyller hverandre og må ses i sammenheng.

Samfunnsfag har kompetansemål etter 4., 7. og 10. årstrinn i grunnskolen.

Oversikt over hovedområder:

<i>Årstrinn</i>	<i>Hovedområder</i>		
1.–10.	Historie	Geografi	Samfunnskunnskap

Historie

Historie dreier seg om undersøkelse og drøfting av hvordan mennesker og samfunn har forandret seg gjennom tidene. Historie omfatter hvordan mennesker skaper bilder av og former sin forståelse av fortiden. Utvikling av historisk overblikk og innsikt og øving av ferdigheter for hverdagsliv og deltakelse i samfunnet er sentrale elementer i hovedområdet.

Geografi

Geografi omfatter steds- og romdimensjonen i samfunnet. Hovedområdet gir oversikt over lokalisering og utbredelse av naturlige og menneskeskapt forhold på jorda. Kartlegging og diskusjon av endringsprosesser står sentralt i hovedområdet. Geografi dreier seg også om beskrivelse og forklaring av likheter og forskjeller mellom land og byer, nasjoner og regioner.

Samfunnskunnskap

Samfunnskunnskap omfatter emnene sosialisering, politikk, økonomi og kultur og dreier seg om enhet og motsetninger mellom mennesker i et samtidsperspektiv. Samspillet mellom kulturelle normer og samfunnsmessig styring på den ene siden og individuelle handlinger og valg på den andre er sentralt i hovedområdet. Betydningen av medborgerskap og utvikling av demokratiske ferdigheter er viktige dimensjoner i samfunnskunnskap.

Timetall i faget

Timetall oppgitt i 60-minutters enheter:

BARNETRINNET

1.–7. årstrinn: 385 timer

UNGDOMSTRINNET

8.–10. årstrinn: 256 timer

Grunnleggende ferdigheter i faget

Grunnleggende ferdigheter er integrert i kompetansemålene der de bidrar til utvikling av og er en del av fagkompetansen. I samfunnsfag forstås grunnleggende ferdigheter slik:

Å kunne uttrykke seg muntlig og skriftlig i samfunnsfag innebærer å fortelle om hendinger i fortid og samtid, å beskrive steder og fakta og bruke definisjoner, begreper og faguttrykk til å forklare årsaker og virkninger knyttet til samfunn og kultur. Disse ferdighetene innebærer å kunne presentere resultater av eget arbeid tydelig og forståelig for andre, og å kunne samtale om egne og andres presentasjoner. Skriftlig og muntlig uttrykksevne betyr å kunne reflektere over meningsinnholdet i tekster, bilder, film og gjenstander, og å kunne sammenligne, argumentere og drøfte verdier i informasjon og kilder, i hypoteser og modeller.

Å kunne lese i samfunnsfag innebærer å sette seg inn i, granske, tolke og reflektere over faglige tekster og skjønnlitteratur med stigende vanskegrad for å oppleve kontakt med andre tider, steder og mennesker. Å kunne lese betyr samtidig å behandle og bruke variert informasjon fra bilder, film, tegninger, grafer, tabeller, globus og kart. For å forstå og delta aktivt i det samfunnet en lever i, er det også nødvendig å kunne lese og samle informasjon fra oppslagsverk, aviser og Internett og vurdere denne kritisk.

Å kunne regne i samfunnsfag betyr å behandle og sammenligne tallmateriale om faglige temaer, bruke, tolke og lage tabeller og grafiske framstillinger. Regning i samfunnsfag dreier seg også om å gjøre undersøkelser med telling, bruke målestokk på kart og regne med tid.

Å kunne bruke digitale verktøy i samfunnsfag innebærer å gjennomføre informasjonssøk, utforske nettsteder, utøve kildekritikk og nettvett og velge ut relevant informasjon om faglige temaer. Digitale ferdigheter betyr også å være orientert om personvern og opphavsrett, og kunne bruke og følge gjeldende regler og normer for internettbasert kommunikasjon. Bruk av digitale verktøy er å kunne utvikle, presentere og publisere egne og felles multimediale produkter, kommunisere og samarbeide med elever fra andre skoler og land ved hjelp av digitale kommunikasjons- og samarbeidsredskaper.

Kompetansemål i faget

Kompetansemål etter 4. årstrinn

Historie

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke begrepene fortid, nåtid og framtid om seg selv og familien
- presentere historiske emner ved hjelp av skrift, tegninger, bilder, film, modeller og digitale verktøy
- skape fortellinger om mennesker i fortiden og snakke om forskjeller og likheter før og nå
- utforske kilder og bruke disse til å lage etterligninger av gjenstander fra fortiden
- fortelle om egen familie én til to menneskealdrer tilbake og om hvordan levevis og levekår har endret seg

- gjenkjenne historiske spor i eget lokalmiljø og undersøke lokale samlinger og minnesmerker
- gjenfortelle myter, sagn og eventyr med historisk innhold
- beskrive hvordan steinalderfolk levde som jegere og samlere ved å fantasere rundt de første menneskene som kom til landet vårt etter istiden
- fortelle om samene, urfolket i Norge, og om sentrale trekk ved samenes kultur og levekår fram til vikingtiden
- fortelle om hvordan jordbruket forandret levemåten i Norge og Norden og beskrive hovedtrekk ved bronsealder og jernalder
- forklare hvorfor 17. mai og 6. februar feires og fortelle om andre lands nasjonaldager

Geografi

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- navnsette og plassere hjemstedet, hjemkommunen, hjemfylket og landet sitt på tegninger, kartskisser eller modeller
- beskrive landskapsformer og geografiske benevnelser ved å utforske landskapet nær skolen og hjemmet
- bruke bilder, film og andre kilder for å fortelle om viktige landskap og landskapsformer i Norge
- samle opplysninger fra globus, kart og digitale kilder og bruke disse til å samtale om steder, folk og språk
- peke ut verdenshav og verdensdeler og bruke sentrale geografiske begreper
- peke ut og orientere seg etter himmelretninger og gjøre rede for hvorfor det er tidsforskjeller
- sammenligne liv og virke i Norge og i noen andre land
- planlegge og presentere reiser til nære steder ved hjelp av kart og Internett

Samfunnskunnskap

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjøre samfunnsfaglige undersøkelser som krever telling og regning, og presentere resultatene av undersøkelsene
- finne fram i trykte og digitale medier, sortere innholdet i kategorier og produsere materiale som kan publiseres
- følge enkle regler for personvern ved bruk av Internett
- samtale om familiens oppgaver og om variasjoner i familieformer, inkludert aleneforsørgerfamilier, storfamilier, familier der foresatte har samme kjønn og familier med flere sett foresatte
- gi eksempler på ulike forventninger knyttet til gutter og jenter og drøfte hvordan forventningene kan oppleves
- beskrive jenters og gutters pengebruk og samtale om forhold som påvirker forbruk
- lage en oversikt over normer som regulerer forholdet mellom mennesker og samtale om konsekvenser ved å bryte normene
- utforme og praktisere regler for samspill med andre, og delta i demokratiske avgjørelser i skolesamfunnet
- samtale om toleranse og om hvordan møter mellom forskjellige kulturer kan være både berikende og konfliktfylte

- drøfte oppfatninger av rettferdighet

Kompetansemål etter 7. årstrinn

Historie

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke begrepet periode og vise sammenhenger mellom fortid og nåtid ved å plassere en rekke historiske hendelser i en tidslinje
- presentere historiske hendelser gjennom å lage to fortellinger om samme hendelse, sett fra ulike ståsteder
- skape fortellinger om mennesker i fortiden og bruke disse til å vise hvordan mennesker tenker og handler ut fra det samfunnet de lever i
- utforske ulike kilder, illustrere hvordan disse kan gi forskjellig informasjon om fortiden, og forklare hvordan historikere bruker disse til å lage historiske framstillinger
- fortelle om hovedtrekk ved samfunnsutviklingen i Norge fra vikingtiden til slutten av dansketiden og gjøre nærmere rede for et sentralt tema i denne perioden
- fortelle om sentrale trekk ved samenes kultur og levekår fra vikingtiden til slutten av dansketiden og om deres forhold til statene på Nordkalotten i denne perioden
- gjøre rede for hvilke nasjonale minoriteter som finnes i Norge og kunne beskrive hovedtrekk ved minoritetenes historie og levekår
- lage visuelle framstillinger av to eller flere tidlige elvekulturer gjennom bruk av digitale verktøy
- undersøke greske og romerske samfunn i antikken og finne eksempler på hvordan deres kultur har påvirket vår egen
- gjøre rede for sentrale trekk ved tidsepokene middelalder, renessanse og opplysningstid i Europa og diskutere grunner til tidsinndelingen
- bruke historiske kart og gjenskape oppdagelsesreiser som europeere gjorde, beskrive kulturmøter, og samtale om hvordan de forskjellige kulturene opplevde møtet

Geografi

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese og bruke papirbaserte og digitale kart og lokalisere geografiske hovedtrekk i eget fylke, nabofylkene, de samiske bosettingsområdene, Norge, Europa og andre verdensdeler
- registrere og ordne spor etter istiden på hjemstedet og beskrive istidens betydning for landskapsdannelse og landet som helhet
- forklare sammenhenger mellom naturressurser, næringer, bosetning og levevis
- sammenligne og påvise likheter og forskjeller mellom land i Europa og land i andre verdensdeler
- fortelle om regnskog, grasslette, ørken og andre landskapstyper og beskrive hvordan mennesker gjør seg nytte av dem
- forklare hvordan produksjon og forbruk kan føre til ødeleggelse av økosystemer og forurensning av jord, vann og luft, og drøfte hvordan dette kan hindres og repareres
- forklare hvordan vi i Norge bruker ressurser fra andre steder i verden
- registrere flyktningstrømmer, forklare hvorfor noen flykter fra sine hjemland, og drøfte hvordan det kan være å komme til et fremmed land som flyktning

- planlegge og presentere reiser til Europa og andre verdensdeler ved å bruke digitale verktøy

Samfunnskunnskap

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- velge et tema, utforme spørsmål og belyse dem ved bruk av forskjellige kilder
- forklare hvordan informasjon fra massemedier og kommersiell påvirkning kan ha innflytelse på forbruksvaner
- samtale om variasjon i seksuell orientering i tilknytning til kjærlighet, samliv og familie
- beskrive roller i sin egen hverdag og undersøke hvilke forventninger som knytter seg til rollene
- drøfte spørsmål knyttet til bruk og misbruk av tobakk og forskjellige rusmidler
- gjøre rede for hva et samfunn er, og reflektere over hvorfor mennesker søker sammen i samfunn
- forklare forskjeller mellom å leve i et demokrati og i et samfunn uten demokrati og beskrive de viktigste maktinstitusjonene i Norge
- samtale om hva som forbindes med identitet og kultur, gjenkjenne kulturelle symboler og lage en visuell presentasjon av dem
- gjøre rede for hovedtrekk ved samiske samfunn i dag
- gjøre rede for en aktuell konflikt og drøfte forslag til løsning
- gi eksempler på hvordan Norge deltar i internasjonalt samarbeid gjennom FN og andre organisasjoner, også internasjonalt urfolkssamarbeid

Kompetansemål etter 10. årstrinn

Historie

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- finne eksempler på hendelser som har bidratt til å forme dagens Norge, og reflektere over hvordan samfunnet kunne ha blitt dersom disse hendelsene hadde forløpt annerledes
- presentere en historisk hendelse med utgangspunkt i ulike ideologier
- skape fortellinger om mennesker i fortiden, og slik vise hvordan samfunnsmessige rammer og verdier påvirker menneskers tanker og handlinger
- søke etter og velge ut kilder, vurdere dem kritisk, og vise hvordan ulike kilder kan gi forskjellige framstillinger av historie
- drøfte menneskeverd, rasisme og diskriminering i et historisk og nåtidig perspektiv med elever fra andre skoler ved å bruke digitale kommunikasjonsverktøy
- presentere hovedtrekk ved samenes historie og kultur fra dansketiden til i dag og drøfte deres forhold til storsamfunnet
- presentere viktige utviklingstrekk i norsk historie på 1800- og første halvdel av 1900-tallet, og forklare hvordan disse peker fram mot dagens samfunn
- forklare framveksten av velferdsstaten og beskrive trekk ved det moderne Norge
- forklare teknologiske og samfunnsmessige endringer som følge av den industrielle revolusjon

- drøfte ideer og krefter som førte til den amerikanske frihetskampen og den franske revolusjonen og følger dette fikk for den demokratiske utviklingen i Norge
- gjøre rede for imperialisme og gi eksempler på avkolonialisering
- formulere spørsmål om sentrale internasjonale konflikter på 1900-tallet og i vårt århundre, utforme årsaksforklaringer og diskutere konsekvenser av konfliktene
- drøfte betydningsfulle samfunnsomveltninger i nyere tid, og reflektere over hvordan dagens samfunn åpner for nye omveltninger

Geografi

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese, tolke og bruke papirbaserte og digitale kart og beherske målestokk og karttegn
- gjøre rede for egne rettigheter og konsekvenser forbundet med deltakelse på Internett og publisering av eget materiale
- lokalisere og dokumentere oversikt over geografiske hovedtrekk i verden og sammenligne forskjellige land og regioner
- fortelle om naturgrunnet med vekt på jordas indre og ytre krefter, luftmassenes bevegelse, vannets kretsløp, vær, klima og vegetasjon og drøfte sammenhenger mellom natur og samfunn
- beskrive og forklare natur- og kulturlandskapet i lokalsamfunnet
- forklare hvordan mennesker nyttiggjør seg naturgrunnet, andre ressurser og teknologi i Norge og i andre land i verden
- vurdere bruk og misbruk av ressurser, konsekvenser det kan få for miljø og samfunn og konflikter dette kan skape lokalt og globalt
- gjøre rede for befolkningens størrelse, struktur og vekst og drøfte befolkningsutvikling og flytting i nyere tid, inkludert urbanisering
- forklare og drøfte variasjoner i levekår i forskjellige deler av verden og sammenligne og vurdere de store forskjellene mellom fattige og rike
- drøfte premisser for en bærekraftig utvikling

Samfunnskunnskap

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge, gjennomføre og presentere problemorienterte samfunnsfaglige undersøkelser og vurdere arbeidsprosess og resultater
- finne fram til og presentere aktuelle samfunnsproblemer, skille mellom meninger og fakta, formulere argumenter og drøfte spørsmålene
- legge en plan for å starte og drive en bedrift ut fra undersøkelse av grunnlaget for denne
- analysere utviklingen av rusmiddelbruk og røyking i Norge og reflektere over holdninger til rusmidler
- drøfte forholdet mellom kjærlighet og seksualitet i lys av kulturelle normer
- beskrive utviklingen av forbruksmønsteret i Norge og redegjøre for forbrukeres rettigheter
- forklare hva holdninger og fordommer er og drøfte muligheter og utfordringer i flerkulturelle samfunn
- utforske hva som kreves for at samfunn skal kunne bestå og sammenligne to eller flere samfunn

- gjøre rede for politiske institusjoner i Norge og sammenligne disse med institusjoner i andre land
- gi eksempler på og drøfte demokrati som styreform, gjøre rede for politisk innflytelse og maktfordeling i Norge og bruke digitale kanaler for demokratiutøvelse
- diskutere årsaker til og følger av kriminalitet, og forklare hvordan rettsstaten fungerer ut fra hvordan et aktuelt lovbrudd er blitt behandlet
- forklare hvorfor kultur ikke er medfødt og beskrive og analysere kulturelle variasjoner
- beskrive hovedtrekk ved norsk økonomi og hvordan den henger sammen med global økonomi
- gjøre rede for grunnleggende menneskerettigheter og drøfte betydningen av at disse blir respektert

Vurdering i faget

Bestemmelser for sluttvurdering:

Standpunktvurdering

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene skal ha én standpunktkarakter.

Eksamen for elever

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene kan trekkes ut til muntlig eksamen. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.

Eksamen for privatister

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Se gjeldende ordning for grunnskoleopplæring for voksne.

De generelle bestemmelsene om vurdering er fastsatt i forskriften til opplæringsloven.

LÆREPLAN I KUNST OG HÅNDVERK

Formål med faget

Til alle tider har mennesket utnyttet og bearbeidet materialer til redskaper, klær, boliger og kunst. De menneskeskapte gjenstandene inngår i de fleste områdene av livet vårt og er helt nødvendige for vår eksistens. Kunst, gjenstander og nytteprodukter kommuniserer tanker og ideer, forteller om sosial status, livssyn, makt og tilhørighet, hvem vi er, og hvor vi hører hjemme. Den estetiske dimensjonen står sentralt i barn og unges hverdag og utgjør et grunnlag for deres valg og ytringer.

Faget kunst og håndverk bærer i seg ulike tradisjoner, fra håndverkernes solide materialkunnskap og reproduserende arbeidsprosesser, via designernes idéutvikling og problemløsning til kunstnerens fritt skapende arbeid. Opplevelse av kunst, design og arkitektur og bevisstgjøring om kulturarven i et globalt perspektiv utgjør sentrale sider ved faget. Samisk kunst og håndverk, duodji, er en naturlig del av kulturarven. Forståelse for fortidens og nåtidens kunst og håndverk i egen og andres kultur kan gi grunnlag for videre utvikling i vårt flerkulturelle samfunn.

Praktisk skapende arbeid i verkstedene med å gi form til opplevelser og utvikle produkter står helt sentralt i faget. Dette arbeidet omfatter bruk av tradisjonelle og nyere materialer, redskaper og teknikker. Utvikling av fantasi, kreativitet, motorikk og håndlag – fra det enkle til det mer avanserte – er viktige dimensjoner i faget og forutsetter tid til utprøving og fordypning. Dette gir den enkelte mulighet til å oppleve gleden ved å skape og mestre.

Kunnskap om form, farge og komposisjon er avgjørende for å lage produkter som fungerer, og for å framføre visuelle budskap på en hensiktsmessig måte. Kunnskapen kan bidra til personlig utvikling som er en forutsetning for målrettet kreativ idéutvikling, visuell kommunikasjon og produksjon. Slik kunnskap vil kunne styrke muligheten for deltakelse i demokratiske beslutningsprosesser i et samfunn der informasjon i økende grad kommuniseres visuelt. Faget gir muligheter for utvikling av entreprenørskap og samarbeid med bedrifter, institusjoner og fagpersoner. I tverrfaglig samarbeid om design og teknologi bidrar faget spesielt med det praktisk-estetiske aspektet ved design.

Faget *kunst og håndverk* står sentralt i utviklingen av den kulturelle allmenndannelsen. Faget er også forberedende for en rekke utdanninger og yrkesvalg. Estetisk kompetanse er en kilde til utvikling på flere nivåer, fra personlig vekst, via innflytelse på ens egne omgivelser til kreativ nytenkning i et større samfunnsperspektiv.

Hovedområder i faget

Faget er strukturert i hovedområder som det er formulert kompetansemål innenfor. Hovedområdene utfyller hverandre og må ses i sammenheng.

Kunst og håndverk har kompetansemål etter 2., 4., 7. og 10. årstrinn i grunnskolen.

Oversikt over hovedområder:

<i>Årstrinn</i>	<i>Hovedområder</i>			
1. – 10.	Visuell kommunikasjon	Design	Kunst	Arkitektur

Visuell kommunikasjon

I visuell kommunikasjon er praktisk skapende arbeid med todimensjonal form og digitale bildemedier vektlagt. Form, farge og komposisjon samt idéutvikling, problemløsning og symbolbehandling er sentrale emner i hovedområdet. Eksperimentering med visuelle virkemidler står sentralt i arbeid visuell kommunikasjon i ulike medier.

Design

I design står formgivning av gjenstander sentralt. Her videreføres håndverkstradisjonen i faget. Design omfatter både arbeid direkte i materialer og arbeid med skisser og modeller. Utforming av ideer, arbeidstegninger, produkter og bruksformer står sentralt. Kjennskap til materialer, problemløsning og produksjon kan danne grunnlag for innovasjon og entreprenørskap.

Kunst

Tradisjonen med fritt skapende arbeid innenfor bilde og skulptur videreføres og utvikles i dette hovedområdet. Inspirasjon fra kunsthistorien, fra helleristninger via antikken og renessansen til dagens kunstverk i vårt flerkulturelle samfunn, danner utgangspunkt og referanse for elevens fantasi og eget skapende arbeid i ulike materialer.

Arkitektur

I arkitektur står kunnskap om det fysiske nærmiljøet sentralt. Dette innebærer kunnskap om hvordan bygningskulturen, inne- og uterom, kan påvirke vår hverdag. Tegning og bygging av modeller i målestokk inngår i hovedområdet og danner grunnlag for å forestille seg tredimensjonale rom ut fra tegninger og dataanimasjoner.

Timetall i faget

Timetall oppgitt i 60-minutters enheter:

BARNETRINNET

1.–7. årstrinn: 477 timer

UNGDOMSTRINNET

8.–10. årstrinn: 150 timer

Grunnleggende ferdigheter i faget

Grunnleggende ferdigheter er integrert i kompetansemålene der de bidrar til utvikling av og er en del av fagkompetansen. I kunst og håndverk forstås grunnleggende ferdigheter slik:

Å kunne uttrykke seg muntlig i kunst og håndverk om sitt eget og andres arbeid er en viktig del av faget. Samtalen kan føres på ulike nivåer, fra det beskrivende til det mer analyserende og vurderende. Presentasjon av eget arbeid, muntlige beskrivelser og vurderinger står sentralt. Muntlig ferdighet er også viktig i forbindelse med refleksjon over og vurdering av opplevelser, estetiske virkemidler og sammenhenger.

Å kunne uttrykke seg skriftlig i kunst og håndverk innebærer blant annet å uttrykke seg visuelt ved hjelp av tegn og symboler. Utvikling av skriftlig og visuell kompetanse skjer ved å omsette fakta, ideer og holdninger til tegn. For å opprettholde den visuelle ferdigheten parallelt med utviklingen av skriveferdigheten er bevisst og allsidig arbeid med tegning like viktig på alle trinn.

Å kunne lese i kunst og håndverk dreier seg blant annet om å kunne tolke tegn og symboler og om å få inspirasjon til skapende arbeid. Visuell kommunikasjon gjennomsyrrer faget og bidrar til utvikling av tekstforståelse. For å nyttiggjøre seg informasjon og unngå å bli lurt av visuell retorikk er det viktig å kunne lese og forstå ulike tekstuttrykk. Tolkning av diagrammer og andre visuelle representasjoner, som for eksempel bruksanvisninger og arkitekttegninger, danner grunnlag for viktige beslutninger.

Å kunne regne i kunst og håndverk innebærer blant annet å arbeide med proporsjoner, dimensjoner, målestokk og geometriske grunnformer. Tegning innebærer vurdering av proporsjoner og to- og tredimensjonale representasjoner. Sammenhengen mellom estetikk og geometri er også et vesentlig aspekt i arbeidet med dekor og arkitektur. Regneferdighet kreves også i arbeid med ulike materialer og teknikker.

Å kunne bruke digitale verktøy i kunst og håndverk er viktig for å søke informasjon og for selv å produsere informasjon i tekst og bilder. Produksjon av digitale bilder står sentralt i elevenes arbeid med foto, skanning, animasjon, film og video. I denne sammenheng inngår holdninger til kildekritikk, personvern og kjennskap til regler om opphavsrett. Multimedier inngår i presentasjon av egne og andres arbeid. Kunnskap om estetiske og digitale virkemidler er avgjørende for bevisst kommunikasjon.

Kompetansemål i faget

Kompetansemål etter 2. årstrinn

Visuell kommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- uttrykke egne opplevelser gjennom tegning
- blande og bruke primærfarger i eget skapende arbeid
- eksperimentere med form, farge og rytme i border

Design

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lage enkle gjenstander og former i papir og tekstil gjennom å rive, klippe, lime, tvinne og flette
- lage enkle gjenstander i leire
- bygge med enkle geometriske grunnformer
- gjenkjenne og beskrive enkle bruksgjenstander

Kunst

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjenkjenne kunst i skolens nærmiljø og bruke dette som utgangspunkt for egne bilder og skulpturer
- samtale om bildene til ulike nasjonale, samiske og nordiske eventyrillustratører og bruke det som utgangspunkt for eget skapende arbeid
- bruke dekorative elementer fra kunst og kunsthåndverk i egne arbeider

Arkitektur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lage enkle modeller av hus i naturmaterialer
- tegne hus fra nærmiljøet rett forfra og rett fra siden
- samtale om opplevelsen av ulike typer hus og rom i nærmiljøet

Kompetansemål etter 4. årstrinn

Visuell kommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- visualisere og formidle egne inntrykk i ulike teknikker og materialer
- benytte overlapping i arbeid med tegning og maling
- bruke enkle funksjoner i digitale bildebehandlingsprogram
- identifisere og samtale om bruk av symbolfarger
- lage enkle utstillinger av egne arbeider

Design

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge og lage enkle bruksgjenstander
- lage enkle gjenstander gjennom å strikke, veve, filte, sy, spikre og skru i ulike materialer
- bruke enkle, hensiktsmessige håndverktøy i arbeid med leire, tekstil, skinn og tre
- eksperimentere med enkle geometriske former i konstruksjon og som dekorative formelementer
- undersøke, visualisere og presentere hvordan enkle bruksgjenstander har fått sin form, fra idé til ferdig produkt

Kunst

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke originalkunst i skolens nærmiljø som utgangspunkt for egne bilder og skulpturer
- bruke elementer fra helleristninger til antikken som utgangspunkt for eget skapende arbeid
- samtale om hvordan kunstnere i ulike kulturer har visualisert natur og benytte dette som utgangspunkt for eget arbeid
- samtale om sin opplevelse av samtidskunst

Arkitektur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge og bygge modeller av hus og rom ved hjelp av digitale verktøy og enkle håndverksteknikker
- tegne hus og rom sett rett ovenfra, rett forfra og rett fra siden
- samtale om gater, plasser og bygninger med forskjellige bruksfunksjoner i nærmiljøet

Kompetansemål etter 7. årstrinn

Visuell kommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke fargekontraster, forminking og sentralperspektiv for å gi illusjon av rom i bilder både med og uten digitale verktøy
- benytte kontraster mellom diagonale, horisontale og vertikale retninger i enkel komposisjon for å gi illusjon av ro og bevegelse
- skille mellom blanding av pigmentfarger og lysfarger
- bruke egenskygge og slagskygge i tegning
- bruke ulike grafiske teknikker i eget arbeid
- lage tegneserier og redegjøre for sammenhenger mellom tegneserier og film
- fotografere og manipulere bilder digitalt og reflektere over bruk av motiv og utsnitt
- sette sammen og vurdere hvordan skrift og bilde kommuniserer og påvirker hverandre i ulike sammenhenger

Design

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lage enkle bruksformer i ulike materialer og kunne gjøre rede for sammenheng mellom idé, valg av materialer, håndverksteknikker, form, farge og funksjon
- bruke formelementer fra ulike kulturer i utforming av gjenstander med dekorative elementer
- benytte ulike teknikker til overflatebehandling av egne arbeider
- bruke symaskin og enkelt elektrisk håndverktøy i en formgivingsprosess
- bruke ulike sammenføyningsteknikker i harde og myke materialer
- vurdere design og industriell produksjon av kjente bruksgjenstander fra hverdagen og gjennomføre enkle forbrukertester

Kunst

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- samtale om opplevelse av hvordan kunstnere har benyttet form, lys og skygge og bruke dette i eget arbeid med bilde og skulptur
- gjøre rede for hvordan sentrale kunstnere i nasjonalromantikken, renessansen, impresjonismen og ekspresjonismen på ulike måter har satt spor etter seg
- sammenligne bruk av teknikker og virkemidler innenfor folkekunst og kunsthåndverk i ulike kulturer ved bruk av digitale og andre kilder

Arkitektur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bygge modeller av hus i målestokk med utgangspunkt i egne arbeidstegninger
- montere utstillinger og andre presentasjoner i ulike typer rom
- beskrive særtrekk ved bygninger i nærmiljøet og sammenligne med nasjonale og internasjonale stilretninger

Kompetansemål etter 10. årstrinn

Visuell kommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke ulike materialer og redskaper i arbeid med bilder ut fra egne interesser
- bruke ulike funksjoner i bildebehandlingsprogram
- tegne bildemanus, redigere og manipulere enkle digitale opptak og vurdere bruk av egne virkemidler
- vurdere ulike budskap, etiske problemstillinger og visuell kvalitet i reklame, film, nettsteder og dataspill
- stilisere motiver med utgangspunkt i egne skisser i arbeid med mønster, logo, skilt og piktogrammer
- dokumentere eget arbeid i multimediepresentasjoner

Design

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- designe produkter ut fra en kravspesifikasjon for form og funksjon
- beskrive ulike løsningsalternativer i design av et produkt ved hjelp av skisser og digital programvare
- skape klær og drøfte mote, pris og kvalitet i et forbrukerperspektiv
- samtale om hvordan urfolk og andre kulturer har påvirket og inspirert ulike designuttrykk
- beskrive livsløpet til et produkt og vurdere konsekvenser for bærekraftig utvikling, miljø og verdiskaping
- lage funksjonelle bruksgjenstander og vurdere kvaliteten på eget håndverk
- gjøre rede for særtrekk ved nordisk design i et internasjonalt perspektiv

Kunst

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- diskutere hvordan kunstnere i ulike kulturer har framstilt mennesker gjennom tidene, og bruke dette som utgangspunkt for eget skapende arbeid med portrett og skulptur
- samtale om opplevelse av hvordan kunstnere til forskjellige tider og i ulike kulturer har uttrykt seg gjennom foto, film og video, og bruke dette som utgangspunkt for eget arbeid
- sammenligne og vurdere ulike retninger og tradisjoner innenfor to- og tredimensjonal kunst

Arkitektur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- tegne hus og rom ved hjelp av topunktperspektiv
- samtale om arkitekttegninger og digitale presentasjoner av byggeprosjekter, vurdere tilpasning til omgivelsene og skissere ulike løsninger
- vurdere funksjonell innredning av rom, stil og smak og visualisere egne løsninger
- forklare hvordan klima, kultur og samfunnsforhold påvirker bygningers konstruksjon, valg av materialer, form, uttrykk og symbolfunksjon
- bygge og teste bærende konstruksjoner i ulike materialer

Vurdering i faget

Bestemmelser for sluttvurdering:

Standpunktvurdering

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn eller på det trinnet faget avsluttes.	Elevene skal ha én standpunktkarakter.

Eksamen for elever

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn eller på det trinnet faget avsluttes.	Elevene har ikke eksamen.

Eksamen for privatister

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn eller på det trinnet faget avsluttes.	Det er ikke privatistordning i faget.

De generelle bestemmelsene om vurdering er fastsatt i forskriften til opplæringsloven.

LÆREPLAN I MUSIKK

Formål med faget

Alle barn, unge og voksne i vårt samfunn har et forhold til musikk. Musikk brukes i mange forskjellige sammenhenger og har dermed ulike funksjoner og også ulik betydning for hver enkelt av oss. Musikk tar opp i seg, uttrykker og formidler stemninger, tanker og følelser ved alle sider av det å være menneske. Musikk er derfor en kilde både til selverkjennelse og mellommenneskelig forståelse på tvers av tid, sted og kultur.

Som et allmenndannende kunstfag skal musikkfaget gi elevene grunnlag for å kunne oppleve, reflektere over, forstå og ta del i musikalske uttrykk. Som et skapende fag skal musikkfaget gi grunnlag for utvikling av kreativitet og skapende evner slik at elevene blir i stand til å skape musikalske uttrykk ut fra egne forutsetninger.

Musikkopplevelsen er uforutsigbar, men ikke forutsetningsløs. I dette ligger erkjennelsen av at musikkopplevelsen ikke bare er intuitiv, men at kjennskap til musikk, kunnskap om musikk, utvikling av musikalske ferdigheter og refleksjon om musikk til sammen danner grunnlag for musikkopplevelsen – forstått både som estetisk opplevelse og eksistensiell erfaring. I arbeid med musikk står den musikalske og menneskelige samhandlingen sentralt, og i musikkfaget skal samvær og samhandling balanseres mot mestring på en slik måte at elevene på alle årstrinn oppnår kvalitet i musikkutøvelsen på det nivået de befinner seg.

Musikkfaget spiller en sentral rolle i en tilpasset opplæring i en inkluderende skole. Gjennom innhold og aktivitetsformer som søker å møte elevenes uttrykksbehov og gi rom for estetiske opplevelser, kan faget bidra til erkjennelse, innlevelse, utfoldelse og deltakelse. Dans er en naturlig del av musikkfaget og bidrar til mangfold i elevenes musikalske uttrykksformer. Musikkfaget ivaretar både musikalsk mangfold og sjangerbredde. Samisk og norsk musikk, andre kulturers folkemusikk, kunstmusikk og ulike former for improvisert og rytmisk musikk inngår i musikkfaget.

Det er derfor en forutsetning for å oppfylle formålet med faget at man innenfor alle hovedområdene på alle trinn arbeider med sjangerbredde og musikalsk mangfold. Slik kan holdninger til å møte ulike musikalske uttrykk med åpenhet og nysgjerrighet utvikles. I et flerkulturelt samfunn kan faget medvirke til positiv identitetsdanning gjennom å fremme tilhørighet til ens egen kultur og kulturarv, toleranse og respekt for andres kultur og forståelse for musikkens betydning som kulturbærer og verdiskaper lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Musikk knytter estetikk og teknologi sammen og vil naturlig kunne inngå i andre fags arbeid med teknologi og design.

Samarbeid med profesjonelle musikere og kunstnere og samarbeid mellom grunnskole og kulturskole muliggjør møter med kunstuttrykk av høy kvalitet og gir elevene anledning til å være medskapende i arbeids- og formidlingsprosessen. Elevenes musikalske bakgrunn og den musikk- og dansekompetansen elevene tilegner seg utenfor skolen, bør tas i bruk i faget der det er naturlig. Den samlede kompetansen i musikk og dans bidrar til å oppfylle skolens mål om å utvikle skapende, samhandlende og integrerte mennesker som er i stand til å realisere seg selv på måter som kommer individ og samfunn til gode.

Hovedområder i faget

Faget er strukturert i hovedområder som det er formulert kompetansemål innenfor. Hovedområdene utfyller hverandre og må ses i sammenheng. Måloppnåelse på ett område utvikler samtidig kompetanse på de andre.

Musikk har kompetansemål etter 2., 4., 7. og 10. årstrinn i grunnskolen.

Oversikt over hovedområder:

Årstrinn	Hovedområder		
1.– 10.	Musisere	Komponere	Lytte

Musisere

Hovedområdet *musisere* har musikkopplevelse, forstått både som estetisk opplevelse og eksistensiell erfaring, som faglig fokus. Hovedområdet omfatter praktisk arbeid med sang, spill på ulike instrumenter og dans, innenfor ulike musikalske sjangere og uttrykk på alle årstrinn. Dette innebærer bruk av musikkens grunnelementer (puls, rytme, tempo, klang, melodi, dynamikk, harmoni og form), trening av musikalsk hukommelse og forestillingsevne og musikkorientering i praksis. Sentralt i dette hovedområdet står øving, musikalsk kommunikasjon, samspill, samhandling og formidling.

Komponere

Hovedområdet *komponere* har musikkopplevelse og musikalsk skaping som faglig fokus og omfatter skapende arbeid med musikk og dans innenfor varierte uttrykk. Her inngår å utforske og eksperimentere med musikkens grunnelementer, utforske stemmen, sette sammen musikalske forløp i lyd og bevegelse og skape egne musikalske uttrykk. Dette innebærer bruk av musikkens grunnelementer på varierte måter, oppøving av musikalsk hukommelse og forestillingsevne og trening i musikalsk kommunikasjon og formidling. Ulike musikkinstrumenter og digitale verktøy anvendes både i musikalsk skaping og til opptak og bearbeiding av lyd og musikk til ens egne komposisjoner. Komponere omfatter også musikkorientering og refleksjon om musikk og musikalske erfaringer.

Lytte

Hovedområdet *lytte* har musikkopplevelse og refleksjon som faglig fokus. Å kunne lytte er en grunnleggende forutsetning både for musikkopplevelse og for egen utøvelse, alene og i samspill med andre. Et samfunn med overflod av lyd og musikk krever musikalsk skjønn og vurderingsevne hos den som lytter. Hovedområdet omfatter utvikling av følsomhet for musikkens grunnelementer og ulik bruk av disse og kjennskap til og fortrolighet med ulike

former for musikk. Her inngår arbeid med barnesangkultur, samisk musikk og folkemusikk, kunstmusikk, improvisert og rytmisk musikk.

Musikalsk mangfold og sjangerbredde som ivaretar hovedlinjer innenfor ulike musikalske sjangere, utgjør således en faglig kjerne i dette hovedområdet på alle årstrinn. Musikkorientering inngår også i kunnskapsgrunnlaget i dette hovedområdet og omfatter både musikkteoretiske emner og musikk sosiologiske temaer knyttet til musikkens bruk og funksjon i ulike samfunn i fortid og nåtid. Slik kan hovedområdet lytting bidra til å gi dybde og perspektiv til arbeid med å musisere og komponere, og hovedområdene i musikkfaget utfyller hverandre i en dynamisk helhet, der måloppnåelse på ett område samtidig utvikler kompetanse på et annet.

Timetall i faget

Timetall oppgitt i 60-minutters enheter:

BARNETRINNET

1.–7. årstrinn: 285 timer

UNGDOMSTRINNET

8.–10. årstrinn: 85 timer

Grunnleggende ferdigheter i faget

Grunnleggende ferdigheter er integrert i kompetansemålene der de bidrar til utvikling av og er en del av fagkompetansen. I musikk forstås grunnleggende ferdigheter slik:

Å kunne uttrykke seg muntlig i musikk innebærer å synge, komponere ved å eksperimentere med stemmen og delta i samspill og vokal framføring. I tillegg dreier det seg om å kunne sette ord på hva en hører og selv ønsker å uttrykke og å formidle egne musikkopplevelser og refleksjoner om musikk som fenomen.

Å kunne uttrykke seg skriftlig i musikk innebærer blant annet bruk av ulike former for notasjon. Dette er nødvendige verktøy både som støtte til musikalske forløp, som ledd i improvisasjons- og lytteøvelser og for å kunne nedtegne og ta vare på egenkomponert musikk og dans. Skrivning benyttes også til å eksperimentere med språklig rim, rytme og klang og til å formidle musikalske opplevelser, ideer og formuttrykk og å reflektere over kunnskap i faget.

Å kunne lese i musikk dreier seg om å kunne tolke og forstå ulike musikalske uttrykk, symboler, tegn og former for notasjon. Evne til å konsentrere seg over tid er en viktig forutsetning for lesing. Gjennom lytting, musisering og tolkning av musikalske uttrykk og symboler gir musikkfaget viktige bidrag til dette. Lesing av tekster vil være av betydning som grunnlag både for ens egen komponering og som en kilde til refleksjon.

Å kunne regne i musikk innebærer å bli kjent med musikkens grunnelementer og ulike musikalske mønstre, variasjoner og former og å kunne beregne tid og rom i musikalske og kroppslige uttrykk. Gjennom gjenkjennelse og anvendelse av musikkens grunnelementer utvikles forståelse for hvordan ulike mønstre og strukturer preger kunstneriske og musikalske uttrykk.

Å kunne bruke digitale verktøy i musikk dreier seg om utvikling av musikkteknologisk kompetanse knyttet både til lytting, musisering og komponering. I musikkfaget inngår blant annet bruk av opptaksutstyr og musikkprogram for å sette sammen og manipulere lyd til egne komposisjoner. I denne sammenheng inngår også kjennskap til kildekritikk og kunnskap om opphavsrett knyttet til slik bruk av musikk.

Kompetansemål i faget

Kompetansemål etter 2. årstrinn

Musisere

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke stemmen variert i ulike styrkegrader og tonehøyder
- imitere rytmer og korte melodier i ulike tempi, takt- og tonearter
- improvisere enkle stemmer og rytmer etter gehør
- delta i leker med et variert repertoar av sanger, rim, regler, sangleker og danser
- delta i framføring med sang, samspill og dans

Komponere

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- sette sammen musikalske grunnelementer som klang, rytme, dynamikk og melodiske motiver til små komposisjoner
- utforske ulike musikalske uttrykk gjennom å improvisere med lyd og bevegelse

Lytte

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- samtale om hva som er særegent for et musikkstykke, og hvilke assosiasjoner det kan gi
- samtale om musikkens klang, melodi, rytme, dynamikk og tempo
- gjenkjenne lyden av og kunne navn på noen instrumenter
- samtale om egen bruk av musikk og egen musikksmak
- gi uttrykk for opplevelser gjennom språk, dramatisering, dans og bevegelse
- lytte til og fortelle om lyder i dagliglivet

Kompetansemål etter 4. årstrinn

Musisere

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- holde en jevn puls i ulike tempi
- imitere og improvisere over enkle rytmer og klanger
- spille enkle ostinater og melodier etter gehør

- beherske et sangrepertoar fra ulike sjangere og synge med fokus på intonasjon
- danse et utvalg norske og internasjonale folkedanser
- framføre sang, spill og dans i samhandling med andre

Komponere

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- eksperimentere med sang, talekor og instrumenter i enkle samspill
- komponere melodier og lydillustrasjoner til tekster og lage egne tekster til musikk
- improvisere dans og bevegelse og samtale om hvordan dans kan illustrere et musikalsk forløp

Lytte

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjenkjenne og beskrive klang, melodi, rytme, dynamikk, tempo og form
- gjenkjenne norsk og samisk folkemusikk og folkemusikk fra andre kulturer
- delta i samtaler om hva som er særegne trekk ved enkelte musikksjangere
- gjenkjenne lyden av og navngi sentrale blåse-, strenge- og slagverkinstrumenter
- gjøre rede for egne musikkopplevelser, om ulik bruk av musikk og ulike funksjoner musikk kan ha

Kompetansemål etter 7. årstrinn

Musisere

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- oppfatte og anvende puls, rytme, form, melodi, klang, dynamikk, tempo og enkel harmonikk i lytting og musisering
- synge unisont og flerstemt i gruppe med vekt på intonasjon, klang og uttrykk
- beherske enkelt melodispill etter gehør og enkle harmoniske og rytmiske akkompagnement
- framføre sanger og viser fra eldre og nyere tid
- beherske noen norske danser og danser fra andre land
- delta i framføring med sang, spill og dans der egenkomponert musikk og dans inngår

Komponere

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- improvisere med stemme og instrumenter med utgangspunkt i enkle rytmiske, melodiske og harmoniske mønstre
- uttrykke egne ideer, tanker og følelser gjennom bevegelser og dans
- lage egne komposisjoner med utgangspunkt i enkle musikalske former og motiver og bruke grafisk notasjon til å lage skisser av komposisjonene

- komponere og gjøre lydopptak ved hjelp av digitale verktøy

Lytte

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjenkjenne musikk fra historiske hovedepoker i kunstmusikken
- diskutere særtrekk ved kunstmusikk, norsk og samisk folkemusikk, folkemusikk fra andre land og rytmisk musikk
- gi uttrykk for opplevelser i møte med verker av sentrale komponister fra kunstmusikken
- gjenkjenne klangen til og benevne de ulike instrumentgruppene
- samtale om hvordan musikk både er et kunstnerisk uttrykk og en kommersiell vare
- gi uttrykk for egne vurderinger om hvordan musikkens bruk og funksjon har endret seg gjennom tidene

Kompetansemål etter 10. årstrinn

Musisere

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke musikkens grunnelementer, symboler for besifring og akkordprogresjoner i spill på instrumenter
- velge uttrykk og formidlingsform i egen musisering og grunnngi valgene
- øve inn og framføre et repertoar av musikk og dans fra ulike sjangere med vekt på rytmisk musikk
- bruke relevante faglige begreper i presentasjon av et arbeid med selvvalgt musikk

Komponere

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- improvisere over et eksisterende musikalsk materiale som inspirasjon for egne komposisjoner
- notere egenprodusert musikk ved hjelp av grafisk eller tradisjonell notasjon
- skape egne danseuttrykk med utgangspunkt i musikkens karakter
- bruke digitalt opptaksutstyr og musikkprogram til å manipulere lyd og sette sammen egne komposisjoner
- gjøre rede for regler for opphavsrett knyttet til bruk av musikk

Lytte

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjenkjenne og beskrive musikalske stiltrekk fra improvisert musikk og rytmisk musikk
- diskutere særtrekk ved rytmisk musikk, kunstmusikk og norsk, samisk og andre kulturers folkemusikk og gjøre rede for egne musikkpreferanser

- gjenkjenne og benevne forskjellige instrumenter og ensembler innenfor ulike sjangere
- uttrykke og formidle refleksjon om musikk som kunst- og kulturuttrykk og som underholdnings- og forbruksvare
- diskutere særtrekk ved rytmisk musikk, kunstmusikk og norsk, samisk og andre kulturers folkemusikk og gjøre rede for egne musikkpreferanser

Vurdering i faget

Bestemmelser for sluttvurdering:

Standpunktvurdering

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn eller på det trinnet faget avsluttes.	Elevene skal ha én standpunktkarakter.

Eksamen for elever

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn eller på det trinnet faget avsluttes.	Elevene har ikke eksamen.

Eksamen for privatister

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn eller på det trinnet faget avsluttes.	Det er ikke privatistordning i faget.

De generelle bestemmelsene om vurdering er fastsatt i forskriften til opplæringsloven.

LÆREPLAN I MAT OG HELSE

Formålet med faget

Mat og måltid er viktige for menneskets fysiske og psykiske helse og sosiale velvære. Kunnskap om mat og måltid som fremmer gode matvaner, kan bidra til å redusere helseforskjeller i befolkningen. Matvanene våre reflekterer både individuelle valg, kulturelle uttrykk og religiøse overbevisninger og er på denne måten en del av identiteten vår. I et flerkulturelt samfunn er det viktig med bevissthet om norsk matkultur, om det særegne for samiske mattradisjoner og med kunnskap om og respekt for mattradisjoner i andre kulturer. Større mangfold i matvaremarkedet stiller større krav til forbrukerens kompetanse, slik at man kan gjøre bevisste valg som gjelder egen helse og eget miljø.

Faget mat og helse skal som allmenndannende fag bidra til at elevene får innsikt og evne til å velge og reflektere kritisk rundt mat og måltid, slik at de får kunnskap til å møte livet praktisk, sosialt og personlig. Som skapende fag skal mat og helse gi rom for eksperimentering og utvikling av kritisk skjønn knyttet til mat og måltid. På den måten kan elevene bli inspirert til å bruke kompetansen sin utenfor skolen og senere i livet. Som praktisk fag skal opplæringen i mat og helse stimulere elevene til å lage mat, utvikle arbeidsglede og gode arbeidsvaner og til å bli bevisste forbrukere, slik at de kan ta ansvar for mat og måltid, både i hjem og fritid og arbeids- og samfunnsliv. Opplæringen i faget kan medvirke til en bevisst og helsefremmende livsstil.

Å lage mat til andre er uttrykk for omsorg, vennskap og gjestfrihet. Faget mat og helse er en viktig arena for samarbeid og utvikling av sosial kompetanse hos elevene. Praktisk skapende arbeid der en legger vekt på ferdigheter, utprøving og kreativitet er sentralt. Faget gir gode muligheter for samarbeid med lokale matlagere, mattilsyn og skolehelsetjenesten. Opplæringen i faget må tilpasses og bygge på de ulike kunnskapene, ferdighetene og erfaringene elevene har, slik at den enkelte kan lykkes og bli motivert til å bruke kompetansen sin i dagliglivet.

Hovedområder i faget

Faget er strukturert i hovedområder, og det er formulert kompetansemål innenfor disse områdene. Hovedområdene utfyller hverandre og må sees i sammenheng. Måloppnåelse på et område utvikler samtidig kompetanse på de andre.

Mat og helse har kompetansemål etter 4., 7. og 10. årstrinn i grunnskolen.

Oversikt over hovedområder:

<i>Årstrinn</i>	<i>Hovedområde</i>		
1.– 10.	Mat og livsstil	Mat og forbruk	Mat og kultur

Mat og livsstil

Hovedområdet *mat og livsstil* dreier seg om å utvikle ferdighet og motivasjon for å velge en helsefremmende livsstil. Å sette sammen ernæringsmessig god mat i samsvar med anbefalinger fra helsemyndighetene for et sunt kosthold er grunnlag for opplæringen innenfor hovedområdet. Det blir lagt vekt på at maten skal være variert, innbydende og velsmakende. Refleksjon rundt sammenhengen mellom mat, livsstil og helse vil være viktig.

Mat og forbruk

Hovedområdet *mat og forbruk* dreier seg om å bli kjent med ulike matvarer, varemerking, produksjon og om mennesket som kritisk og ansvarlig forbruker. Man skal legge vekt på å utvikle ferdigheter og motivasjon for å kunne velge en livsstil som tar hensyn til menneske og miljø. Innenfor hovedområdet inngår entreprenørskap som skapende prosess, fra idé til ferdig produkt.

Mat og kultur

Innenfor hovedområdet *mat og kultur* er måltidsskikker til hverdags, høytid og fest og kunnskap om norsk tradisjonsmat og mat i ulike kulturer og religioner sentrale emner. Maten skal være innbydende. Både tillaging og presentasjon av mat er knyttet til teknologi og design.

Timetall i faget

Timetall oppgitt i 60-minutters enheter:

BARNETRINNET

1.–7. årstrinn: 114 timer

UNGDOMSTRINNET

8.–10. årstrinn: 85 timer

Grunnleggende ferdigheter i faget

Grunnleggende ferdigheter er integrert i kompetansemålene, der de medvirker til utvikling av og er en del av fagkompetansen. I mat og helse forstår man grunnleggende ferdigheter slik:

Å kunne uttrykke seg muntlig og skriftlig i mat og helse kan være å beskrive smak, lukt og estetikk. Innsikt i fagstoff er knyttet til muntlige presentasjoner og skriftlig arbeid. I tilknytning til måltidssituasjoner blir kommunikasjonen gjennom samtaler viktig. Muntlige ferdigheter i faget mat og helse er knyttet til det å beskrive praktiske problemer og formulere spørsmål og til det å argumentere og kommunisere ideer i faget i samtale med andre. Skriftlige ferdigheter kan være å skrive egne oppskrifter og fremgangsmåter, invitasjoner, lage illustrasjoner og vurdering av aktiviteter.

Å kunne lese i mat og helse innebærer å granske, tolke og reflektere over faglige tekster med stigende vanskelighetsgrad. Det dreier seg om å kunne samle, sammenligne og systematisere informasjon fra oppskrifter, bruksanvisninger, varemerking, reklame, informasjonsmateriell og andre sakprosaetekster og vurdere dette kritisk ut fra formålet med faget.

Å kunne regne i mat og helse vil være viktig i praktisk arbeid med bruk av oppskrifter. Det å kunne regne er også viktig for vurdering av nærings- og energiinnhold og for sammenligning av priser på varer.

Å kunne bruke digitale verktøy i mat og helse gjør det mulig med informasjonssøk, sammenligning og vurdering av næringsinnhold og presentasjon av faglig innhold.

Kompetansemål i faget

Kompetansemål etter 4. årstrinn

Mat og livsstil

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lage trygg mat
- sette sammen og lage frokost, skolemåltid og mellommåltid i tråd med anbefalinger for et sunt kosthold fra helsemyndighetene

- velge ut mat og drikke som inngår i et sunt kosthold
- bruke mål og vekt knyttet til oppskrifter og laging av mat
- praktisere regler for god hygiene

Mat og forbruk

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- undersøke ulike matvarer med tanke på smaksopplevelser
- forstå enkel merking av vare
- fortelle om en valgt vare og hvordan denne inngår i varesystemet fra produksjon til forbruk

Mat og kultur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bidra til trivsel i forbindelse med måltider
- dekke bord og beskrive hvordan måltidsskikker blir praktisert i ulike kulturer
- planlegge og gjennomføre en fest sammen med andre i forbindelse med en høytid eller annen markering
- beskrive samisk mattradisjon og hvordan mattradisjoner har sammenheng med natur og levesett

Kompetansemål etter 7. årstrinn

Mat og livsstil

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lage trygg og ernæringsmessig god mat og forklare den plassen de ulike matvaregruppene har i kostholdet
- forklare hvordan maten virker som energikilde og byggemateriale for kroppen
- samtale om anbefalingene for et sunt kosthold fra helsemyndighetene og gi eksempel på sammenheng mellom kosthold, helse og livsstil
- finne oppskrifter i ulike kilder
- bruke regning for å øke eller redusere mengden i oppskriftene, prøve dem ut og vurdere resultatet
- følge oppskrifter
- diskutere hva mattrygghet og trygg mat innebærer

Mat og forbruk

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- diskutere produktinformasjon og reklame for ulike varer
- vurdere, velge og handle miljøbevisst
- utvikle, lage og presentere et produkt
- samtale om industriprodusert mat og mat produsert i storhusholdninger

Mat og kultur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lage mat fra ulike kulturer
- vurdere hva god måltidsskikk innebærer
- lage samisk mat og beskrive enkelte trekk ved samisk matkultur
- lage mat i naturen og bruke naturen som ressurs

Kompetansemål etter 10. årstrinn

Mat og livsstil

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge og lage trygg og ernæringsmessig god mat og forklare hvilke næringsstoffer matvarene inneholder
- sammenligne måltid man selv lager, med kostrådene fra helsemyndighetene
- bruke digitale verktøy til å vurdere energi- og næringsinnhold i mat og drikke og nyttegjøre seg resultatene når man lager mat
- informere andre om hvordan matvaner kan påvirke sykdommer som henger sammen med livsstil og kosthold
- vurdere kostholdsinformasjon og reklame i media

Mat og forbruk

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- vurdere og velge matvarer i et mangfoldig varemarked når innkjøp blir planlagt
- drøfte hvordan ulike markedsføringsmetoder kan påvirke forbrukernes valg av matvarer
- utvikle, produsere, gi produktinformasjon og reklamere for et produkt
- vurdere og velge varer ut fra etiske og bærekraftige kriterier

Mat og kultur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge og gjennomføre måltid i forbindelse med høytider eller fest og ha en vertskapsrolle
- lage mat for ulike sosiale sammenhenger og drøfte hvordan mat er med på å skape identitet
- gi eksempel på hvordan kjøkkenredskaper, tilvirkingsmåter eller matvaner har forandret seg over tid eller flyttet seg geografisk, og forklare hvorledes dette har virket inn på folks liv
- skape og prøve ut nye retter fra forskjellige råvarer, matlagingsmetoder og matkulturer

Vurdering i faget

Bestemmelser for sluttvurdering:

Standpunktvurdering

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn eller på det trinnet faget blir avsluttet.	Elevene skal ha en standpunktkarakter.

Eksamen for elever

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn eller på det trinnet faget blir avsluttet.	Elevene har ikke eksamen.

Eksamen for privatister

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn eller på det trinnet faget blir avsluttet.	Det er ikke privatistordning i faget.

De generelle retningslinjene om vurdering er fastsatt i forskriften til opplæringsloven.

LÆREPLAN I KROPPSØVING

Formål med faget

Bevegelse er grunnleggende hos mennesket. Bevegelseskultur i form av lek, idrett, dans og friluftsliv er en del av den felles dannelsen og skapingen av identitet i samfunnet. Det er derfor viktig å gi barn og unge forutsetninger for å ta del i og utvikle ferdighet i idrett og andre aktiviteter i bevegelseskulturen og for å ferdes og oppholde seg i naturen. Fysisk aktivitet for alle i oppveksten er også viktig for å fremme god helse. Kroppslig aktivitet, som tidligere hørte hverdagslivet til, må man nå mer aktivt legge til rette for og utvikle i allsidige bevegelsesmiljøer.

Kroppsøving som allmenndannende fag skal ivareta at mennesket sanser, opplever, lærer og skaper med kroppen. Sentralt i faget står bevegelseslek, allsidig idrett, dans og friluftsliv, der elevene ut fra egne forutsetninger skal kunne oppleve mestring og mestringsglede. Faget skal inspirere til bevegelse, kreativitet og selvstendighet hos den enkelte. Det skal også være med og gi elevene naturopplevelser og innsikt i å bruke naturen til idrett og friluftsliv på en miljøvennlig måte. Faget skal gi kunnskap om hvordan kroppen fungerer i aktivitet og hvile og erfaring med hvorledes man kan utvikle praktiske ferdigheter i de ulike aktivitetsformene. Det skal også være med å gi fysiske utfordringer og mot til å tøye egne grenser for mestring, i både spontan og organisert virksomhet. Faget skal gi erfaring med hvordan man kan øve for å oppnå god motorikk, styrke og utholdenhet og kunnskap om hvordan man kan unngå uheldige følger av fysisk aktivitet. Det skal gi kunnskap om trening og helse og om hvordan man kan møte krav om bevegelsesmestring i hverdagen. De sosiale aspektene ved fysisk aktivitet gjør kroppsøvingen viktig for å utvikle selvbilde, identitet og flerkulturell forståelse. Gode opplevelser i kroppsøving kan være med å legge grunnlaget for en fysisk aktiv og helsefremmende livsstil hos de unge.

Opplæringen i faget skal medvirke til at elevene opplever glede, inspirasjon og selvforståelse ved å være i bevegelse og samhandling med andre. De skal også få øving i hvordan man kan beskrive opplevelser, vurdere praktiske aktiviteter og reflektere over virksomheten og egen innsats i faget. Mange elementer i faget vil egne seg for tverrfaglig samarbeid og samspill med lokalsamfunnet for å styrke bredden i kompetansen hos elevene. Læringsarbeidet skal fungere holdningsskapende ut fra innholdet i faget og de overordnede målene og prinsippene for opplæringen i skolen.

Hovedområder i faget

Faget er strukturert i hovedområder, og innenfor dem er det formulert kompetansemål. Hovedområdene utfyller hverandre og må sees i sammenheng.

Kroppsøving har kompetansemål etter 4., 7. og 10. årstrinn i grunnskolen og etter Vg1, Vg2 og Vg3 i den videregående opplæringen.

Oversikt over hovedområder:

Årstrinn	Hovedområder		
1.–4.	Aktivitet i ulike bevegelsesmiljøer		
5.–7.	Idrettsaktivitet og dans	Friluftsliv	
8.–10.	Idrett og dans	Friluftsliv	Aktivitet og livsstil
Vg1-Vg3	Idrett og dans	Friluftsliv	Trening og livsstil

Aktivitet i ulike bevegelsesmiljøer

Hovedområdet *aktivitet i ulike bevegelsesmiljøer* omfatter utvikling og automatisering av naturlige, grunnleggende bevegelser i ulike aktivitetstilgjøringer både inne og ute. Organiserte aktiviteter og spontan lek i varierte bevegelsesmiljøer er sentrale elementer. Hovedområdet omfatter også grunnleggende kunnskap om kroppen og personlig hygiene.

Idrettsaktivitet og dans

Hovedområdet *idrettsaktivitet og dans* omfatter bevegelseslek, skapende og utøvende dans og idrettsaktiviteter tilpasset forutsetningene hos elevene. Organisert aktivitet, fri aktivitet og eksperimentering står sentralt som aktivitetsområder. Dessuten er samhandling og felles regler en viktig del av dette hovedområdet.

Idrett og dans

Hovedområdet *idrett og dans* omfatter et bredt utvalg av idretter og danser. Utvalget vil variere med valg etter lokale forhold og individuelle interesser. Deltagelse i og framføring av danser, både egenproduserte og danser fra ulike kulturer, deriblant ungdomskulturene, er en del av det.

Friluftsliv

Hovedområdet *friluftsliv* omfatter kunnskaper og ferdigheter som trengs for å kunne ferdes i naturen. Det skal legges vekt på lokale friluftstradisjoner, bruk av nærmiljøet og hvordan man kan orientere seg og oppholde seg i naturen til ulike årstider.

Aktivitet og livsstil

Hovedområdet *aktivitet og livsstil* omfatter ulike aktiviteter og hvorledes trening kan påvirke helsen hos den enkelte. Sammenhenger mellom aktivitet og livsstil basert på interesser og mestring hos den enkelte er sentrale emner på dette området.

Trening og livsstil

Hovedområdet *trening og livsstil* omfatter kunnskap, erfaring og refleksjon som trengs for å gjennomføre ulike treningsformer og egentrening som grunnlag for en aktiv livsstil. Hvordan man kan drive helsefremmende aktivitet og arbeide ergonomisk riktig er også viktige emner.

Timetall i faget

Timetall oppgitt i 60-minutters enheter:

BARNETRINNET

1.–7. årstrinn: 478 timer

UNGDOMSTRINNET

8.–10. årstrinn: 228 timer

STUDIEFFORBEREDENDE UTDANNINGSPROGRAM MED UNNTAK AV UTDANNINGSPROGRAM FOR MUSIKK, DANS OG DRAMA

Vg1: 56 timer

Vg2: 56 timer

Vg3: 56 timer

YRKESFAGLIGE UTDANNINGSPROGRAM

Vg1: 56 timer

Vg2: 56 timer

Grunnleggende ferdigheter i faget

Grunnleggende ferdigheter er integrert i kompetansemål, der de medvirker til utvikling av og er en del av fagkompetansen. I kroppsøving forstår man grunnleggende ferdigheter slik:

Å kunne uttrykke seg muntlig i kroppsøving dreier seg blant annet om å kunne formidle inntrykk og opplevelser fra forskjellige aktiviteter. Man uttrykker seg muntlig i utformingen av regler for lek, ulike typer spill og annen samhandling. Evne til muntlig formidling er også nødvendig når man skal organisere og lede aktiviteter.

Å kunne skrive i kroppsøving dreier seg primært om enkelte skriftlige fremstillinger av virksomhet og vurdering. Det er mest relevant på høyere årstrinn.

Å kunne lese i kroppsøving dreier seg om å kunne hente, tolke og utnytte informasjon fra fagspesifikke tekster. Dette gir videre grunnlag for å vurdere viktige sider ved arbeidet i faget. Det dreier seg også om å tolke kart og forstå symbol.

Å kunne regne i kroppsoving innebærer blant annet å kunne måle lengder, tider og krefter. Å forstå tall er nødvendig i forbindelse med planlegging og gjennomføring av treningsarbeid.

Å kunne bruke digitalt verktøy i kroppsoving er viktig når man skal hente inn informasjon for å planlegge ulike aktiviteter, dokumentere og rapportere.

Kompetansemål i faget

Kompetansemål etter 4. årstrinn

Aktivitet i ulike bevegelsesmiljø

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke grunnleggende bevegelser i varierte miljø og i tilrettelagte aktiviteter
- delta i aktiviteter som utfordrer hele sanseapparatet og de koordinative ferdighetene
- være trygg i vann og være svømmedyktig
- bruke småredskaper og apparater
- bruke ball i leker og noen ballspill
- utforske og leke med ulike rytmer og uttrykke dem med bevegelse
- delta i sangleker og enkle danser fra ulike kulturer
- bruke ski og skøyter der forholdene tillater det
- lage og bruke enkle kart til å orientere seg i nærområdet
- bruke enkle hjelpemidler og bruksredskaper for opphold i naturen
- samtale om regler som gjelder for opphold i naturen og kunne praktisere sporløs ferdsel
- ferdes ved og på vann og gjøre greie for farene
- vise evne til samhandling i ulike aktiviteter
- fortelle fra egne opplevelser med ulike aktiviteter
- sette navn på kroppsdel og bevegelsesmåter
- forklare betydningen av personlig hygiene
- følge trafikkregler for fotgjengere og syklist

Kompetansemål etter 7. årstrinn

Idrettsaktivitet og dans

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- utføre varierte aktiviteter som bygger opp kroppen på ulike måter
- utføre basisferdigheter i individuelle idrettsaktiviteter med og uten bruk av apparat og småredskaper
- bruke grunnleggende teknikker og enkel taktikk i noen utvalgte lagidretter
- praktisere ulike ski- og skøyteteknikker der forholdene tillater det
- utføre grunnleggende teknikker i svømming på mage, rygg og under vann
- danse enkle danser fra ulike kulturer

- lage enkle danser og eksperimentere med rytmer og bevegelse
- følge regler og prinsipper for samhandling og utøve ”fair play”
- praktisere trygg bruk av sykkel som fremkomstmiddel

Friluftsliv

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- orientere seg ved hjelp av kart og kompass i kjent terreng
- beskrive lokale tradisjoner i friluftsliv
- planlegge og gjennomføre friluftaktiviteter og praktisere trygg ferdsel under varierte værforhold
- planlegge og gjennomføre overnattingsturer eventuelt med hjelp av digitale verktøy
- utføre enkel førstehjelp
- praktisere enkelte aktiviteter med røtter i samisk tradisjon

Kompetansemål etter 10. årstrinn

Idrett og dans

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- delta i et bredt utvalg av idretter
- utøve tekniske og taktiske ferdigheter i utvalgte lagidretter, praktisere noen individuelle idretter og gjøre rede for treningsprinsipp for disse idrettene
- svømme på mage og rygg og dykke
- forklare og utføre livbergning i vann og livbergende førstehjelp
- danse danser fra norsk kulturtradisjon og andre kulturer
- skape dans og delta i danser som andre har laget
- utføre danser fra ungdomskultur
- planlegge og lede idretts- og danseaktiviteter sammen med medelever
- vurdere erfaringer fra aktiviteter i idrett og dans

Friluftsliv

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- praktisere ulike former for friluftsliv i ulike naturmiljø
- orientere seg ved hjelp av kart og kompass i variert terreng og forklare andre måter man også kan orientere seg på
- planlegge og gjennomføre turer til ulike årstider, medregnet overnatting ute

Aktivitet og livsstil

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- benytte ulike treningsformer med utgangspunkt i kjente aktiviteter
- planlegge, gjennomføre og vurdere egentrening over en periode og benytte digitale redskaper i arbeidet

- gjøre rede for sammenhenger mellom ulike fysiske aktiviteter, livsstil og helse

Kompetansemål etter Vg1

Idrett og dans

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- utvikle ferdigheter i individuelle idretter og lagidretter
- forklare og praktisere sentrale regler i utvalgte idretter
- praktisere danseformer fra ulike kulturer
- skape dansekomposisjoner og delta i dans som andre har laget
- gjøre rede for og praktisere forebygging av og førstehjelp ved idrettsskader

Friluftsliv

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- praktisere friluftsliv med naturen som matkilde

Trening og livsstil

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge og gjennomføre oppvarming i tilknytning til ulike treningsaktiviteter
- bruke treningsmetoder og øvinger innenfor treningsformene utholdenhet, styrke og bevegelighet
- forklare viktige faktorer som har innvirkning på treningsformene utholdenhet, styrke og bevegelighet
- forklare, demonstrere og bruke gode arbeidsteknikker og -stillinger

Kompetansemål etter Vg2

Idrett og dans

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- videreutvikle ferdigheter i individuelle idretter og lagidretter
- utarbeide og gjennomføre ulike treningsopplegg med sikte på å forbedre ferdigheter i idrett og dans

Friluftsliv

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge, gjennomføre og vurdere opphold i naturen og gjøre rede for den innvirkning mat, utstyr og klær kan ha på opplevelsen av naturen

Trening og livsstil

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke treningsmetoder og øvinger innenfor spenst, hurtighet, koordinasjon og teknikk
- planlegge, gjennomføre og vurdere egentrening som inneholder trening av utholdenhet, styrke og bevegelighet
- forklare grunnleggende prinsipper for trening
- forklare viktige faktorer som påvirker egentrening og livsstil

Kompetansemål etter Vg3

Idrett og dans

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- vurdere og forbedre egne treningsopplegg
- mestre en individuell idrett og en lagidrett
- vise evne til forpliktende samarbeid, ”fair play”, toleranse og omsorg

Friluftsliv

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge, gjennomføre og vurdere turopplegg med kart og kompass som hjelpemiddel

Trening og livsstil

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- praktisere og grunngi trening som er relevant for å fremme god helse
- planlegge, gjennomføre og vurdere en egentreningsperiode som ivaretar grunnleggende prinsipper for trening og er relevant ut fra elevens egne forutsetninger og mål
- forklare og vurdere hvorledes fysisk aktivitet påvirker elevens egen livsstil
- drøfte mulige uheldige sider ved trening

Vurdering i faget

Bestemmelser for sluttvurdering:

Standpunktvurdering

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene skal ha en standpunktkarakter.
Vg1 yrkes- og studieforbereidende utd.-program Vg2 yrkes- og studieforbereidende utd.-program Vg3 studieforbereidende utdanningsprogram	Elevene skal ha en standpunktkarakter.

Der faget går over flere år, er det bare standpunktvurderingen på det øverste nivået som eleven har i faget som kommer frem på kompetansebevis eller vitnemål.

Eksamen for elever

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene har ikke eksamen.
Vg1 yrkes- og studieforbereidende utd.-program Vg2 yrkes- og studieforbereidende utd.-program Vg3 studieforbereidende utdanningsprogram	Elevene har ikke eksamen.

Eksamen for privatister

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Det er ingen privatistordning i faget.
Vg2 yrkesforberedende utdanningsprogram Vg3 studieforbereidende utdanningsprogram	Privatistene skal opp til en skriftlig eksamen som blir utarbeidet og sensurert lokalt.

De generelle retningslinjene om vurdering er fastsatt i forskriften til opplæringsloven.

LOKAL UTARBEIDING AV LÆREPLANER I PROGRAMFAG TIL VALG PÅ UNGDOMSTRINNET - BAKGRUNN, FORMÅL, RETNINGSLINJER OG VURDERING

1. Bakgrunn

Ved behandlingen av St.meld. nr. 30 (2003–2004) sluttet Stortinget seg til følgende forslag:

Det innføres programfag på ungdomstrinnet med utgangspunkt i læreplanene for fagene innenfor det enkelte utdanningsprogram i videregående opplæring. Det utarbeides nasjonale prinsipper og retningslinjer for lokal utforming av programfagene.

Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen uttalte i Innst. S. nr. 268 (2003–2004) blant annet:

... en innføring av programfag både vil knytte grunnskole og videregående opplæring bedre sammen, bidra til en bedre tilpasset opplæring og samtidig gi mulighet for mer praktisk aktivitet eller fordypning. Det er derfor viktig at programfag utformes slik at det bidrar til opplæring tilpasset den enkelte elevs interesser og behov, og at tilbudet får et tilfredsstillende omfang. Tilbudet må gi elevene erfaring med innhold, oppgaver og arbeidsmåter som karakteriserer de ulike utdanningsprogrammene. Hospitering i videregående skole og/eller lokalt arbeidsliv kan være aktuelle virkemidler, ved siden av at IKT gir store muligheter.

Utdannings- og forskningsdepartementet har ved fastsettingen av ny fag- og timefordeling for grunnskolen fra og med skoleåret 2006/08 besluttet følgende:

- Timerammen for programfag til valg er 113 timer à 60 min på ungdomstrinnet. Skoleeier har ansvar for å fordele timene på årstrinn, måneder, uker og dager i skoleåret.
- Reguleringen av lokal bruk av 25 prosent av timerammen i det enkelte fag gjelder for programfag som for øvrige fag.
- I skoleårene 2006/07 og 2007/08 gis det som alternativ til programfag til valg mulighet for å videreføre ”skolens og elevenes valg” på ungdomstrinnet innenfor den fastsatte timerammen for programfag. Programfag til valg blir obligatorisk fra og med skoleåret 2008/09.

I perioden fram til faget blir obligatorisk, skal det gjennomføres systematisk utprøving av programfag. Utprøvingen kan starte i skoleåret 2005/06 innenfor gjeldende timeramme for skolens og elevenes valg (152 timer à 45 min).

2. Formål og retningslinjer for programfag til valg på ungdomstrinnet gjelder til og med skoleåret 2007/08.

2.1 Formål

Programfag til valg skal:

- gi elevene muligheter for valg, som skal kunne bidra til økt engasjement og bedre forutsetninger for senere utdanningsvalg
- gi elevene erfaring med innhold, oppgaver og arbeidsmåter som karakteriserer de ulike utdanningsprogrammene
- gi elevene bedre tilpasset opplæring og mulighet for mer praktisk aktivitet eller fordypning

2.2 Retningslinjer

- Eier av grunnskoler har ansvaret for at det blir utarbeidet læreplaner i programfag til valg, for at opplæringen blir gjennomført i samsvar med læreplanene, og for at elevene blir vurdert ut fra mål i læreplanene. Som ledd i dette arbeidet vil det være aktuelt å innhente informasjon fra og søke samarbeid med videregående skoler, lokalt arbeidsliv og lokale/regionale utviklingsmiljøer. Det vises også til opplæringsloven § 9-2 om rådgivning og kapittel 22 i forskrift til opplæringsloven om § 22-2 om utdanningsyrkesrådgivning som omhandler elevenes ordinære rett til utdannings- og yrkesrådgivning.
- Læreplaner i programfag til valg skal utvikles lokalt på grunnlag av kompetanseplattformer og/eller læreplaner for Vg1 på yrkesfaglige utdanningsprogrammer. For studieforbereende utdanningsprogrammer tas det utgangspunkt i programområdene.
- Læreplanene for programfag skal angi kompetansemål som skal være tydelige og vise klart hva elevene skal kunne mestre etter endt opplæring. De skal være formulert slik at de kan danne grunnlag for dialog mellom elever, foresatte, lærere og aktuelle samarbeidspartnere, og de skal danne grunnlag for vurdering av elevenes læringsutbytte.
- På grunnlag av kompetansemålene skal det lokalt fastsettes innhold tilpasset elever på ungdomstrinnet og bestemmes hvordan opplæringen i faget skal organiseres. Det er videre nødvendig å tilpasse læreplanene til de muligheter og forutsetninger den enkelte skole har for å gi tilbud i programfag til valg. Regjeringens strategi for entreprenørskap i utdanningen 2004--2008 ”Se mulighetene og gjør noe med dem” kan bidra til utviklingen av læreplaner og til gjennomføringen av faget.
- Læreplanene i programfag til valg skal angi
 - *mål og innhold for forberedelsesfasen*, der elevene gis mulighet til å skaffe seg en oversikt over det aktuelle utdanningsprogrammet og/eller

programområdet i videregående opplæring som det valgte programfaget er en del av.

- *mål, innhold og organisering av gjennomføringsfasen*, som er den delen av opplæringen der den største delen av timerammen skal brukes. Her skal elevene få erfare ”en smakebit” av innhold, oppgaver og arbeidsmåter som karakteriserer det utdanningsprogrammet eleven har valgt, og de videre studier og/eller yrker dette kan føre fram til.
 - *Mål og retningslinjer for vurderingsfasen*, der elevene på grunnlag av dokumenterte erfaringer og kunnskaper som er ervervet gjennom arbeidet med programfaget, kan reflektere over sine egne valg relatert til videre utdanning og yrke.
- Det kan være naturlig å benytte mapper slik at elevene får ivareta helheten i sitt arbeid med faget. Denne dokumentasjonen av prosess, erfaringer, kunnskap og refleksjon vil danne grunnlag for vurdering av den enkelte elevs læringsutbytte.

3. Vurdering

Bestemmelse om standpunktvurdering og karakter i faget skal være som for tilvalgsfag på ungdomstrinnet. Denne ordningen skal gjelde hele den perioden det gjennomføres systematisk utprøving av faget for, det vil si til og med skoleåret 2007/08.

FAG- OG TIMEFORDELING I GRUNNOPPLÆRINGEN

Generelt

Timetallet er samlet og for de enkelte fag fastsatt som 60 minutters enheter for hovedtrinn i grunnskolen og årstrinn i videregående opplæring.

Det samlede timetallet for grunnskolen fordelt på barne- og ungdomstrinnet, og det samlede timetallet for videregående opplæring er fastsatt som minstetimetall som den enkelte elev har rett til å få og som skoleeier har plikt til å gi.

Skoleeier kan omdisponere inntil 25 prosent av timene som er fastsatt i det enkelte fag når det er grunn til å anta at dette vil kunne føre til bedre måloppnåelse i fagene samlet sett for den enkelte elev. Slik omdisponering av timer forutsetter at målene i læreplanene i fag ikke blir fraveket, og krever samtykke fra den enkelte elev/lærling/foresatte. Omdisponeringer av timer som innebærer avvik fra målene i læreplanen forutsetter at kriteriene og prosedyrene for spesialundervisning blir lagt til grunn.

Grunnskolen

Skoleeier skal på grunnlag av læreplanene i fag og lokale forutsetninger fordele timer i fag på det enkelte årstrinn innen barne- og ungdomstrinnet.

På barnetrinnet skal tid til elevrådsarbeid disponeres lokalt ut fra timerammen for ulike fag, jf. opplæringsloven § 11-2.

Fag- og timefordeling for grunnskolen

Fag	1.-7. trinn	8.-10. trinn	Sum gr.sk.
KRL	427	157	584
Norsk	1296	398	1694
Matematikk	812	313	1125
Naturfag	328	256	584
Engelsk	328	227	555
Annet fremmedspråk	0	227	227
Samfunnsfag	385	256	641
Kunst og håndverk	477	150	627
Musikk	285	85	370
Mat og helse	114	85	199
Kroppsøving	478	228	706
Klasse- og elevrådsarbeid	0	71	71
Programfag	0	113	113
Sum	4930	2566	7496

Fag- og timefordeling for videregående opplæring

Studiespesialiserende utdanningsprogram – programområdene realfag, språkfag, samfunnsfag og økonomi

Fellesfag	Vg1	Vg2	Vg3	Totalt
	<i>årstimer</i>	<i>årstimer</i>	<i>årstimer</i>	<i>årstimer</i>
Religion og etikk			84	84
Norsk	113	112	168	393
Matematikk	140	84		224
Naturfag	140			140
Engelsk	140			140
2. fremmedspråk	113	112		225
Samfunnsfag	84			84
Geografi	56			56
Historie		56	113	169
Kroppsøving	56	56	56	168
Sum fellesfag	842	420	421	1683
Felles programfag/valgfrie programfag	0	421	420	841
Totalt omfang	842	841	841	2524

Fag- og timefordeling for videregående opplæring

Studiespesialiserende utdanningsprogram - programområdet formgivingsfag

Fellesfag	Vg1	Vg2	Vg3	Totalt
	<i>årstimer</i>	<i>årstimer</i>	<i>årstimer</i>	<i>årstimer</i>
Religion og etikk			84	84
Norsk	113	112	168	393
Matematikk	140	84		224
Naturfag	140			140
Engelsk	140			140
2. fremmedspråk	113	112		225
Samfunnsfag		84		84
Geografi		56		56
Historie		56	113	169
Kroppsøving	56	56	56	168
Sum fellesfag	702	560	421	1683
Felles programfag/valgfrie programfag	280	422	560	1262
Totalt omfang	982	982	981	2945

Fag- og timefordeling for videregående opplæring

Utdanningsprogram for musikk, dans, drama

Fellesfag	Vg1	Vg2	Vg3	Totalt
	<i>årstimer</i>	<i>årstimer</i>	<i>årstimer</i>	<i>årstimer</i>
Religion og etikk			84	84
Norsk	113	112	168	393
Matematikk	140	84		224
Naturfag	140			140
Engelsk	140			140
2. fremmedspråk	113	112		225
Samfunnsfag		84		84
Geografi		56		56
Historie		56	113	169
Sum fellesfag	646	504	365	1515
Felles programfag/valgfrie programfag 1	336	478	616	1430
Totalt omfang	982	982	981	2945

1 Kroppsøving inngår i programfagene

Fag- og timefordeling for videregående opplæring

Utdanningsprogram for idrettsfag

Fellesfag	Vg1	Vg2	Vg3	Totalt
	<i>årstimer</i>	<i>årstimer</i>	<i>årstimer</i>	<i>årstimer</i>
Religion og etikk			84	84
Norsk	113	112	168	393
Matematikk	140	84		224
Naturfag	140			140
Engelsk	140			140
2. fremmedspråk	113	112		225
Samfunnsfag		84		84
Geografi		56		56
Historie		56	113	169
Sum fellesfag	646	504	365	1515
Felles programfag/valgfrie programfag	336	478	616	1430
Totalt omfang	982	982	981	2945

Fag- og timefordeling for videregående opplæring

Utdanningsprogram for yrkesfag, Vg1 og Vg2

Fellesfag	60 minutters enheter			Påbygging generell studiekompe- tanse
	Vg1	Vg2	Totalt	Vg3
	<i>årstimer</i>	<i>årstimer</i>	<i>årstimer</i>	<i>årstimer</i>
Norsk	56	56	112	280
Matematikk	84		84	140
Naturfag	56		56	84
Engelsk	84	56	140	
2. fremmedspråk				225
Samfunnsfag		84	84	
Historie				113
Kroppsøving	56	56	112	
Sum fellesfag	336	252	588	842
Felles programfag	477	477	954	
Prosjekt til fordypning	168	253	421	
Totalt omfang	981	982	1963	842